

Printed by Chintaman Sakharam Deole, at the Bombay Vaibhav Press,
Servants of India Society's Building, Sandhurst Road,
Gurgaon, Bombay.

Published by Nathuram Premi, Honorary Secretary Manickchandra
D. Jain Granth Mala Hirasbag, Near C. P. Tank Bombay.

प्रस्तावना ।

हस्तिमल्लकवेः परिचयः ।

सोऽयं समस्तजगदूर्जितचारुकीर्तिः
स्याद्वाद्वासासनरमाभितशुद्धकीर्तिः ।
जीयादशेषकविराजकचक्रवर्ती
श्रीहस्तिमल्ल इति विष्णुतपुण्यमूर्तिः ॥

(अप्यपार्यः)

तदुपमं कर्तुं हस्तिमल्लेति नाम प्रथितमासीत् । अयं च गोविंदभट्टस्य विदुषः
समुदाक्षिण्य आसीत् । गोविंदभट्टो वत्सगोत्रीयो ब्राह्मणः पूर्वमज्ञेन आसीत्,
पश्चाद्भगवत्समंतमद्रविरचितदेवागमसूत्राध्ययनेन ज्ञेयो जातः । प्रपञ्चास्य तृतीयपट्टे
हस्तिमल्लेन सूत्रभास्मत्पेनाख्यापितः “अस्ति किल सरस्वतीस्वर्यवरवज्रमेव भट्ट-
गोविंदस्वामिसन्तुना हस्तिमल्लनाम्ना महाकवित्वज्ञेन विरचितं विक्रान्तकौरवं नाम
रूपमिति” । अस्मिन् तेन कविना स्वपितृनाम्ना साकं यत् ‘भट्ट’ ‘स्वामी’ इत्येत-
त्पदद्वयं योजितं ताभ्यां प्रतीयते कदाचित् गोविंदभट्टः तदानीं साधुर्भट्टरको वा
प्रथितः स्यात् । अन्यथास्यां विक्रान्तकौरवीयप्रशस्तौ वीरसेन-जिनसेन-गुणमन्त्रा-
चार्यपरंपराया जडैर्लं कृत्वा लिखितं ।

तच्छिष्यानुक्रमेणातेऽसंख्येये विष्णुतो भुवि ।

गोविंदभट्ट इत्यासीद्ब्रह्मन् मिथ्यात्ववर्जितः ॥

अस्यां यत् गोविंदभट्टे गुणमन्त्रादिशिष्यपरंपरायां निरूपितः अनेनापीति प्रती-
यते यद् गोविंदभट्टे पृथी नासीत् साधुर्भट्टरको वा स्यात् ।

अस्ति गोविंदभट्टे दक्षिणदेशनिवासी । तत्र स्वर्णयक्षीनाम्नी काचिदेवी समा-
धिता जाता । तत्प्रसादेन तस्य एतत्पट्टपुत्रप्राप्तिः संजाता—१ श्रीकुमार, २ सत्य-
वाक्य, ३ देवरवह्म, ४ उदयगुण, ५ हस्तिमल्ल ६ वर्द्धमानश्च । एते पञ्चपि

कवयो विद्वांसश्च बभूवुः । हस्तिमल्लेन स्वीय-मैथिलीकल्याणनाटकस्य प्रस्तावनायः
निजाप्रजः सत्यवाक्यः ' श्रीमतीकल्याण ' प्रभृतिग्रन्थानां कर्ता प्रशसितः परं तु सत्य-
वाक्यस्येदानींतनपर्यंतं कोपि ग्रन्थो नोपलब्धः । एतेषु कुमारकविनिर्मित आत्म
प्रबोधार्थो लघुग्रन्थो ईन्दुराख्यपुरस्य सरस्वतीभवने अस्ति । स हस्तिमल्लभ्रातृ-
श्रीकुमारस्यैव वान्यस्य कस्यापीति न प्रतीयते ।

' राजावली ' कथातः श्रूयते यत् हस्तिमल्लस्य पार्श्वपंडितादयः पुत्रा आसन्
लोकपालार्याख्य एकः शिष्यश्च । अवश्यमेव तेषां विद्वांसः कवयश्च भविष्यति किंतु
तेषां विषये नाद्यापि पर्यन्तं किञ्चिद् ज्ञातम् ।

हस्तिमल्लकवेरनुजस्य वर्धमानकवेर्विषये जनानामयं विश्वासोस्ति यत्स गणरत्न-
महोदधिनामकव्याकरणविषयग्रन्थस्य कर्ता परमयं भ्रमः । ततो गणरत्नकर्ता विक्रम-
संवत् ११९७ अनुमिते अर्थात् हस्तिमल्लसमयात् सार्धशतवर्षपूर्वमासीत् । किंच
स गोविंदसूरेः शिष्य आसीत् अयं च गोविंदगुरुस्य सन्तुः । अन्यच्च स साधुरयं च
गृहस्थः । अपरं च स श्वेतावाराज्यायी प्रतीयते अयं तु दिगंबरसंप्रदायानुगोस्ति ।

गणरत्नमहोदधिकर्ता श्वेतावर आसीत् । अस्मिन् विषयेऽनेकानि प्रमाणानि
सन्ति । पूर्वं तु तेन स्वकीयग्रंथे यत् शतश उदाहरणानि दत्तानि तानि सर्वाणि अजै-
नाना श्वेतावरप्रबंधकर्तृणामेव, दिगंबरानामेकमपि न दत्तं । द्वितीयं पूर्वोक्तोदाहरणेषु
द्वौ श्लोकावेतादृशौ ययोः श्वेतावराणां प्रशंसा दिगंबरानां च निंदा कृतासीत् ।

यथा वीराचार्याणाम्—

युक्तं सितांवराणां तुम्बग्रहणं कुटुंबपरिहरणं ।

कथमन्यथा तरीतुं शक्यः संसारतोयनिधिः ॥

यथा श्रीसागरचंद्रस्य—

(गणरत्नमहोदधिः, पृष्ठ २२)

अकल्पितप्राणसमासमागमा मलीमसांगा घृतभैक्षवृत्तयः ।

निर्मयतां त्यत्परिपंथिनो गता जगत्पते किं त्यजिनावलंबिनः ॥

(गणर. पृष्ठ १६४)

गणरत्नमहोदधिकर्तुर्निर्मितं किमपि सिद्धराजवर्णनाख्यं काव्यं वर्तते तस्मिन्
चौलुक्यनरेशसिद्धराजस्य वर्णनमास्ति । एतत्काव्यस्यानेके श्लोका गणरत्नमहोदधा-
नुदाहरणस्वरूपेणोद्धृता । अणहिलपुर (पाटण) नरेशस्य सिद्धराजस्य श्वेतावर-
जैनसंप्रदाये महती कृपासीत् । अनेन प्रतीयते यत् गणरत्नमहोदधेः कर्ता गुर्जरदेश-
समिकटस्थः श्वेतावरश्च स्यात् सिद्धराजाणाहिलपुरप्रशंसाया कश्चिदपि दिगंबरान्नायी
ग्रन्थो लिखिष्यतीति न किञ्चित्संभावना प्रतीयते ।

साराश इत्येव यत् हस्तिमल्लस्य प्रातुर्वर्धमानकवेः गणरत्नमहोदधिकर्तुं नामसाम्यं विहाय नान्यः कोपि संवेधः । अस्मिन् विषयेऽनेकानि प्रमाणानि निरूपयितुं शक्यानि ।

हस्तिमल्लो महान् प्रख्यातकविः प्रतीयते । तस्य विरुद्धत्वाः प्रशंसासूचक-
पदेभ्य एतत्सूचितं भवति । प्रथेस्मिन् स खं सरस्वतीस्वर्यवरवल्लभ, महाकवित-
ल्लजेति निरूपितवान् । मैथिलीकल्याणस्याते स स्वीयं नाम 'सूक्तिरत्नकरेति
प्रथयामास । तस्याप्रजेन सत्यवाक्येन स 'कवितासाम्राज्यलक्ष्मीपतिः' इति
'कथयित्वा संबोधितः ।

अनेन प्रतीयते हस्तिमल्ल इति कवेरिदं वास्तविकनामधेयं नास्ति । किंत्विदं तदुण-
विशेषेणैव निक्षिप्तं । अस्मिन् विषये अध्येषार्यनामकविद्वया विरचिते जिनेंद्रकल्या-
णाभ्युदयनाम्नि प्रथे श्लोको दत्तः—

सम्यक्त्यं सुपरीक्षितं मदगजे मुक्ते सरण्यापुरे
चास्मिन् पाण्ड्यमहीश्वरेण कपटाद्धंतं स्वमभ्यागते ।

शैलद्वयं जिनमुद्रधारिणमपास्यासौ मदध्वंसिना
श्लोकेनापि मदेभमल्ल इति यः प्रख्यातवान् सूरिभिः ॥ १६ ॥

अनेन प्रतीयते यत् हस्तिमल्लेन हंतुमागतस्य मदमतहस्तिनो मदो दूरीकृतः
कश्चिज्जिनमुद्राधारी धूर्तश्चेकन श्लोकेन निर्मदीकृतः । अतस्तस्य नाम मदेभमल्लो
हस्तिमल्लो वा प्रथितं ।

एतन्नाटकस्य प्रथमांकेपि श्लोको वर्तते तस्मिन् कवेर्हस्तिमुदे विजयप्राप्तेस्तन्नि-
मित्तकपाण्यनरेश्वरद्वारा सत्कारप्राप्तेरुल्लेखोक्ति—

श्रीचत्सगोत्रजनभूषणगोपमह-
प्रमेकधामतनुजो भुवि हस्तिमुद्धात् ।

नानाकलांबुनिधिपाण्ड्यमहेश्वरेण
श्लोकेः शतैस्सदासि सत्कृतवान् चभूय ॥ ४० ॥

उपर्युक्तश्लोकद्वयेनाजनापवनंजयस्य निम्नलिखितप्रशस्तिश्लोकेन प्रतीयते यत् हस्ति-
मल्लः पाण्ड्यदेशीयराज्ञः कृपापात्रोऽभूत् तद्राजधान्यां च स्वबन्धुभिः सह निवासं चकार—

श्रीमत्पाण्ड्यमहीश्वरे निजभुजादंढाचलंवीकृते
कर्णाटावनिर्मंडलं पदनतानेकावनीशेऽवति ।
तत्प्रीत्यानुसरन्स्वबंधुविबहैर्विद्वद्भिरासैस्समं
जैनागारसमेतसंतरनमे (!) श्रीहस्तिमल्लोऽवसत् ॥

द्विडदेशसन्निहितस्य मदुरा (दक्षिणमधुरा) याः समीपस्थप्रदेशानां पाण्ड्य-
देश इति नाम आसीत् । कविस्थितिसमये तत्रत्यः पाण्ड्यमहेश्वरो नृपो बभूव । अयं
सुंदरपाण्ड्य (प्रथम) स्रोतराधिकारी स्यात् । तस्य राज्यकालः १३८७ वि०
संवत्सरपर्यन्तं भवति । एनं कविः राजाधिपज-नामाकलांजुनिधीति लिखितवान् ।
अयं कवेर्महदादरधकार ।

कर्णाटककविचरितस्य कर्त्रो हस्तिमल्लकविसमयः ई. सन् १३९० अर्थात् १३४७
विक्रमाब्दो निश्चितः । अयमेव च सम्यक् प्रतीयते, यत अप्यपार्थेन स्वीयजिनेन्द्र-
कल्याणाभ्युदयग्रंथः १३७६ विक्रमाब्दे समाप्तिं नीतः, तस्मिन् हस्तिमल्लस्योल्लेखः
कृतः । स चोलैश्च एतादृशो येन हस्तिमल्लस्तत्समकालीनः तस्य कविना समं
साक्षात्परिचयो वा प्रतीयेत ।

हस्तिमल्लो गृहस्थ आसीत् न गृहस्थांगी, एतत्कथनस्योल्लेखो नेमिचंद्रकृतप्रतिष्ठा-
तिलकस्यास्मिन् श्लोके कृतः—

परवादिहस्तिनां सिंहो हस्तिमल्लस्तदुद्भवः ।

गृहार्थमी बभूवार्हच्छासनादिप्रभावकः ॥ १३ ॥

हस्तिमल्लो महान् प्रसिद्धकविः प्रतीयते । तस्य प्रतिभा परं तन्माष्टकेभ्य अनुमीयते
अधुनापर्यंतं तस्य केवलं नाटकग्रंथा एव उपलब्धाः, तेष्वयमेकः प्रकाश्यते । द्वि-
तीयो मैथिलीकल्याणरूपकग्रंथः त्वरया प्रकाशयिष्यते । तृतीयः सुभद्राहरणः चतु-
र्थोऽजनापवर्गजयध्यापि उपलब्धा आसन्, ययोः प्रकाशने प्रयत्नो विधास्यते । हस्ति-
मल्लस्यैव आदिपुराणः पुस्तकितं वा नाम ग्रंथो श्रीदौर्बलिशास्त्रिणां सरस्वती-
भवने वर्तते यस्मिन्नेकसहस्रानुमिताः श्लोकाः संति; परं स अस्मदृष्टिपथे नायातः ।
देवचंद्रकविः स्वीय ' राजावलीकथायां ' हस्तिमल्लमुभयभाषाकविचक्रवर्तीति
लिखितवान् । अनेन प्रतीयते यत्सं संस्कृतं विहाय कनडीभाषायाश्च कविरासीत्
एतद्भाषायां चापि तेन रचना विहिता स्यात् । कृतं पद्धितेनेति स्म । *

हारावाग, बम्बई
माधुशुक्ला पूर्णिमा
संवत् १९७२ वि०

निवेदकः—

मनोहरलाल शास्त्री,

* धीयुत नाथरामप्रेमी-जेनहितेपि सम्पादकेन हिन्दीभाषायां लिखितस्य
लेखस्यानुवादोऽयम् ।

श्रीमान् सेठ सिदराम पिराजी ।

श्रीमान् सेठ सिदरामजी सतारा जिलेकी तासगाँव तहसीलके 'सावळज' नामक ग्रामके रहनेवाले हैं । आप दिगम्बरान्नायको माननेवाली कासार नामक जैनजातिके पुरुष रत्न हैं । आप बड़े ही सज्जन, धर्मात्मा और जैन-धर्मके ज्ञाता हैं । संस्कृत, हिंदी, कानडी और मराठी, भाषाके आप अच्छे जानकार हैं । मराठी आपकी जन्म-भाषा है । संस्कृत जैनग्रन्थोंका तो आप नित्यही स्वाध्याय किया करते हैं । दिगम्बर और श्वेताम्बर दोनों सम्प्रदायके ग्रन्थोंका आपने स्वाध्याय किया है । जैनधर्मके संस्कृत साहित्यको प्रकाशित करनेकी ओर आपकी बड़ी रुचि है । आप कहा करते हैं कि जैनोंका सबसे प्रथम कर्तव्य अपने प्राचीन साहित्यका प्रकाशित करना है । क्योंकि जैनसाहित्य ही जैनधर्मका जीवन है ।

जैनसाहित्यका प्रचार करनेके लिए आपने इस ग्रन्थकी २५० प्रतियाँ लेनेकी कृपाकरके इस संस्थाको उपकृत किया है । इस ग्रन्थमालाको सहायता देनेकी आप और भी सदिच्छा रखते हैं । अन्य धर्मात्माओंको आपका अनुकरण करना चाहिए ।

श्रीमान् सेठ सिद्धराम पिराजी ।

नमः निवेद्य ।

अथ श्रीमदस्तिमल्लकविविरचितं

विक्रान्तकौरवं

नाटकम् ।

अस्तिमपिमुखा वृत्तिर्येन क्षितौ प्रकटीकृता
मरुतमहिषस्सघ्नाद् यस्यात्मजो भुवनोत्तरः ।
सुरपमकुटीकोटी-नीराजितांगिसरोरुहः
प्रथमजिनपः श्रेयो भूयो वृदातु मुदा सदा ॥ १ ॥

(नावन्ते)

सूत्रधार — अलमतिप्रसंगेन मारिष इतस्तावत् ।

(प्रविश्य)

पारिषार्धक — माव अयमस्मि आज्ञापयत्वार्थं इति ।

सूत्रधारः—शृणु तावत् । नानादिगन्तवास्तव्यपांडितौखण्डमण्डल-
मण्डितामिमां परिषद्ं प्रार्थितवानस्मि ।

मारिषः—किमिति ।

सूत्रधारः—विराभ्यासपट्वैविता मदीयनाट्यशास्त्रविद्या सादरावलोक-
नेन सफलीक्रियतामिति ।

मारिषः—भाव किमर्थमियं प्रार्थना ।

अधीतैषा विद्या क्रमत इहं पारं च गमिता
प्रदत्ता पात्रेषु प्रथितमनसा तत्र भवता ।
यशोमल्लीवल्लीकुसुमसुभगं चाजनि फलम्
ततः सैषा यार्च्चा सपदि तव दैन्याय भवति ॥ २ ॥

सूत्रधारः—मारिष सत्यमेतत् । तथापीदं श्रूयताम्—
एतद्देहानुभाष्ये प्रचुरंधनचये नास्ति कस्यापि वृत्तिः
कांतौवर्गोपि तद्वत्तरुणिमवयसा केवलेनानुभाष्ये ।
तस्मात्संजृम्भमाणे प्रसरति च विना देशकालव्यवस्थां
कीर्तिस्तोमेऽभिरामे जगति कृतमतेः कस्य वा स्याद्विरक्तिः ॥३॥

किंच । अस्मदीयां नाट्यविद्यावैशेष्योल्लसितां कीर्तिमपहर्तुमुपाध्यायभर-
ताचार्यपुत्रसंतततंतन्यमानासूयानिवासपदैः नटोपसदैः प्रतिबोधितः स्पर्धा-
माटीकते, तां निर्भूलयितुं च अनितरदुस्साध्यरूपकामिनयारंभसंरंभ इति ।

मारिषः—तर्हि युक्तैषा प्रार्थना परिषदा च किमाज्ञप्तमिति ।

- १ विद्वच्छ्रेष्ठ । २ समां । ३ वृद्धिगता । ४ नाट्यशास्त्रे । ५ छात्रेषु ।
६ पूज्येन त्वया । ७ प्रयोजनम् । ८ प्रार्थना । ९ स्वीकृतशरीरानुभवनयोग्ये ।
१० अधिकधनसम्पत्तौ । ११ ह्रीसमूहे । १२ यौवनावस्थया । १३ प्राज्ञस्य ।
१४ विशदीकरणत्वं । १५ नर्तकाभासैः । १६ नाटक ।

सूत्रधारः—

शृंगारवीरसारस्य गंभीरचरिताद्भुतम् ।

महाकविसमावद्धं रूपकं रूप्यतामिति ॥ ४ ॥

भारिपः—दुर्लभं सत्वीदृशं पारिषदश्रवणलोचनासेचनकं रूपकमिति ।

सूत्रधारः—(स्मरणमभिनीय) आः स्मृतम् । अस्ति किल सरस्वतीस्व-
यं ब्रह्मेन भट्टारगोर्विदस्वामिसूनुना हस्तिमहनाम्ना महाकवितल्लजेन
विरचितं विक्रान्तकौरवं नाम रूपकमिति ।

भारिपः—अपि तादृशो हस्तिमहः ।

सूत्रधारः—

सरस्वत्या देव्या श्रुतियुगवतंसत्त्वमयते

सुधासध्रीचीनां त्रिजगति यदीया सुफणितिः ।

कवीन्द्राणां चेतःकुवलयसमुल्लासनविधौ

शरज्ज्योत्स्नालीलां कलयन्ति मनोहारिरचना ॥ ५ ॥

किंच ।

कवीन्द्रोऽयं वाचा विजितनयमोर्चाफलरसः

समासारज्ञाद्व्या वयमपि तथा नाट्यचतुराः ।

कथाप्येषा लोकोत्तरनयचमत्कारमधुरा

तदेतत्सर्वं नैः प्रकटतरभाग्येन घटितम् ॥ ६ ॥

भारिपः—वसंतसमयोप्ययं भावस्योपकुस्ते प्रचुरविकसितकुसुमशरमयः ।

सूत्रधारः—युक्तमेतत् । अहो रमणीयता कोमलकिसलयकुलविक-
सितवसंतस्य ।

१ प्रतिपाद्यता । २ परिपदि विद्यमान । ३ अतृप्तिकरं । ४ कर्णभूषणत्वं । ५

सदृश । ६ हस्तिमहसंबंधिनी शोभनावसरणिः । ७ उत्पादयति । ८ कदलीफल । ९

नास्त्रपरिपूर्णा । १० अस्माकम् । ११ संबंधितं । १२ विदुषः भवतः सहायते ।

पुण्यभूतलताप्रवालकलनामाद्यत्पिकोद्यत्स्वरा
 वासंतीलतिकालंतांतविचरदभृंगारवाहंबराः ।
 फुल्लशोकसुगंधबंधुरचरनमंदानिलस्पंदना
 मूनामुत्सुकयंति मानसममी वासंतिका वासराः ॥ ७ ॥

अलमतिप्रसंगेन तथावदिदानीमारभ्यतां संगीतकम् ।

मारिषः—तेन हि किमिति विलंब्यते (नेपथ्याभिमुखमवलोक्य)
 अहो सुलोचनास्वयंवरयात्रामहोत्सवसंदर्शनाय चतुरंगबलेन सह वाराणसीं
 प्रस्थितेन कौरवेश्वरेण समानीतस्य तत्रियसुहृदो विशारदस्य भूमिकौमादाय
 रंगैतरंग इत एवाभिवर्तते । तदावामप्यनंतरकरणीयाय सज्जीभवावः ।

(इति निष्कातो)

प्रस्तावना ।

(ततः प्रविशति विशारदः)

विशारदः—(परितो विलोक्य) अहो वसंतसमयमोदमानतरुसङ्घ-
मण्डितेषु नदीतटेषु मध्याह्नपर्यंतसंचारभ्रांतसैनिकजनप्रचुरा निवेशिता एव
स्कंधाधाराः ।

अयं हि ।

कच्छान् केप्यधिरोहते तरुतलं प्रच्छायमध्यासते
केचित्केचन सारणीपरिस्तरे संस्त्यायमातन्वते ।
वर्धत्यावसथान् परेथ सरसां रोधस्तु रुद्धोष्मसु

प्रार्मानेति पुरोपकण्ठसुलभानन्यस्तु भूयान् जनः ॥ ८ ॥

(अन्यतोऽवलोक्य) अहो नैकविधः सैनिकानामनपायः श्रमापहरणोपायः ।

तथाहि ।

शीतापास्त्रिखनन्ति केप्यधिर्नदं तापार्तिताः कूपकान्
भ्रांतैर्भूरिजलावगाहनरंसात्पूरः परैर्यायते ।

ढीकंतेऽथ फलापचायचपला केचित्फलादृचान् द्रुमान्
कूपोपांतभुयो बहंत्युपगतानन्यानुदन्यावतः ॥ ९ ॥

(अन्यतो दृष्ट्वा) ।

कुल्यायामुपर्शल्यभूमिषु पुरः प्रोद्यद्विहंगास्तौ

ज्योत्स्नास्तोतसि शीतपाप्यसिलतासंवाधरुद्धोष्माणि ।

१ संतोषजनकः । २ जलप्रायप्रदेशान् । ३ अधिवसन्ति । ४ कुल्यासमीपे । ५ गृहम् ।
६ तीरेषु । ७ निवारितौष्ण्ये । ८ गच्छति । ९ श्रमादशून्यः । १० नद्याम् ।
११ पीडिता । १२ विशासात् । १३ प्रापयति वापारिके । १४ प्रार्मानं ।

एते यांति कृतोपगूढमधुना कांताभिरध्वश्रम-

क्लांताभिः सह कर्तुमत्र कतिचित् स्वैराद्यगाहोत्सवम् ॥ १० ॥

(पार्श्वाद्दालोकितेन निर्दिश्य) इदं तु पुनरस्मत्स्वामिनः कौरवेश्वरस्य शिविरं नातिदूरे काराणस्याविविक्तं एव प्रदेशे निवेशितम् (आत्मानं निर्वर्ण्य) मार्गश्रमलघूकरणोद्घातं च नः शरीरम् । यावदिदानीं कौरवेश्वरमवनं गत्वा प्रियवयस्यं नंघावर्तं पश्यामि । (परिक्रम्यावलोक्य च) अहो प्रत्यग्रसं-निविष्टस्य कौरवेश्वरशिविरस्य महती वृत्तांतर्ता ।

तथाहि ।

क्राजुषु तरुषु लग्ना स्पूलवीर्येषु गंध-

द्विरवपरिपक्षेण रुध्यते बध्यते च ।

इह च घिटपिखंडे बाजिनां कल्पयंति

स्थगिततरणिताये मंदूरामंदिराणि ॥ ११ ॥

(पुरोऽवलोक्य) कथमसावग्रतः समुचितस्थानकग्रहणचापलसुलभसैन्य-क्षोभचलितचेताः किमपि कुप्यध्यायासयति हस्तिपक्षानां धातुको गंधगजः ।

तथाहि ।

तिर्यक् पश्यति पृष्ठतोऽपसरति स्तब्धे करोति ध्रुतीः

शिक्षां न क्षमते शिरो विधुनुते घंटास्वनायेपते ।

संदिग्धं प्रतिहस्तिनं प्रकुपितो दानांनुगंधं निजं

क्ष्यामाहंति करेण याति न वशीं क्रोधोद्धुरः सिंधुरः ॥ १२ ॥

(पदांतरे स्थित्वा) कथमसौ स्वैचारिपरिपंथिपंथाः । तदितो वर्यं (अन्यतो गत्वा अवलोक्य च) कथमिहाप्यनाश्वासः (पुनर्निरीक्ष्य) कथं प्रतिव्यूढः प्रत्यूहः ।

तथाहि ।

परिभ्रष्टस्यानात्कथमपि समंतात्प्रचलितैः

बलीवर्दी घावन्नयमनुसृतो बाहपितृभिः ।

मुखप्रोते पाशे विलुठति कथंचित् तद्विधौ

खरपुटलघ्ने सपदि निपतन् गृह्यत इह (?) ॥

(परिक्रम्य क्षणं स्थित्वा) अहोऽयं पौनरुक्त्यविमुक्तो जनस्यालयः ।

अप हि ।

तुच्छच्छायः स देशः स तु विरलजलः सोपि पाथः प्रहीणः

सा भूमिः क्षारतोया परुषदृपदसौ शर्करा कंकरा सा ।

तत् क्षेत्रं कंदकाढ्यं तृणविकलमदस्तत्तुं धूलीकरालं

छायास्येयं तरूणामभिदर्भति मियः शीविरां मार्गदुःखम् ॥१३॥

(परिक्रम्यावलोक्य च) अहो स्तृहणीयं सत्वेतत् ।

अत्र हि ।

प्रच्छायाशीतलमर्हसिहपादमूला—

न्यध्यासते प्रियतमांकसमर्पिताङ्गाः ।

अध्यश्रमार्तनयनं वदन् दधत्यः

कांता यनांतचलिताय समीरणाय ॥ १४ ॥

(परिक्रम्यावलोक्य च) कथमितो वारस्त्रीणां सग्नानि । अहो असा-

धारणः सल्लु वारवनितानां मंडनप्रकारः ।

कृतः ?

कदा पटकुटी कृता प्रशमितः कदाध्यश्रमः

कदा व्यजनि मज्जनं विरचितं कदा मंडनम् ।

गृहेष्विय पुरः स्थितः परिचितेषु सज्जस्त्वसौ

कृ चेप्यति विलासिनीजनममुं जनः कौशलात् ॥ १५ ॥

(विचिंत्य) इयं सलु कार्यातरव्यापृतानां पथ्या रथ्या तदितो वयं ।
 (परिक्रम्यावलोक्य च) इदं कौरवेश्वरमवनं । (पार्श्वालोकितेन)
 अये अयमुत्तरेण राजगृहवाह्याल्लिंदं विस्तीर्णप्रसारितदूष्यपटकायमाननि-
 पण्णः कामपि दर्शनीयतामुद्ब्रहति राजवाहनप्रधानगंधगजः ।

तथाहि ।

हरितकलमपूलधंयिनासौ सलीलं
 व्यजनि घदनभागानग्रहस्तोद्धतेन ।
 सृष्यति लमभिघ्नन् कुंचिते चांग्रिष्टे
 प्रसितुमथ गजेन्द्रो दंतरंभ्रेण धत्ते ॥ १६ ॥

(अग्रतो दृष्ट्वा) कथमसौ प्रियवस्यो नयावर्तः प्रतिहारस्थानान्निर्गत
 इतएवाभिवर्तते । भवतु प्रतिपालयामि ।

(ततः प्रविशति नयावर्तः)

(परिक्रम्य) कथमसौ अनाकलितकोलातिपातः पातयति कामुकाना-
 पातबुस्सहायामापदि भदनः ।

तथाहि ।

क्षणाद्वैर्यमार्थं शिथिलयति निर्मथ्यं विनयं
 क्षणाह्वजां भंजन् क्षपयति विवेकं पदुमपि ।
 क्षणादन्याभिन्यां सृजति रुजमंतर्धहिरापि
 क्षणात्कामः कामं जनयति जिगीयूंश्च पुरुषान् ॥ १७ ॥

येन काशीराजतनयादर्शनानंतरमेव कौरवेश्वरस्तादृशीं दशामयासीत्
 (पुरोऽवलोक्य) कथमसौ विशारदः प्रतिपाल्य तिष्ठति । तावदुपसंपांमि ।
 (उपसृत्य) सखे विशारद कुतस्त्वमियतीं वेलां विलंबितः वंचितः खल्वसि
 वाराणसीदर्शनात् ।

विशारदः—कदा दृष्टा वयस्येन वाराणसी ? ।

नंदावर्तः—श्रूयताम् ।

विशारदः—अवहितोऽस्मि ।

नंदावर्तः—इतस्तावन्मार्गभ्रमाशियिलगात्रे प्रतिश्रयमेव प्रस्थिते भवति
कौरवेश्वरस्त्रिचतुराभिरूपजनपरिवृतस्तास्ताः परिहासमधुराः कथाः कुर्वन्
क्रियतीमपि वेलां विनोदगोष्ठीमध्यासिष्ट । ततश्च जरठातपतापोद्रेक-
सुलमनिद्रालसप्रतप्तसौनिकजनसंकुठतस्तले दुस्सहदूष्यकुटीतापताम्याच्छि-
विरजने त्सुष्टपांशुपटलामितसर्धात्रीपृष्ठे पथिकजनपर्यटनविराममूका-
ध्वनि नितांतकथितसरस्सलिलतापमयपलायमानजलपतत्रिनिषेवितपन्नलतीर-
कच्छांतरे निदापोष्मवुर्निरीक्षान्तरिक्षे दुष्यमाणदुस्पर्शमर्मरघर्ममारुतपरि-
स्पंद्रे कमाद्रतिकांते मध्यांदिनसमये मध्याह्नतापसंतप्तनमःस्थलावस्थिति-
मसहमान इव अपरकाष्ठाभिमुखे लंघमाने भगवत्यंबरमणौ जातायां च
किंचिच्चरणसंचरणक्षमायां क्षमायां प्रोज्झंतीषु च पथिकैः समं तरुमूलानि
छायासु प्रशांतप्राये दिवसोष्मणि प्रहतायां च तृतीयप्रहरावसानशंसिन्यां
भेर्यां प्रवर्तमाननगरेवतायात्रामुपश्रुत्यं वाराणसीदर्शनकुतूहली सार्धम-
स्मामिषुत्यतो हस्तिनाधिपतिः ।

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदावर्तः—ततश्च निर्वर्तितशेषपरिजनः परिमितास्मत्प्रमुखविस्त्रंभजन-
परिवारपरिवृतः सुंदरतममणिमंडितवदनमालालंकृतमकरतोरणां वाराण-
सीमभिप्रचलितः ।

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदावर्तः—ततश्च ।

अंभोरुहोदरपरिभ्रमलब्धगंधैः

संभोगखिन्नयुवतीश्रमवारिचौरेः ।

गंगातरंगपरिमर्शमनोज्ञशीतैः ।

स्निग्धामसौ सपदि तामगमत्समीरैः ॥ १८ ॥

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदायर्तः—प्रविश्य च वाराणसीं कचिज्जीर्णोद्यानप्रदेशे तुरंगमवरा-
दवच्छेद तत्रैव छत्रधारिणा अश्वेवारेण तुरंगमवरं चावस्थाप्य केवलं सार्धं
मया धनुर्माहिजा चासिधेनुकेन कौरवेश्वरः प्रवर्तमाननगरदेवतायात्रां
काशीराजपुरीमुपसृत्य कचित्प्रचुरतररथतुरगमाजपदगतिस्त्वार्युगमान्
मार्गान्, कचित्कमलकुड्मलकोमलाञ्जलिपुञ्जमञ्जुलभक्तजनसहस्रेसेकुलानि,
देवकुलानि कचिवुसिद्रकुसुममकरंदामोदमेदुरपवनान्युपवनानि, कचित्प्रचल-
द्दीपिनिचयविलुप्यमानविकचसरसिजरजांसि सरांसि, कचित्सुरवनि-
तासदृक्षैयुवतीजनविहाररम्याणि हर्म्याणि, कचिदंसदृश्यमानकामिनीषदन-
क्रांतिवितीर्णकामिजननयनोपायनानि वातायनानि, कचित्कृततपनता-
पनिग्रहाणि धाराग्रहाणि, कचिवुल्लोलकल्लोललोलंनिकुरुम्बकरम्बि-
तप्राताविराजितमनोशनिष्कुटान्, शृङ्गाण्टककूटान् कचित्पणपरिणनकुपिता-
क्षिकरूक्षकंठधोजितराजसभाः घूतसभाः, कचिद्वर्धसनोपविष्टप्रियत-
मानुवर्तनाप्रियान् युवनिर्केरान्, कचिदुन्मिषन्मकरतेरणनिबद्धरज्जुवि-
शिखाविशिखीः पश्यन् क्रमेण राजभवनगामिनो मार्गाज्जातिसंनिक्-
ष्टस्य परिपुष्टपरपुष्टचटुलवंचुविषटितमुकुलितपुटाविकीर्यमाणमकरंदविंबुधा-
राराजितालवालपरिसरस्य मधुमदभक्तमधुकरमनोहारिस्त्रंकारस्य सहकौ-
रस्य तले विविक्तौत्सुक्यान् मुहूर्तमासिष्ट ।

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदायर्तः—अत्रांतरे नगरदेवतायात्रातः प्रतिनिवर्तमानस्तेनैव वर्तमाना
प्रवर्तिष्ट गंतुं महान् पौरलोकः ।

१ वाराणसी । २ नाम । ३ नाम । ४ उपगम्य । ५ चैत्यालयाणि । ६ स्वीक्रिय-
माण । ७ सदृश । ८ अमर । ९ गृह्यमानान् । १० समूहान् । ११ रम्या-प्रतोली ।
१२ सार । १३ आश्रयस्थस्य ।

विशारदः—वंचित एवास्मि यात्रादर्शनकौतुकात् ।

नंदाचर्तः—सखे मा खेदं करिष्याः । सुलोचनास्वयंवरयात्रातः प्राक् पश्चाच्च दिनत्रयं नगरदेवतानामकम्पनेन यात्रा प्रवर्त्यत इति किंवदंती । न खल्वद्येव यात्रापूर्णं । तद्दर्शय्यत एव ।

विशारदः—कदा नु खलु सुलोचना स्वयंवरिष्यति ।

नंदाचर्तः—इतस्तृतीयेह्येति वदंति ।

विशारदः—भवतु कथाशेष एव कथ्यताम् ।

नंदाचर्तः—ततश्च दूरितोत्सारिताशेषजमसंमर्दः समापताद्भिः प्रति-
हारैः परिवारितं मंजुशिंजानमंजरीरेण मंदप्रकणितमेखलागुणेन सलीलभुज-
लताविक्षेपरणितमणिवलयेन पवनैरप्यालिंगनकुतूहलादिव स्तनांशुक्रांत-
प्रवेशिभिः सेव्यमानेन स्तनमरोद्धहनश्रमनिश्वासेरपि रसास्वादलोभादिव
निपीयमानाधरेण मणिकर्णिकारत्रकिरणमंजरीकलापेन वचनरसादिव
स्पृष्टकपोलतलेन मुग्धहरिणमसृणस्निग्धविप्रेक्षितेन हासोत्तरमधुरभाषितेन
शिरीषकुमुमसुकुमारशरीरेण तांस्तांश्च परिच्छदान् गृह्यता वागृह्यता च
पादचारिणा स्त्रीलोकेन परिष्कृतं संमुस्तासीनताम्बूलदायिनीसनाथं मंद-
मंदसंचारिणापि पुरुषचतुष्टयेनोह्यमानं चतुरंतयानमध्यासीना दर्शनीयानाम-
पूर्वं धाम दर्शनपयमागता कापि स्त्रीसृष्टिः ।

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदाचर्तः—अवर्तिष्ट च ततः काशिराजदुहिता सुलोचनेयमिति महान्
जनवादः ।

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदाचर्तः—ततश्च कौरवेश्वरस्तामपश्यत् ।

निष्पन्देस्तिमितेक्षणः क्षणमसौ संजातकौतूहलः
 प्रादुर्भूतनितांतविस्मयरसप्रस्मेरमण्डस्थलः ।
 व्यापारांतरशून्यमूढकरणग्रामस्तदैवान्वभूत्
 कामप्याहितमोहरुद्धदयामंतर्व्यथां मादिनीम् ॥ १९ ॥

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदावर्तः—ततश्च ।

किमकृतकिमवादीत् कीदृशः कीदृशोऽभूत्
 कुरुपतिरिति वक्तुं व्यक्तमेतच्च विद्मः ।
 व्यधितं विधुरसत्त्वः कौतुकस्तब्धपश्मा
 निगलितमिव तस्यां केवलं नेत्रयुग्मम् ॥ २० ॥

विशारदः—अहो तथाविधानामप्यातिविधेयं धैर्यस्वलनमिति यद्
 सत्यमशरणं सत्त्वं । सखे ततः ।

नंदावर्तः—तथा व्रजंती काशीराजपुत्री ।

अथ सपदि यदृच्छामद्गलक्ष्यां वलक्ष-
 युतिशबलितपातां कौरवे गौरवेण ।
 न्यधित दृशमर्पागासीगिनीं स्निग्धमुग्धां
 कुयलयदलदामशामलां कोमलाङ्गी ॥ २१ ॥

विशारदः—तदेतदुन्मिषितोन्मादनं यदुत कामयमानस्य पुंसः
 प्रेयस्यां सह नयनसंभेदः । ततः ।

नंदावर्तः—अथ तस्यां प्रथमतः अनुभूयमानमन्मथरसमंथैरिति विभ्रमायां
 तिरोहितायां क्रमेण काशीराजसुतायां कौरवेश्वरस्तन्मार्गदत्तहाष्टिरिति मभूत् ।

१ चलनराहित्येन स्तब्धः । २ इन्द्रियसमूहः । ३ मन्मथसंवाधिनी । ४ व्यधात् ।
 ५ अभिरुद्धः । ६ मिश्रणं । ७ मंदः ।

मूढ इव विलिखित इव उत्कीर्ण इव विशीर्ण इव मुषित इव आविष्ट इव
दृढ इव दीन इव ।

विशारदः—अहो अतिप्रसक्तं । अथवा एतदपि संभाव्यत एव, न
स्वल्पतर एवावस्थानं निपततः प्रस्तरस्य । ततः ।

नंदायर्तः—ततश्च मया हस्ते गृहीत्वा देव दृष्ट्व सर्वतो वाराणसीति,
बलाभिर्बध्यमानः प्राग् गृहीतामपि ताम्बूलवीटिकामनिच्छाशियिलेन
हस्तेन मम हस्ते विमृज्य शून्यांतःकरण एवापरिश्रितपदन्यासः विसं-
स्पुलया गत्या तदेव जीर्णोद्यानमासाद्य आरूढतुरंगमः । सार्धमस्मामिः
पुनरिहागतः ।

विशारदः—ततः ।

नंदायर्तः—आदिश्यमानो गोपयितुं निषिद्धाशेषपरिजनः प्रविष्टोऽभ्यं-
तरं अंतरं च 'मार्गायातादमेव स्वपभार्यसौभताकिस्तदागमनं ज्ञात्वा
सत्वरमुपस्थितः ।

विशारदः—ततः ।

नंदायर्तः—ततश्च सौधातकिं हस्ते गृहीत्वा किमपि वक्तुकाम इव
शयनमंडपिकां प्रविश्य पर्यकिकामलंकृतवान् ।

विशारदः—प्रायेण तद्दर्शनवृत्तान्तमेव आत्मानि सोढुमक्षमस्तस्मै
विवक्षंति ।

नंदायर्तः—वाटं तथैव ।

विशारदः—शुक्तमेव प्रियसुहृदे स्वानुभूतं निवेदयितुं । सत्ते गच्छत्वे-
तत् । एहीदानीं गृहं गत्वा कांचिद्दोषां विभ्रमिष्यावः ।

नंदायर्तः—येदाह वयस्यः ।

(परिक्रम्य निष्क्रांतौ)

शुद्धविष्कम्भः ।

(ततः प्रविशति राजा विदूषकश्च ।)

राजा—(हृष्टा च तामद्भुतदर्शनां किमप्यन्तर्विस्मयमानो मनस्यकार्षीत)

इयं चेत् सृष्टा स्यादमृतनिभिन्नैवेन्दुवदना

कथं क्लाम्यत्कांतिः सुजतु स इमामस्थिरकलः ।

अथैनां कामञ्चेत् प्रकृतिललितः स्वप्नुमुचितः

स्वसत्तायां कोन्यः प्रथममवलंबोस्य भवतु ॥ २२ ॥

विदूषकः—भो वेअस्स किं णु खु सा जह सुणिज्जइ रुवसोहगेण तह एव्व परमत्थदेवि ।

राजा—वयस्य यथाश्रुतमित्यत्यमिदमुच्यते । सा खलु ।

शृंगारस्य गरीयसी परिणतिर्विद्वस्य संमोहिनी

विद्या काप्यपरा परा च पदवी सौन्दर्यसारभ्रियां ।

उद्दामो मदनस्य यौघनमदः कुत्यारतिस्रोतसां

केलिर्विभ्रमसंपदामविकलो लाघण्यपुण्यापणः ॥ २३ ॥

विदूषकः—तेणै हि जुत्तं एव्व मज्झमलोअस्स अलंकरणं सुलोअणि वण्णोत्ति लोओ ।

राजा—वयस्य अपश्यन् कः प्रत्येति । सा हि ।

शीतांशोरविनिसृता नयनयोरास्त्रादिनी चंद्रिका

द्रागंतर्दधती भद्रं च मदिरातंत्रैरनिर्वर्तिता ।

पुष्पैरमथिता निसर्गललिता माला मनोहारिणी

जीमूतादकृतोद्भूतिः स्थितिमती विद्युत्समुद्योतिनी ॥ २४ ॥

१ भो वयस्य किं नु खलु सा मया श्रूयते रूपसौभाग्येन तथैव परमार्थतोपि ।
२ तेन हि युक्तमेव मध्यमलोकस्यालंकरणा सुलोचना वर्णयति लोकः । ३ व्यापारैः ।

चिदूपकः—अहो^१ अच्चेअरं ।

राजा—अपि च । सा समग्रेन्द्रियग्रामसमाल्हादिनी पुनरित्यमुत्रोक्ष्यते ।

गात्रे चंदनचर्चा मुखे सुधा वकुलपरिमलो घ्राणे ।

परियादिनी श्रवणयोरीक्षणयोः शारदी ज्योत्स्ना ॥ २५ ॥

चिदूपकः—एसा सीमा पसंसाओ ।

राजा—तामेव पुनस्तकौतुकं च बहुमानं च सानुरागं च निर्वर्णयतः स्मरशरानिकरनिकृतसत्त्वसारस्य प्रतिक्षणमंतर्विशीर्यमाणधैर्याबष्टम्भपारित्य-
चहृदयस्य विवर्तमानदुर्धारमनोरथसहस्रदूयमानस्य ममाभूच्चेतासि ।

आघ्राणव्यवधायिना स्तनतटे किं चंदनेनामुना

किं गाढं परिरंभमन्तरयता स्थूलेन हारेण वा ।

बंधानेन किं मुत्तरीयसि च येनेच्छाविहारं दृशो-

र्यद्वा यत्स्पृहणीयमस्ति सुलभास्तस्यान्तराया अपि ॥ २६ ॥

चिदूपकः—तदो^२ तदो ।

राजा—ततश्च सहाय्यानि जने कुतोप्यस्मदधिष्ठितायां दिशि व्यापारि-
तदृशि स्वयमपि चलशफरी चारुलोचना तत्रैव यदृच्छया प्रचलमधुकर-
मालासदृशं दृशमद्रात् ।

चिदूपकः—एसो एत्थ समस्सासो जव्वअस्सोवि ताए दिहोत्ति ।

राजा—ततश्च सत्ते ।

लज्जाशृङ्खलया मनाक् नियमितस्मेरोल्लसत्तारकैः

किञ्चित्कुञ्चितलोचनांतचलितैर्लोलोद्यतभ्रूलतैः ।

तस्याः प्रस्फुरदार्द्रकौतुकरसस्निग्धैरहं प्रेक्षितै-

रापीतञ्चलितः क्षतो निगलितस्संतर्जितो निर्जितः ॥ २७ ॥

१ अहो आश्चर्यं । २ एषा सीमा प्रसंसायाः । ३ ततस्ततः । ४ एषोत्र समा-
श्वासः यद्वयस्योपि तथा दृष्ट इति ।

विदूषकः—अहो महारंभो मयणसरंभो । वअस्स तदो तदो ।

राजा—ततश्च सा यात्येव तथा ममांतिकात् प्रत्याहृत्य सत्रपं नेत्र-
मग्रहस्तेन पार्श्वसन्निहितमुद्धृत्य दर्पणं तमेव पुनस्संक्रामदस्मत्प्रतिच्छंदक-
सनाथं व्यधात् ।

विदूषकः—अभिजादं दंसणोवाअविण्णाणं । तदो तदो ।

राजा—स तु पुनस्तथा दर्पणः ।

निर्घाणितस्सस्पृहमीक्षणाभ्यां

कपोलयोस्सादरमर्पितश्च ।

न्यस्तश्च भूयः स्तनयोः सुवत्या

मुखेन कामं परिचुम्बितश्च ॥ २८ ॥

विदूषकः—अहो पडिच्छंदएवि तुह कासीराअउत्तिए बहुमाणो ।

राजा—वयस्य ।

ईत्यने वा रुचिरता बहुमान तोया

मन्येत वा किमपि कारणमन्यदेव ।

संक्रातमाश्रयितम इत्यथवास्तु तस्याः—

हस्ततर्पणोश्च हृदयस्य स दर्पणोऽभूत् ॥ २९ ॥

विदूषकः—होदु जाणीअदि एव एत्थ कारणं । तदो तदो ।

राजा—किंच सते ।

प्रचलदलयमंदोखादिना वृतपत्रं

सुरचितमपि सख्याः संजयंती फरेण ।

अकृत च सविलासं चारु हासोत्तराणि

प्रविकशितकपोला अल्पितान्युत्क्षिपंती (१) ॥ ३० ॥

१ अहो महारंभोमदनसरंभं । वयस्य ततस्तत् । २ अभिजातं दर्शनेपायविज्ञानं ।

ततस्ततः । ३ अहो प्रतिच्छंदकेपि तव कासीराजपुत्र्या बहुमानः । ४ भवतु

जानीयते एव अत्र कारणं । ततस्ततः ।

चिद्रूपकः—अवतीर्णो विअ तिस्सा वअस्से मावो ।

राजा—असंहार्यं सलु मन्मथास्रमभिमतमनुरज्यतः पुंसः प्रत्यनुराग-
दानं । येनेदानीं ।

स्त्रिधैर्वीलितयंत्रणाविचलितैस्तस्याः कटाक्षेहितै-

रीपत्रस्फुरिताधरोष्ठरुचकैस्सख्या समं जल्पितैः ।

मध्ये चोच्छ्वसितस्तनैर्विहसितैर्दंतांशुनीराजितैः

कामः कामपि मे करोति मनसः कामं परामुत्कताम् ॥३१॥

चिद्रूपकः—तदो^१ अ किं वुत्तं ।

राजा—ततश्च नातिदूरमिव गते चतुरंगतयाने चतुरंतयानविन्यस्तैक-
हस्तारिणीमपरां सस्त्रीमभिभापितुकामा किल तिर्यग्बलमानबालिकं विवलन-
वशानिविदितकुचतटामोगसंकुचितोरस्कमनातिच्युतशिथिलस्तनांशुकं अंस-
भागावद्वक्ष्यकपोलपालिकं सलीलत्रिकधिवर्तनविश्रयकवरीभारालंकृतापरांस-
भागमपांगोत्संगपर्यस्तचिकुरलोचनं अर्धविस्रस्तकर्णोत्पलचुंब्यमानधूलतां-
तमसौ द्विगुणितोपधानावष्टमनिहितैकहस्ता सविभ्रमदर्शितपूर्वकायकां-
तिकमनीया किमपि किमप्याभापमाणा च तामंतरान्तरा च चोदयंती च
मर्दतिकं तरलतरतारसारोदरां दृशं दृश्यमानैव संसक्तमनतिचिरेण तिरोहिता
काशीराजदुहिता ।

चिद्रूपकः—तदो^२ तदो ।

राजा—ततश्च न जाने किमभूवं किमकार्यं किंवृत्तमिति केवलं पुनस्त-
न्मार्गनिहितनिश्चललोचनः किंकर्तव्यतामूढः क्षणमस्थाम् ।

चिद्रूपकः—वअस्स तुहारिसाणंपि तारिसो धेरभंगोत्ति अच्चाहितं ।

राजा—वयस्य धैर्यभंग इति नेतावतापसरति । तदा सलु ।

१ अवतीर्ण इव तस्याः वयस्ये भावः । २ ततश्च किंवृत्तं । ३ ततस्ततः ।

४ वयस्य त्वा दृशन्ममपि तादृशो धैर्यभंग इति अत्याहितम् ।

सत्त्वं विलुप्तमिव तप्तमिवांगमंगं
 धैर्यं विशीर्णमिव दीर्णं द्वांतररात्मा ।
 चेतः प्रलीनमिव लीनं हव प्रबोधे
 मानः प्रमृष्टं हव कृष्टं द्वास्मि चाहम् ॥ ३२ ॥

विदूषकः—तदो तदो ।

राजा—ततश्चाहं नद्यावर्तेनारुध्यमानः शून्येन चेतसा यथाग-
 तमन्नायासिषम् ।

विदूषकः—अदो वरं जाणीअदि एव्व ।

राजा—(मदनावस्थामभिनीय) सखे तद्वर्शनात्प्रभृति च ।

विल्लधस्य वचोपि नावतरति ध्यामूढयोः श्रोत्रयोः
 संस्कारार्पिततन्मुखेक्षणसुखेनान्यद् दृशौ पश्यतः ।
 बाह्याध्यावृत्तिनिर्व्यपेक्षमधुना प्रत्यङ्मुखं संकुच-
 येतस्तद्वृणचित्तनानियमितं मुह्यत्यकाण्डे मुहुः ॥ ३३ ॥

विदूषकः—भो वअस्स ण जुत्तं पुण तुज्जे एव्वं णाम अज्झितुं अस्सं-
 दितपसरं धीरत्तणं ।

राजा—(संतस्ताप) वयस्य सौधातके किं ब्रवीमि ।

संकल्पशतविधुरितो धैर्यपरिस्खलनजातवैलक्ष्यः ।

लक्ष्मीकृतः शराणां निसर्गकठिनेन मदनेन ॥ ३४ ॥

विदूषकः—भो वअस्स सुणाहि दाव जइ तारिस्सो वअस्से कासीराअ-
 उत्तीए दंसिदो भावे तदो अस्सासिटुं वेअ अत्तहोदोवि जत्त जुत्तं ण एव्व

१ ततस्ततः । २ अतःपरं ज्ञायते एव । ३ भो वयस्य न युक्तं पुनः तत्र एवं नाम
 अज्झितुं अस्संदितप्रसरं धीरत्वं । ४ भो वयस्य शृणु तावद् यदि तादृशः वयस्ये काशी-
 राजपुत्र्या दर्शित भावः ततः आश्वासितुमेव अत्रभवतोपि यत्र युक्तं नैव सतपितुं ।
 यतो दैवसंपादितः समासन्न एव तस्या आत्मच्छंदवशानुवर्तनेन समाराधयिता
 मनोरथानां धैर्यवरोत्सवः ।

संतप्तिदुः । जदो देवसंपादिदो समासण्णो एव्व तिस्सा अप्पच्छंदवसाणु-
वत्तणेण समाराहइत्तओ मणोरहाणं सअवरुंसवो ।

राजा—भवतु वा तथा भवतः यथा प्रतिभाति । तथापि न तावता
संप्रति समाश्वासः । मम हि ।

तैस्तैर्मनोरथैस्तस्यामापतद्भिः कर्दधितम् ।

अतिवाहयितुं चेतो नालं कालकलामपि ॥ ३५ ॥

(नेपथ्ये वैतालिकौ)

वैतालिकौ—विजयतां कौरवेश्वरः सुसाय सायंतनसमयो भवतु देवस्य ।

प्रथमः—

उन्मीलन्नयमल्लिकांतरगलत्सौरभ्यसंवासिताः

ध्राता या दिवसश्रियो हिमकणैर्घर्मांस्त्रुकल्पैर्जडाः ।

पेया घ्राणपुटेः सुखेन सुतरामालिङ्गनीया भुजै-

निन्वासा इव यांति मंदमधुना वाता वसंतश्रियः ॥ ३६ ॥

द्वितीयः—

सायं मज्जनशीतला भृगमदव्यालितकंठाः स्त्रियः

काश्चिन् नूतनमल्लिकामुकुलकैर्भारं दधत्यस्तनैः ।

प्रत्यग्रागरुधूपयाससुरभी कुर्वति चातिस्रजः

केशांति रतिलास्यसंपद इव प्रस्तावपुष्पांजलिम् ॥ ३७ ॥

विदूषकः—(आकर्णितकेन) भो वंशस्स ओदु दाव समासण्णा तु
साअंतणसंज्ञा ।

(उत्तिष्ठतः)

राजाः—कथमकष्टब्धा संख्यमकरध्वजसमरोद्देल । इयं हि ।

मनोरथशतार्तानां प्रोपितानां प्रमाथिनी ।

— निशीथिनी जगज्जिष्णोर्मन्मथस्य वरूथिनी ॥ ३८ ॥

१ वंदिनी । २ भो वयस्य उत्तिष्ठ तावन् समासञ्च खल सायंतनसंज्ञा ।

विदूषकः—इदो ईदो ।

(परिक्रामतः)

राजा—(सौत्कंठम्) ।

अपांगव्यासंगस्त्वलदलसविभ्रांतनयनं
दरप्रोद्यद्दंतद्युतिक्लितरागाधरदलम् ।
अयिस्पष्टस्वेवं पुलकितकपोलं भृगदृश-
स्तदद्यापि स्पष्टं मुखमभिमुखं दृश्यत इव ॥ ३९ ॥

(इति निष्क्रांतौ)

श्रीवत्सगोत्रजनभूषणगोपभट्ट-
प्रेमैकधामतनुजो भुवि हस्तियुद्धात् ।
नानाकलाम्बुनिधिपाण्ड्यमहेश्वरेण ।
श्लोकैः शतैस्सदसि सत्कृतयान् बभूव ॥ ४० ॥

इति श्रीगोविन्दस्वामिनस्सूनुना हस्तिमल्लेन विरचिते विकांतकौरवीय-
नाटके धाराणसीदर्शनो नाम प्रथमोऽङ्कः समाप्तः ॥ १ ॥

द्वितीयोऽङ्कः ॥ २ ॥

(वतः प्रविशति प्रतीहारः)

प्रतीहारः—(शयनादुत्थाय) कथमस्मामिः समुचित एवावसरे प्रतिबद्धं । प्रातस्त्रामेव गंगातीर्थाभिरक्षणाय मया गंतव्यं । यतः पूर्वेषुरेव स्वयंवरदिवसाद्गर्वादारिक्या गंगातीर्थ एव सौभाग्यवृद्धये स्नातव्यमिति कुलवृद्धाभिरादिष्टम् । सौवस्तिके च कस्याः स्वयंवरयात्रा नेदीयसी च संप्रति प्रगेतनी संध्या ।

तथाहि ।

अनतिगलितनिद्राजाड्यदीव्यद्गलानां
प्रसरति कृतहिक्कं कृजितं कुक्कटानाम् ।
यिदधति च चिह्ंगास्तत्क्षणोद्भूतबोधाः
कलकलमधिनीडं ग्रामचैत्यद्रुमेषु ॥ १ ॥

तदिदानीं गंगातीरमेव गच्छामि (उत्थाय परिक्रामन्) इयं खलु अष्ट-
मावशिष्टा किमप्युत्कथयति कामुकाननतिचिरविनश्यती विभावरी । संप्रति हि ।

सुवंतोऽधरपल्लवं नियमितश्वासं शनैः सुध्रुवां
सुतानां समयं सशुष्करादितं मंसून्मिपचक्षुषाम् ।
आश्लेषं च ससाध्वसं विरचितं दाशुज्ज्वलीनां रुपा
कुर्वति प्रतिबोधनां प्राणयिनः प्रत्यूपप्रत्युत्सुकाः ॥ २ ॥

इयमेव च निर्गलप्रणयरसलीलाकामिनामभिमततमा वेला ।

तथाहि ।

तत्कालप्रतिबोधिताभिरलसोचिद्रेक्षणाभिः प्रियाः
सीदंतीभिररं प्रदोषसुरतप्रांतिम्लयैरंगकैः ।

निर्मर्यादविमर्दनिर्दयममी विस्त्रंभरुद्धत्रपं
सेवंते रतिलंपटा युवतिभिः प्रत्यूपरस्युत्सवम् ॥ ३ ॥

(स्पर्श रूपयित्वा) अहो सौकुमार्यं निशावसानपवनस्य । संप्रति हि ।

दूरादाद्र्दं परिमलमसावाहरन्मालतीनां
ह्यांवृद्धोऽन्तः प्रतिनवदलत्पाटलीसौरभेण ।
निर्निश्वासोऽस्ममितयदनं घ्राणरन्ध्रेण पेयो
यायुः ध्याति रतिविततिजां लुपते दंपतीनाम् ॥ ४ ॥

संप्रति च रजनीविरामविसर्जनजानितोत्कंठाय स्वादीयानेव स्वदते कोपि
रसो मिथुनाय ।

तथाहि ।

निर्गस्तुं प्रथमोत्थितस्य शयनासत्पस्थिता कामिनी
व्यत्यासानभिताननस्य सुमुखी प्रोत्तानयंती मुखं ।
कंठासक्तकरा यिपर्ययकृतान्श्लेषस्य भूयोधरं
धुवंन्ती परिधुम्बिताधरदलं जानात्यपूर्वं रसम् ॥ ५ ॥

(नमो विलोक्य निर्वर्ण्य च)

विशुष्यतः संप्रति कौमुदीजल-
प्लवस्य तिग्मांशुभयाक्षमःस्थले ।
प्रणष्टशिष्टा इव बुद्बुदा इमा
विभांति तारा विशारदरोचिषः ॥ ६ ॥

(पुनर्निर्वर्ण्य) कथं विभातप्रायमेव । अयं हि ।

लघु विघटयितारः कुड्मलान्यब्जिनीनौ
श्रदिति घटयितारः कोककांताः स्वकांतैः ।
जहति निषघशैलाघित्यकोत्संगसंगं
क्षपिततिमिरलेखास्तिग्मभानोर्मयूखाः ॥ ७ ॥

यहह चिहुरभारो मालदी पाडलार्ण
कुसुमवइहरेण गुंफिअं मज्झमालं ।
चउलकुसुमगुच्छं माहवी फुल्लविद्धं
फुरइ अ थणपट्टे दामअं कामिणीणं ॥ ८ ॥

सुदं खु मये गदो अज्ज मंदाअणीं अवेक्खिहुं सामिकोरवेसरौत्ति ।
जाव एण्हि गंगातीरं गच्छामि । (परिक्रामति) ।

प्रतीहारः—यावदेनं पृच्छामि (उपसृत्य ।) कुतो भवान्
किमत्रागतोस्ति ।

सौविदलः—इंदो कौरवेसरस्स खंदावारादो आअच्छेमि तस्स चेअ हि
परिअणो ।

प्रतीहारः—कच्चिदिदानीं मेघेश्वरोपि विस्मारयति गुणान् महाराज-
सोमप्रमस्य ।

सौविदलः—अअं किं एत्थ बहु वणिअदि । पडिच्छंदअं खु सो
पितुणो ।

प्रतीहारः—तेन हि राजन्वानेव दिष्ट्या कुरवो जनपदः । तथापि
तद्वृणक्तथाकर्णनकौतुकं तरलयति नश्चेतः । कथय कीदृश इदानीं कौर-
वेश्वरो मेघेश्वरः ।

१ “ यहति चिकुरभारो मालती पाटलानां कुसुमव्यतिकरेण गुंफिता
मध्यमाला । वकुलकुसुमगुच्छं माधवी फुल्लविद्धं, स्फुरति च स्तनपट्टे दामकं कामि-
नीनाम् ” । श्रुतं खलु मया गतोऽद्य मंदाकिनीमवेक्षितुं स्वामी कौरवेश्वरः इति ।
यावदिदानीं गंगातीरं गच्छामि । २ इतः कौरवेश्वरस्य स्कंधावारादागच्छामि
तस्यैव हि परिजनः । ३ वार्यं किमत्र बहु वर्ण्यते प्रतिच्छंदकं खलु
सः पितुः ।

सौविदलः—तेण हि सुणिज्जउ एण्हं सु सो ।

चित्ते धरेह करुणं धरणिं भुअम्मि

सीसम्मि पाअजुअलं परमेसरस्स ।

णिल्लुत्तदुक्खविअणं सअलंपि लोअं—

अत्ताणआपि विअ रक्खइ अप्पमत्तो ॥ ९ ॥

प्रतीहारः—तेन हि पुत्रवतामप्यग्रंणीर्महाराजसौमप्रमः।(पुरो विलोक्य)।
इयं खलुसमुच्चरज्जलशकुंतमंथरावहारिणा समीरणेन लक्ष्यते समासीदंती
सुरभ्रवंती ।

सौविदलः—कंहं समासण्णा जाह्वी ।

(उमौ परिक्रम्य दृष्ट्वा च)

प्रतीहारः—इयं हि सा

गंगातरंगेण विधारयंती

सरोजजालं चलहंसमालम् ।

उह्वासिहारच्छविहारितोया

वाराणसी सीमविहारिपूरा ॥ १० ॥

किं च ।

मदकलसारसलीला

कल्हारविसरणमंजुलसमीरा ।

तामरससरसकोसर—

विसराकुलसलिलकल्लोला ॥ ११ ॥

इतो मया गंगार्तीर्याभिरक्षणाय गंतव्यम् ।

१ तेन हि धूयतामिदानीं खलु सः । “चित्ते धरति करुणं धरणीं भुजयोः शीर्षे
पादयुगले परमेस्वरस्य । निर्लेपदुःखवेदनं सकलमपि लोकं आत्मानमपीव रक्षत्य-
श्रुतः । २ कथं समासया जगन्हवी ।

सौचिदहः—कुंदो ॥ सच्चलोअसाहारणं गंगातिथ्यंवि अभिरक्षितज्जइ ।

प्रतीहारः—अत्र खलु काशीराजदुहिता सुलोचना सौभाग्यमज्जनार्थं
आगमिष्यति ।

सौचिदहः—तेणं हि जुज्जइ ।

प्रतीहारः—क पुनर्भद्रमुखेन चालितव्यम् ?

सौचिदहः—गदो तु अगदो मंदाइणीं अवेक्षितुं सामी मे कौरवेसरो ।
(पुरो निर्दिश्य) एदं च देरिदरअहुरिलतुरअपिडिणवसुरघादणिरंतरखंडिदं
सूआवेदि तस्स गमणमगं घरणिवटं ।

प्रतीहारः—तेन हि युष्माभिरपि परिहर्तव्यो गंगातीरप्रदेजः ।

सौचिदहः—अअ तह ।

(निष्क्रांतौ)

१ कुतः खलु सर्वलोकसाधारणं गंगातीर्थमपि अभिरक्ष्यते । २ तेन हि युज्यते ।
३ गतः खल्वप्रतो मंदाकिनीमवेक्षितुं स्वामी मे कौरवेधरः । ४ एतच्च धोरितरयत्न-
रिततुरणप्रतिनवसुरघातानिरंतरखंडितं सूचयति तस्य गमनमार्गं घरणीष्टम् ।
५ आर्यं तथा ।

मिश्रविष्कम्भः ।

(ततः प्रविशति छोट्कंदो राजा विदूषकश्च)

राजा—

प्रागाद्ययोरुपनतस्य समागमस्य
संकेतयासमवनं तदनुस्मरामि ।
यत्रैव दर्पणतले क्षणसन्निविष्टा
संक्रामिती सममहं च सुलोचना च ॥ १२ ॥

इदं तु पुनरलब्धविश्रामं परिभ्राम्यत्कथं नु नाम धार्येत धैर्यावसादतरलं
चेतः । यतो हि मे ।

येनैव सा प्रथममिदमुत्थी प्रयाता
मार्गेण मां चिह्निरती स्मरमार्गणानाम् ।
तामेव संप्रति च मार्गयतोऽस्य भूपः
पर्याकुलस्य मनसोपि स एव मार्गः ॥ १३ ॥
निपीतो नेत्राभ्यामधररुचकः कौतुकरस—
प्रसंगस्मेराम्ब्यां प्रथममभवत्पक्ष्मलदृशः ।
कथं पातुं वांछां पुनरपरथैवेयमपरा
परं धैर्यध्वंसं समविदधती नो परमतिः ॥ १४ ॥

विदूषकः—भो वअस्स रमाणिज्जं सु एअं गंगातीरुज्जाणं जाव दक्खिम्मो ।

राजा— यद्भवते रोचते ।

विदूषकः—इदो इदो (परिक्रामतः) भो वअस्स दक्ख दाव गंगातीरु-

१ भो यस्य रमणीयं खलेतत् गंगातीरोद्यानं यावत्तस्यामः । २ इत इतः ।

३ भो वयस्य पश्य तावत् गंगातीरोद्यानस्य रमणीयकं, अत्र हि मय्यनिरंतरनिबद्धम-

ज्जाणस्स रामणिज्जअं । एत्थ हु । मज्झआराणिरंतराणिबद्धमहाणीलमाणीविट्ठं-
तकंतिविसेसा जंबूणअमणिपालंवा विअ दुब्भंति अष्टीभमरसच्चुरा आरेव-
हविट्ठवेहिं फुल्लमंजरीओ । विअसंति णिम्मलरूप्यच्छविधवल्लुज्जलदलाइ
तवणिज्जचुण्णसारिच्छारुणकेसरुकराइ विट्ठमसंठविलोहिअवट्ठलकणिआइ
पुण्णाइपुष्पाइ । दीसंति थोरमुत्थाहलफलिहधवलाइ णिम्महिअवहलमइरु-
गांधबंधुराइ तत्सखणचोडुविआलिआइ महुअकुसुमाइ । सोहंति खंडिअजण-
हिअउक्खंडणसंकेतवहलरुहिरकइमरसरंजिआइ उद्दाममअरंदअसइलणहरं-
कुराइ विअ बाहिरफुटगंठिविअडणसोणिमाइ किंसुअकुसमाइ । अह हि ।
ओत्ताणपुट्ठणीराइआइ बहुमंजरीसहआरआइ । कुसुमभरभरिअसेहालि-
आइ । भूरि विअसंत णोमालिआइ । थवअसअणिविट्ठकंकेलिआइ । वि-
अलंतासवविसरोत्तिआइ । मउल्लगममणोहरमल्लिआइ । उप्पुल्लसुराहिबहुवट्ठि-

हानीलमणिविगलत्कातिविशेषाः जायूनदमणिप्रालंबा इव उद्यते आनीलभ्रमरकर्बुरा
आरेखनविटपैः फुल्लमंजर्यैः । विकसंति निर्मलरूप्यच्छविधवल्लोन्मलदलानि तपनीय-
चूर्णसद्वारुणकेसरोत्कराणि विट्ठमसंठविलोहितवर्तुलकणिकानि पुष्पागपुष्पाणि । इत्यंते
स्थूलमुक्ताफलफटिकधवलानि निर्मथितबहुलमदिरोद्गंधबंधुराणि तत्क्षणवृत्तविगलितानि
मधुककुसुमानि । शोभंते खंडितजनहृदयोत्खंडनसंकातबहुलरुधिरकईमरसरंजि-
तानि उद्दाममकरध्वजशार्दूलनखाकुराणीव बहिस्फुटप्रभिविघटनघनशोणिमानि
किंशुककुसुमानि । अथ च । उत्तानपुटकिनीराजितानि बहुमंजरीवत्सहकाराणि
कुसुमभरभरितोषालिकानि भूरिविकसप्रवमालिकानि स्तम्बकशतनिविट्ठकंकेलिकानि
विगलदासवविसरार्द्रितानि मुकुलोद्गममनोहरमल्लिकानि उत्पुल्लसुराभिबहुवट्ठिकानि
निपतत्कुसुमरजोधूसराणि मलयानिलचाचत्यमानकेसराणि सर्वांगसुराभिनव्यमहवकाणि
नवगुच्छगुंफितकुरबकाणि शंकारमुखरेंदिराणि सुखशीतलमाधवीमादिराणि मधुशी-
करवद् शिशिरबकुलानि मधुरनिगदस्वरभृतकुलानि दर्शितवसंतनवविभ्रमाणि संमा-
नितपवनपरिभ्रमाणि, इंदानीं हरंति युवजनमन्यासि गंगातटपर्यंतवनानि । पश्य
पश्य । इह च सुखविनोदे कृतमदनोदये सुरनदीतीरवनोदरे ननु सइचरीसहितः
सुरजनः सुखितः मज्जति रतिसागरे ।

आइ जिवदंतकुसुमरअधूसराइ मलआणिलचंचेह्निअकेसराइ सञ्चंगसुरहिण-
वमरुवआइ णवगुच्छगुंठिअकुरवआइ झंकारमुहुरिंदिराइ सुहसीअलमाहइ
मदिराइ । महुरीअरिहिसिसिरवउलाइ दंसिदवसंतणवविममाइ सम्माणि-
अपवणपरिचममाइ एण्हिं हरंति जुवजणमणाइ । गंगाअटपेरं तवणाइ
पच्छ पच्छ । इह अ सुहविणोदए किअमअणोदए सुरणईतीरवणोअए णं
सहअरिसहिओ सुरअण सुहिओ बुद्धइ रहससाअरे ।

राजा—(निर्वर्ण्य) वयस्य सम्यगुपलक्षितम् । अत्र हि ।

चूपं चूतांकुराग्रं क्षणमथ कलिकाः पाटयन् पाटलीना-
मास्कंदन् कुंदकोशं झटिति विघटयन् कुड्मलं कारहादम् ।

मिदन् मंदारवद्धं मुकुलमविकचं चंपकानां च शुम्बन्
पुष्पादभ्येति पुष्पं मधुकरनिकरः प्रातर्हर्षप्रकर्षः ॥ १५ ॥

अपि च । अयं च तलु मतंगजमदामोदसंवादिसुरमिसुमनाच्छादयति
सप्तच्छदो गंधांतरग्रहणशक्तिं घ्राणपुष्टस्य । अयं च धौतकलधौतगोलककमनी-
यानि सकौतुककामिनीजनाग्रहस्तग्रहणलीलाहोणि विमर्ति महार्हाणि फलानि
जंबारः । इमानि च स्निग्धहरितानि लुंठयति विबोधानां प्रकोष्ठकांतिं पुण्ड्रे-
शुकांदानि । अयं च तरुणकामिनीकर्णपूरकरणयोग्यानि वहति प्रवालपाट-
लानि प्रवालान्यशोकः । अमूनि च द्रविडविलासिनीताटंकरचनोचितानि
शुकच्छदछवि हरंति हरंति विलोचनानि नालिकेरपत्राणि । इयं च तुलित-
विदर्भकामिनीपीनोरुस्तंभविभ्रमा स्तम्भयति वीक्षणानि राजरंभा । (अन्यतो
विलोक्य निर्वर्ण्य च)

हृदयामघानुधावत्यधरदलरुचारंजितां दंतपंक्तिं
गौडीनां प्रौढपाकक्रमपरिदलितैः स्वैः फलेरुच्छिलैः ।
निप्रतस्वर्णवर्णच्छविमिरवहितघ्राणलेद्व्यगंधैः
काश्मीरीगण्डशोभां कवलयति फलैर्निर्मलैर्मातुलिकैः ॥ १६ ॥

(अन्यतो दृष्ट्वा) इतश्च ।

रमयति हरिद्वंतोद्विद्धैर्विलयविकाशितै-
रलकरचना चोलखीणां मुखेष्वेव तानितैः ।
अनतिजरटैः पुष्टैरेषां जपाकुसुमारुणै-
र्विधुरमुकुलान् धंधूकांस्तान्मनो बहु मन्यते ॥ १७ ॥

इतश्च ।

असौ शिरीषः कुसुमानि धत्ते
सुलोचनाबाहुलतामृदूनि ।
प्रियाकपोलच्छुरणार्चनीयै-
र्विभाति लोभः सुमनःपरागैः ॥ १८ ॥

(स्पर्श रूपयित्वा) अहो मनोशकं मंदाकिनीतीरोपानमारुतस्य ।
अत्र हि ।

धर्पतः भ्रमिकासिकेसररजश्चूर्णान्मधुञ्चोतिनः
कर्पतः कलकंठकंठकुहराश्रूतासयाद्रा गिरः ।
सद्यः खंडितमानिनीहृदयगान् मंदानिलांश्चांदना-
नालेपान् परिशेषयति न परं धैर्याबलेपानपि ॥ १९ ॥

विदूषकः—वैअस्स इदो दक्खिअदु मंदाइणि ।

राजा—(विलोक्य निर्वर्ण्य च) इयं सल्लु मदीन्द्रोद्गममल्लिकाक्ष-
पक्षविशेषक्षोभणप्रक्षरदरविंदमरंदावस्कंदसांद्रसलिला सलीलविलोडमान-
पाठीनपरिपाटीजटिलकल्लोला कलकणितानुमीयमानोदिरवृंदांद्रोलितवि-
निर्देदीवरवना विहारकेलीकलभायमानकोकनिनदमुखारितिविकचकोक-
नदकुटीरकोटरा सकौतुकवरटारटनानुसरणसआंतकलहंसकुलसंकुलोत्फुल-

पुंढरीकखंडा चटुलस्रजरीटकुटिलपदपंक्तिचित्रितपर्यंतसैकततला प्रसाद-
तुलितनिर्मलस्फाटिकतटा विषदितसौगंधिकगंधसंबंधधुरितगंधवाहा नन्द-
यति नयनानि मंदाकिनी । तथाहि ।

यासयांति मुहुरत्र मूर्च्छता
सौरभेण युगपत्समीरणम् ।

स्पंदमानमकरंदमेदुरा-

ण्युत्फलानि च महोत्पलानि च ॥ २० ॥

अपि च-

क्वचिज्जंबूकुंजप्रतिहतिपरायार्तितजयः

क्वचिद् वृत्तायर्तभ्रमवशापरिभ्रांतसलिलः ।

क्वचिद्रोधःपातवृंतविषटमानोर्मिनिवहः

प्रवाहो जान्हव्याः प्रथयति गभीरं कलकलम् ॥ २१ ॥

इतश्च ।

यिसृत्य लहरीजलं नमसि दूरमत्रोत्थिता

वियर्तितनिशातशुभ्रकरवालधारोज्ज्वलाः ।

झपाश्चटुलचंक्रमास्सपदि मीनकेतोरपि

स्फुरंत इव केतवः किमपि कौतुकं तन्यते ॥ २२ ॥

विद्रूपकः-(निर्वर्ण्य) भो वज्रस दक्ष दाव इवो पादिवचंदकोटि-

१ हंसविशेषः । २ शीघ्र । ३ मो वयस्य पश्य तावदितः प्रतिपचंद्रको-
टिकुटिलविकटदंष्ट्रकरालमुसकुहराः समुत्तंभितकर्कशहस्ताः दृश्यंते तरंत इव
द्विधंयः (गजाः) । भयपलायितसकलजलचरनिकराः मकराः । इतश्च
भ्रमणरभसदिव्यञ्चलविहंगपरिहियमाणपरिसराः दीर्घतरपुण्याकंदगर्भिताः दधति
सौदित्यं । निरंतरभ्रमत्सलिलपूरः पुष्पसत्त्वाः । इतश्च । मन्वनोत्सुकजना-
वतरणदूरोत्सारितशैवालाः निर्मूलितजंबाव्यः प्रसादप्रकटप्रतिच्छेदिततीरतरनिकराः
सज्जिता इव दर्पणा,

कुडिलविअडदाढाकरालमुहुकुहरा समुत्तंभिदककसहत्या दीसंति तरंता
 विअ दोषंटा । भअपलाइजंत सअलजलअरणिअरा मअरा । इदो अ
 भमलरभसभाअंतजलविहंगपरिहरिजंतपरिसरा दीहरपुरसकंदगन्मिणा दंति
 ओहित्थं निरंतरभमंतसलिलकरा तालूरा । इदो अ मज्जणागाअजणा-
 वतरणदूरोसारिअसेवाला णिम्मूल्लिअजंबाला पसादपाअडपडिच्छंदिअतीरत-
 रुणिअरा सज्जिदा विअ वप्पणा, जेणहन्विण हरंति हिअआइं । विसत्थविहरंत-
 पाढीणडिंभजूथा तिस्था । इदो अ मन्द्वार्यतमंदाइणीपवणदुध्वंतपेरंता सुव्वं-
 तमहुरसारसणिणादमणहरा अक्खिंवन्ति लोअणाइ णिअडावगासगआ-
 अवावडासिसितरंगआ तडकडुंगआ ।

राजा—(विलोक्य निर्वर्ण्य च) अहो स्पृहणीयता जान्हव्याः । अत्र हि ।

तरंगम्रेङ्गोलव्यतिकरपरायतितदलं

दृशा सारंगाक्ष्यास्तुलयति विलोलं कुवलयं ।

स्तनौ तस्याः कार्तस्यरकलशसौभाग्यजयिनी

स्मरक्रीडावोलौ स्मरयतितरां कोकमिथुनम् ॥ २३ ॥

(सविशेषोत्कंठम्) ।

यच्चक्रीकरणं करेण सदयं यद्वा नखोल्लेखनं

गण्डाभ्यामुपगूहनं यदसकृद्वक्रेण यत्पीडनम् ।

आघ्राणं कुचयोर्यदुत्पुलकयोर्यच्चार्षणं नेत्रयो-

र्यद्वा चूचुकचुंबनं व्रजतु तद्गुह्यं च तं नाभुमः ॥ २४ ॥

विदूषकः—अस्स अत्थि तिस्सा दंसणोवाओ ।

१. जानव्याः ईरंति हृदयानि । विसत्थविहरत्पाठीनिज्मिभ्यूयाः तत्र । इतश्च मंद-
 वहन्मंदकिनीपवनधूयमानपर्यंताः धूयमाणमधुरसारसनिन्दमनोहरा आक्षिपन्ति
 लोचनानि निकटावकाशगतातव्यापृतीशिशिरतरंगाः तटकुंजाः । २ वयस्य अस्ति
 तस्याः दर्शनोपायः ।

राजा—वर्यस्य कथमिव ।

विद्रूपकः—मणित्वं तु अम्हाणं सोविद्वहेण लहेण, आगमिस्सिदि सोहग्गमज्जणत्थं एत्थ कासीराजउत्तिसि ।

राजा—तदपि द्रक्ष्यामः ।

(निर्वर्णयन्तौ परिक्रामतः)

(ततः प्रविशति सुलोचना नवमालिका क्षेत्री च)

नवमालिका—पिअसहि जाव मज्जनवेला ताव एत्थ गंगातीरज्जाणे
दिदिओ विणोइस्सम्ह ।

सुलोचना—जहं पिअसहि भणादि ।

नवमालिका—इदो ईदो पिअसहि । (सर्वाः परिक्रामन्ति)

चेटी—(निर्वर्ण्य)। ओहो इमस्स गिरंतरुप्फुल्लसराअकुसुमदाए रत्तकंवलोगुडि-
देहिं पिव पालिभइदुमेहिं गिरंतरुप्फुल्लदाए कणंतकणअपच्छदंसंछण्णेहिं पिव
कंचणकोविआरपाअवेहिं णिम्भरविअसिअकसणगुच्छदाए इंदणीलमणिकिर-
णसंवलिदेहिं पिव तापिच्छेहिं णिविडविहडिअसामलमउलदाए णिम्मलमर-
गअमोहबलइदेहिं पिव सरिसएहिं घणपिणद्धधवलमंजरीसहस्सदाए मोत्ति-
अणिअरगुच्छेहिं पिव विअसिअसिंधुवारेहिं दंसिदेण पंचवण्णअकुसुमविच्च-
ड्डएण सज्जीवकरंत विअ पंचवाणाइ सुहविहारजोगसमग्गपुलिणसोहि-
अस्स पत्तलवहलकेअइवइवेत्थिअस्स रमणिज्जदा गंगातीरुज्जाणस्स ।

१ भणितं स्वल्पस्माकं सौविद्वेन दृष्टेन । आगमिष्यति सौभाग्यमवनाथं
अथ काशीराजपुत्रीति । २ प्रियसखि यावन्मञ्जनवेत्ता तावदत्र गंगातीरोद्याने
दृष्टिर्विनादयिष्यामः । ३ यथा प्रियसखी भणति । ४ इतः इतः
प्रियसखि ५ अहो अस्व निरंतरोत्पुलकसराणकुसुमतया स्तनकंबुजावगुंठितैरिव ।
पारिभद्रद्रुमैः निरंतरोत्पुलकपीतपुष्पनया कनकनक्षत्रचन्द्रसंघट्टितैरिव धाव-
नकोविदारपादपैः निर्मलविकसितकृष्णगुच्छतया इंदनीलमणिकिरणसंवलितैरिव
तापिचैर्निविडविषटितस्यामलमुकुलतया निर्मलमरकतमयसुखवलयितैरिव शिरपैः
घनपिण्डपद्मभ्रंजरीसहस्रतया मौक्तिकनिकरगुच्छैरिव विकसितसिंधुवारैः दर्शितेन
पंचवर्णरुमुमविच्छदेन सजीकुर्वत इव पंचवाणान् मुखविहारयोग्यममप्रपुलिनशो-
भितस्य पत्रिलवहलक्ष्मणकीवपिठितस्य रमणीयता गंगातीरोद्यानस्य ।

नवमालिका—(पुरो निर्दिश्य) रमेणीजं ख एअं सुहासिसिरच्छाअं
पिअंगुपाअवमूलं । जाव एत्थ मुहुत्तअं उवविसइ ।

सुलोचना—अं पिअसहि ए रोएदि । (सर्वा उपविशन्ति)

नवमालिका—हला सरल्लिए जाणाहि दाव महत्तरिआहिं किरंतस्स
केरसी पउत्ति मज्जनसंविहाणस्सत्ति ।

चेटी—अं पिअसंही मणादि । (उत्थाय निष्क्रान्तौ)

सुलोचना—(आत्मगतं) कहं रमेणिज्जोवि एस उद्देशो तद्दसणादो
पहुदि उम्मणाअंतस्स ण देइ णिउउइं हिअस्स । जदो दीसंतावि एत्थ
उप्पुल्लभंजरीपुंजगुंजितमहुअरा इमे सहआरा सुमरावेति तं चेअ तेण
जणेण अलंकियपासं सहआरपाअवं । वाअंतावि एदे सरअसहआरपराअ-
सुराअसुराहिणो गंधवाहिणो सुमरावेति तं चेअ तज्जनसरीरपस्समहग्घविदं
समीरणं इमस्सिं च तं चेअ जणं धारअंति ण किंपि अण्णं लगादि चरि-
दावआसे हिअए । इमाइं अ तद्दसणसुहदुल्लिआइ लोअणाइ उम्मिसंतावि
ण पेक्खंति अत्थंतरे । इअं अ तदो पहुदि किंपि किंपि सुत्तअंती ण पारेदि
इदो मुहुत्तं मुहु-

- १ रमेणीयं खल्वेतत् सुखशिशिरच्छायं प्रियंगुपादपमूलं यावदत्र मुहूर्तमुपविशाम् ।
२ यत् प्रियसह्याः रोचते । ३. हला सरल्लिके जानीहि तावन्महत्तरिकाभिः किं
थमाणस्य कीदृशीः प्रवृत्तिः मज्जनसंविधानस्येति । ४. यत् प्रियसखी भणति ।
५. कथं रमेणीयोपि एष उद्देश तद्दर्शनात्प्रार्थति उन्मनायमानस्य न दधाति निवृत्तिं
हृदयस्य यतो दृश्यमाणा अप्यत्र उत्पुल्लभंजरीपुंजगुंजितमधुकरा इमे सहकारा स्मार-
यन्ति तमेव तेन जनेनालंकृतप्राप्त्यै सहकारपादपं । वांतोपि एते सरलसहकारपराग-
सुरागसुधभिणो गन्धवाह्याः स्मारयन्ति तमेव तज्जनसरीरस्पर्शमहाधितं समीरणं ।
अस्मिन्ध तमेव जणं धारयति न किमप्यन्यद् लगाति चरितावकाशे हृदये इमे च तद्-
दर्शनसुखदुर्ललिते लोचने उन्मिषती अपि न पश्यतोऽर्थांतरं । इयं च ततः प्रभृति किमपि
किमपि सूत्रयन्ती न पारयति इतो मुहूर्तं मुहुः ।

बाहुंदिदुष्वंदीकद्व्य तेण जणेण चिंतावराई । अहं अ अत्यदो एसा
णिसगबला चिंता । अहं चेअ खु तेण तुलगामेत्तदंसणसुहदाइणा महा-
बाहुणा अभिजाइविरुद्धं कण्णजाणं आमिहवं अगणअंतेण दयस्वंतस्सवि-
लोअणस्स कदम्हि करमाहेण एक्कपदेकमारिआ एसो अ तस्स अदिकमो जं
अहं चेअ सअं धरिदुकामा पढमं चेअ तेण णअणाणंददाणपुण्णचंदेण

१. विहृतिदुर्वेदीकृतेव तेन जनेन चिंतावरायी । अथ च अर्थत
एया निसर्गबला चिंता अहमेव खलु तेन यदृच्छामात्रदर्शनसुखदायिना महा-
बाहुनाभिजातविरुद्धं कन्यानामभिद्रवमगणयत्त पश्यतोपि लोचनस्य कृतास्मि
करप्रहैकपदे कमरिका । एष च तस्यातिक्मो यदहमेव स्वयं वरितुकामा प्रथममेव
तेन मनानन्ददानपूर्णचंद्रेणोत्सुखपुंदरीकसरक्षेः स्निग्धपक्ष्मलघवलदीर्घैः स्वयं
कृतास्मि अश्रुभिः । एष च मे विवेकमूलो मनोरथो यत् स एव भवतु सर्वोपि
दिवसः, सैव भवतु सकलापि वेला, स एव भवतु सर्वोप्युरेशः, सा एव भवतु
सकलापि दिशा यस्मिन् क्षणमात्रे दर्शनसुखमासीत् । किं पुनः यदि अन्येपि
अलीकलजाव्यसनेऽवधारितसाध्वसेऽवगाहिते यथेच्छप्रेक्षणसाहसे द्वे लोचने लभेयेति ।
को वा तस्य प्रत्युपकारो दर्पणस्य येन प्रतिच्छत्ता तस्य प्रतिच्छदं दत्तं मे यथे-
च्छदर्शनमुखं लोचनयोः । अथवा सुखः खलु ॥ दर्पणे येन क्षणांतर एव
गोपितं तस्य प्रतिच्छदकम् । निर्दाक्षिण्यश्च स जनो येन मुहूर्तमात्रातिशेभवता
प्रतिच्छदकदर्शनमपि आत्मनो न सोढं । अथवा अहमेवात्रापराप्यामि याहं संपूर्ण-
दर्शनमात्रेणापि तं जनमसंभाव्य पश्यत एव तस्व यथापुरं हि प्रस्रियता ।
कथं वा अत्र आत्मनोपि न प्रभवति लभेमि । याहं तद्दर्शनरमणीया भूमिमावर्त्य
पुनर्द्रष्टुमपि न लभे । श्रमते ॥ मया सयौवनस्य जनस्याभिमतजनदर्शने उत्खंडि-
तधैर्यांगल उद्वासितविनयव्यसनेऽपनीतलज्वातिरस्करणीको दुःसह्यारमकर्मक्षो मदनो
नाम कोमि अंतःकरणमधिक्षिपतीति । तत् क्लिप्तत् मयेदानीमनुभाव्यते येन मे अ-
पर इव ततः प्रवृत्तिचिंता, अन्य एव संतापमर्मो मनसो विकारः । इत्थं मे अद्य
प्रपतते वैलक्ष्यं यत्तद्दर्शनसमये संमुखासीनवा एतया नवमालिकया तत्क्षणधैर्यस्स-
ह्यनविलक्षो मेभावो लक्षितो न वेति ।

उण्हुल्लपुण्डरीअसरिच्छेहि सिणित्थपमहलघवलदीहरेहि सअं बुददहि चक्खुहिं एसो अमे विवेअमूढो मणोरहो जं सा एव्व होदु सव्वोवि दिअहो । सा एव्व होदु सअलावि वेला, सो एव्व होदु सव्वोवि उद्देसो, सा एव्व होदु सअलावि दिसा । जहिं खणमेत्त दंसणसुहं आसि । किं उण जइ अण्णाइ वि अलीअलज्जावसणाइ ओहिरदसज्जसहेवगाइ जहिच्छपेच्छण साहसिआइ दोण्णि लोअणाइ लहेअति । कोवा तस्स पच्चुवआरो दप्पणस्स, जेण पडिच्छंतेण तस्य पडिच्छंदअं विण्णं मे जाहिच्छंदंसणसुह लोअणाणं । अहल लुद्धो सु सो दप्पणो जेण खणंतरि चेअ गोपिअं तस्स पडिच्छंदअं । णिइक्खिणो अ सो जणो जेण मुहुत्तमेत्तादो तिरोभवन्तेण पडिच्छंद अदंसणपि अप्पणो ण सहिद्वं । अहव अहं चेअ एत्थ अपरज्झामि जा अहं संपुण्ण (दंसण) मेत्तएणापि तं जणं असंभाविअ दप्पसंतस्स चेअ तस्स जहपुरं हि पत्थिदा । कहं वा एत्थ अत्तणोपि ण पभवति लजेमि जा अहं तदंसणरमणिज्जं भूमिं आवाचिअ पुणो वंसिदुपि ण लहेमि । सुखइ अ मए सजोव्वणस्स जणस्स अभिमदजणदंसणे उक्खंदिदधीरगलो उव्वासिदविणभवसणो अवणीदलज्जतिरक्खणीओ दूसहारं भक्कसो मअणो णाम कोवि अंतकरणं अकिरवदिति । तं किर एदं मए दाणिं अणुहविज्जदि जेण मे अवर एव्व अदो पहुदि चिंता । अण्णो एव्व संतावगग्गो मणस्स विआरो इदो अ मे अज्ज पवत्तदि वेलक्ख जं तदंसणसमए सम्मुहासीणाए इमाए णोमालिआए तक्खणधीरक्खलणविलक्खो मे भावो लक्खिदो ण वेत्ति ।

नवमालिका—(विलोक्य) पिअंसहि किंवि चिंतअंति विअ लक्खिज्जसि ।

सुलोचना—(सर्वलक्ष्यं) जइ आत्थि कहं तेण कहइस्स ।

नवमालिका—णं सु जं चिंतिज्जइ तं कहेद्व्वंति णिओओ । जइ सु
अवरं पडिवद्धअं णत्थि तदा णं चिंतिज्जंतं कहिज्जइ कण्णआजणस्स
उण सुसिणिद्धेवि जणे पडिवद्धदि भावावेदणं णिसग्गसिद्धा लज्जा ।
ता समाद्धिदं मएलज्ज एव्व तुह अंतकरणं णिगुहावेदिचि । जदो लदिसज्जदि
एव्व सहिलणिस्सहेहिं अणेहिं अदिण्णसेरसंभासणेण मुहेण धिमिदजिद्धेहि
अ लोअणेहिं अणुवद्धिजंति कावि दुरंता तुह विंता । हिओ णअरदेवदा-
जत्तापाट्टिणिअत्ति अदिवेला तिस्सा आरंभोत्ति तक्केमि जेण तदो पहुदि
अण्णारिसं ते भासिअं, अण्णारिसिअ दिट्ठि, अण्णारिसं अ सरिअं,
अण्णारिसे एव्व तुमंवि लविसज्जसि । तदो अ एक्कावि इमा अदीदा
जामिणी अत्थं गमअंती विवेअं । अंधराअंती अंतकरणं, अभिदवंती णिहा-
सुहं, णिम्मूलअंती धीरं, उम्मीलअंती संतापं, सखीजणस्सवि लज्जाभारेण
अणुण्णामिदमुहिए अजाणंतीए कहणिज्जं, अमुणंतीए करणिज्जं कहं
कहंपि तुह गदा ।

सुलोचना—(सवैलक्ष्यं सैर्ष्यं च) किंएदं किंवि हिअए काऊण
विअक्कसेहि ।

१ न खलु यथित्यते तत्कथयितव्यमिति नियोगो यदा खलपरं प्रतिबंधकं
नास्ति तदा ननु चिंतितं कथ्यते, कन्यकाजनस्य पुनः सुस्तिग्धेपि जने प्रतिवध्नाति
भावावेदनं निसर्गसिद्धा लज्जा । तस्मात् समर्थितं भया लज्जैव तदांतःकरणं
निगूहयति इति । यतो लक्ष्यत एव शिथिलनिस्सहैरंगैरदस्तत्सैरभाषणेन मुखेन
स्तिमितजिह्वाभ्या च लोचनाभ्यामनुबध्यमाना अपि दुरंता विंता ह्यथ नगरदेवता-
यात्राप्रभृति अतिवेल्स्तस्या आरंभ इति तर्कयामि । येन ततःप्रभृत्यन्यादृशं
से भाषितं अन्यादृशी च दृष्टिः अन्यादृशं च शरीरं, अन्या दृश्येव स्वमपि
लक्ष्यसे । ततश्चैकापि इयमतीता कामिनी अस्तं गमयंती विवेके अंधः-
कारयंती अंतःकरणमभिद्रवयंती निद्रानुखं निर्मूलयंती धैर्यं उन्मीलयंती सं-
तापं सखीजनस्यापि लज्जाभारेणानुग्रामितमुख्या आनंत्या कथनीयमजानंत्या
करणीयं कथं कथमपि त्वया गमिता । २ किमेतत् किमपि हृदये कृत्वा विकल्पसे ।

राजा—(आत्मगतं) अपि नाम सा भवेत् । (प्रकाशं) यावद-
मुना प्रलंबविट्पेनाश्मंतकपादपेनातरितः पश्यामि (तथा दृष्ट्वा सहर्षं)
वयस्य दिष्ट्या वर्धसे । सैव खल्वियं ते प्रियसखी ।

चिद्रूपकः—(दृष्ट्वा) केहं एसा तत्तहोदी कासीराजउची ।

राजा—(निर्वर्ण्य सोत्कण्ठं)

इयं सा लावण्यामृतसरिति यस्यां मम दृशो
निरुच्छास्तं ममे पदमपि लभे तेन तरितुं ।
स्थिरीभूतं यस्यां प्रकृतितरलं संप्रति मनो ।
यया कामः कामं हृदयमिदमंतर्व्यययति ॥ २५ ॥

नयमालिका—महाँभागो खु सो जणो जो एव्णं णाम पिअसहीए
हिअए सदापि अ बड्डइ ।

सुलोचना—(सलज्जं) सहि' कीस मैं बाहेहि । साविदा खु से मए
जइ मे पुणोवि किंवि असंबंधं जंपिहिस्सि ।

चिद्रूपकः—वअस्स तुह एव्व उत्ततो बड्डवित्ति तक्केमि ।

राजा—अहो सृहणीयः कन्यकानां व्रीडाव्यतिकरः ।

तथाहि—

निरुधाना कूर्तं किमपि हृदये वस्तु लिखितं
तदस्यस्थैर्मायैः पुनरनुमिमामां प्रियसखी ।
सलज्जं जल्पंती परिमृदितशुष्काक्षरमसौ
विलक्षस्मेरास्या कथमपि तदस्याः स्फुटयति ॥ २६ ॥

(पुनर्निर्वर्ण्य)—अहो सर्वावस्थासु कामनीयकमस्याः ।

१. कथमेया तत्रभवता कासीराजपुत्री । २. महाभागः खलु स जनः य एव नाम
प्रियसख्या हृदये सदापि अ वर्तते । ३. सखि कस्मान्मां बाधसे । शापिता खल्वसि
मया यदि मां पुनरपि किमप्यसंबंधं जल्पसि ४. वयस्य तवैव वृत्तांतो वर्तते
इति तर्कयामि ।

इदं हि—

जरठरविमयूखतापताम्यत्—

किसलयदुर्वलकोमलांगयष्ट्यां ।

चकितहरिणशावलोचनाया—

मभिरमते हृदयं सुलोचनायाम् ॥ २७ ॥

नयमालिका—को वा एत्य असंबंधं मंतेदि सुसंबंधं चेअ सु एवं भविस्सदि ।

सुलोचना—(स्वगतं) अमोहवादिणी होहि ।

राजा—इयं सत्वसंहितपराक्रमस्य मकरकेतोरसंहार्यशौर्यहेतुः सुमहानवष्टभः (आकाशे लक्ष्यं बद्धा) अपि भोः कुसुमधन्वन वृषा कथमेवमुपालभ्यसे ।

यत्रैते स्फुरतः प्रमथ्य विनयं दीर्घं भ्रुवौ सुभ्रुवो—

यत्रैते हरतः प्रसह्य तरले धैर्यग्रहं लोचने ।

यत्रैपास्ति विमोहनाय अगतस्तत्र स्मर भ्रूयतां

कोदढे च शरेषु च त्वयि च भोः स्यात्पौनरुक्त्यं परम् ॥ २८ ॥

सुलोचना—(स्वगतं) अवि णाम सो जणोअज्जवि दंसणसुहं देज्ज ।

नयमालिका—(विभाव्य स्वगतं) कहं एसा चिंताभरेण बलिअं लिज्जइ होदु जाव इमाए हिअअं आविसवामि । (प्रकाशं) पिअंसहि एसा सु सह

१. का वात्रासंबंधं मंत्रयते सुसंबंधमेव सलु एतद् भविष्यति । २. अमोपवादिनी भव । ३. अपि नाम स जनः अद्यापि दर्शनसुखं दास्यति । ४. कथमेपा चिंताभरेण बलवत् सिद्यते भवतु तावदस्या हृदयमाक्षिपामि । ५. प्रियसखि एषा खलु सह समुचरत्तुररकारंस्वकेलिकलहकलकलमंभीरेण शब्दापयतीव मास्तेन भागीरथी । तस्मादुत्तिष्ठ तावत् यावत् सरलिव्य आगमिष्यति तावन्मंदाकिनी पत्यावः ।

समुच्चरंतकुररकारंदवकेलिकलअलगंमिणेण सद्देवि विअ मारुदेण भाईरहि । ता उठेहि दाव जाव सरलिआ आजमिस्सादि । ताव मंदाअणी दक्खिह ।

सुलोचना—अं पिअसहीए रोअदि । (उत्तिष्ठतः)

नवमालिका—इदो इदो पिअसहि (परिक्रामतः)

राजा—(निर्वर्ण्य) कथं समग्रसाधनः संप्रति संप्रामयते कुसुमधन्वा ।
मम हि—

अस्याः कामः कठोरः स्तनतटयुगले नाभिरंधे गर्भीरो
विस्तीर्णः श्रोणिर्विवे गतिषु कृतपदो हस्तयोर्दत्तहस्तः ।

जातोत्कंठोय कंठे मुखमनु सुमुखं काममोघे स रांगो ।

विभ्रांतश्चायमक्ष्णोर्जनयति हृदयस्याव्यवस्थामवस्थाम् २९

विवूपकः—वअस्स इदो एव्व कहं आअच्छंति ।

राजा—ससे किमत्र कुर्मः । अथवा स्वयमासीदंत्योरनयोरदुष्ट एव
यादृच्छिक उपनिपातः ।

सुलोचना—(अग्रतो राजानं दृष्ट्वा ससाध्वसं समौत्सुक्यं आत्मगतं)
अहो सो एव्व एत्थ समानीदो देव्वेण ।

नवमालिका—(राजानं दृष्ट्वा अपवार्य) पिअसहि दिडिआ
वड्ढोसि सो एव्व जणो एत्थ समानीदो देव्वेण ।

सुलोचना—(सलज्जमपवार्य) हँठा किं एत्थ करिअट्टु ।

नवमालिका—(अपवार्यं सस्मितं) इमं एव्व णं पुच्छसु ।

१. यत् प्रियसख्याः श्रेष्ठे । २. इतः इतः प्रियसखि । ३. वयस्य इत एव
कथमागच्छतः । ४. अहो स एवात्र समानीतो दैवेन । ५. प्रियसखि दिष्ट्या
वर्षसे, स एव अनोत्र समानीतो दैवेन । ६. इत्य किमत्र कियता । ७. इममेव
ननु पृच्छ ।

सुलोचना—(सेर्यमपवार्य) हलौ पुणोवि किं असंबद्धं भणासि ।
(अन्यतो गंतुमिच्छति) ।

नवमालिका—पिअसहि मा मा कुप्पेहि (हस्ते गृह्णाति)

राजा—(स्वगतं) अयमत्रावसरः । (उपसृत्य ससांतनम्) अयि सरले—

येन व्यर्लिकेपि कृतेन कोपो दाक्षिण्यरुद्धो लभतेऽवकाशं ।
तस्मिन् जनेऽस्मिन्नकृतापराधे कुतो वृथा त्वं कुपिता प्रयासि ॥३०॥

विवूपकः—कंहं कोवणा अत्तहोदी ।

नवमालिका—अंदवित्तणे कंहं अपुव्वदंसणसंभावणीअस्स इमस्स
जणस्स वअणं लंघेसि ।

राजा—ससि कुतः तत्त्वसौ कुपिता ।

नवमालिका—इमं एव्वं पुच्छइ ।

(सुलोचना सेर्य नवमालिकां पश्यति)

राजा—सुंदरि प्रसीद प्रसीद ।

(नेपथ्ये)

इदो^१ पिअसहि

नवमालिका—(कर्णं दत्त्वा) पिअसहि सरलिआ णं सइवेइ ता
इदो सिग्घं एहि ।

सुलोचना—(स्वगतं) कंहं एत्तिअंवि विग्घिइं । का गई ।

१. इहा पनरपि किमसंबद्धं भणसि । २. प्रियसखि मा मा कुप्य । ३. कर्णं कोपनाग्रभवती । ४. अदक्षिणे कथमपूर्वदर्शनसंभावनीयस्यास्य वचनं लंघयसि । ५. इमामेव पृच्छ । ६. इतः प्रियसखी । ७. प्रियसखि सरलिका ननु शब्दापयति तस्मादितः शीघ्रमेहि ८. कथमेतावदपि विप्रितं । का गतिः ।

(परिक्रम्य निष्क्रान्ते)

राजा—अहो क्षणदर्शनमपि न सोढव्यमीर्ष्यालुना दैवेन ।

विदूषकः—वअस्स णिच्चित्तो दाणिं होहि । असाहारणो खु तत्त-
होदीए तुवम्मि बहुमाणो ।

राजा—अतर्कितोपनतेन च दर्शनेन प्रतिक्षणविधीयमानविभ्रममात्रे-
हितं तस्यार्थाद्विदितम् ।

तथाहि—

स्तनतटसमुत्तिप्ता मुक्तायली परितृप्तिता

सुनिहितमपि क्षुण्णं कर्णोत्पलं ग्रहितः करः ।

विनमितमुखं सख्या सख्याजमंतरितं मुहु-

मयि च निपतद्दृष्ट्वा न्यस्ते दृशौ स्तनचूषुके ॥ ३१ ॥

(विचिंत्य सौत्सुक्यं) अहो अभिरूपं तस्याः प्रियसतीं प्रति प्रणयसार्द्रं
कुपितं ।

तथाहि—

नैयाधरेण स्फुरितं न रक्ते विलोचनेन स्खलितं च गत्या ।

तथापि कोपः परिभाषितोऽस्य भिन्नक्रमेणैव निरीक्षितेन ॥ ३२ ॥

(अग्रतो विलोक्य सौत्कर्षं)

क्षणमिह मदिराक्ष्यामग्रतो मे स्थितायां

स्तनतटपरिणादात्प्रच्युतस्याकुतोपि ।

पथि च विटपिलग्नस्योत्तरीयांचलस्य

क्षणकृतगतिविग्रस्यैव भूयः स्मरामि ॥ ३३ ॥

(सांतस्तापं निश्चस्य) अहो दुर्विषहता प्रियाविरहव्यथायाः । येनानु-

१ वयस्य निश्चित इदानीं मम । असाधारणः खलु तत्र भवत्यास्त्वपि
पशुमानः ।

पदमेव समुत्पादितसर्वांगीणपरितापा शिरोवेदनामिवापादयति । (सवि-
शेषोत्कंठं ।)

भवसि भवसि मूर्धन् सत्यमेवोत्तमाङ्गं
यद्वि सकृदपि तस्यास्सेर्ष्यमुत्तिष्ठतपाणेः ।
रतिकलहविमर्देष्वर्चति त्वां प्रियाया-
स्त परमपरिहार्यः पारिहार्यप्रहारः ॥ ३४ ॥

विदूषकः—भो वअस्से समासण्णो मज्झाण्हो जाव एण्हि खंदावारं
एव्व गच्छेमो ।

राजा—(नमो विलोक्य ।) कथं गतमहर्दलम् ।
तथाहि ।

अहमिह सहस्रानः संगरन् बर्हभारं
तरुयिटपनिपण्णस्तेवते स्थापसौख्यम् ।
अयति तपनतापादुब्रसन्नत्र चासौ
घननलिनपलाशाभ्यन्तरं मंदसानः ॥ ३५ ॥

किंच ।

प्रासादोदरयासमेहतलिमेष्वद्यातपो द्वे जिन-
अर्चाचंदनकर्दमाद्रतनुभिः सार्धं प्रियाभिः प्रियाः ।
क्षीर्मातव्यजनैः करव्यतिकराः संविज्यमानैर्मिथः
कुर्वन्तः सुरतश्रमव्यपनयं तदालयः शेरते ॥ ३६ ॥

विदूषकः—इदो इदो पिअवअस्सो ।

(इति परिक्रम्य निष्क्रान्ते)

इति श्रीकवि हस्तिमल्लेन विरचिते कौरवपौरवीयनाटके गंगामञ्जनं
नाम द्वितीयोद्गः समाप्तः ॥ २ ॥

तृतीयोऽङ्कः ॥ ३ ॥

(ततः प्रविशति विटः)

विटः—अहो अनन्यसाधारणी वाराणस्याः समृद्धिः ।

अत्र हि—

शुण एवाहार्यं भवति पुरुषाणां बहुमतं
स्त्रियः स्वैरं हार्यः प्रणयचतुरैश्चादुवचनैः ।
धनं पात्रे दत्तं न खलु वसुगुतिर्धनवशां
कथीनां काप्यन्या भणितिरभिजाता विजयते ॥ १ ॥

अतश्च—

घणिजो जित्वरीमाहुः सत्यं वाराणसीमिमाम् ।
यदेनया व्यजीयंत विश्वान्यनगरश्रियः ॥ २ ॥

विशेषतः पुनरथ सुलोचनास्वर्यवरयात्रायामन्यैव कापि शोभा
काशीराजधान्याः ।

तथाहि—

अभ्युक्ष्यते सरसकुसुमाम्यर्चितैर्गघतोयै-
र्धार्थीमार्गाः पुरपरिजने नात्र संमृष्टशुद्धाः ।
पुष्पैश्च्योतन्मधुलवजडैर्निष्पतच्चंचरीकै-
र्व्याक्रीयन्ते सुरभिभिरितो वेद्मनां चाजिराणि ॥ ३ ॥

अपि च—

उत्तंभितध्वजपटांचलघुंद्यमान-
ज्योतिर्विमानविततीनि विभांत्यमूनि ।

सौधान्युदस्तमणितोरणकोणनद्ध-

डोलायमाननववन्दनमालिकानि ॥ ४ ॥

यावदिदानीं स्वयंवरयात्राकृते समापततो राजन्यस्यावेश्मणेन चक्षुषी संभावयामः । (परिक्रम्याग्रतो विलोक्य) । कथमसौ विलासत्राहालि-
र्भकरध्वजस्य संगीतशालारतेर्विक्रिया पण्यस्त्रीरत्नानामुत्पत्तिभवनं शृंगारस्य
नाभिगृहं लीलाया निर्माणभूमिर्विभ्रमाणामाकर्षणवाडिशं तरुणजनमनोमीना-
नामवस्कंदपरबलमिंद्रियग्रामस्य विनयमुखपटाक्षेपणरंगो विनीतजनवार-
णानां स्वगुणविकृत्यनस्थानं वीक्षानां वेदगध्यविनिमयहृदयेकानां करा-
लगोलव्यातिकरपितृवनं वेश्याजनमातृजरतपितृपिशाचिकानां पुराणा-
द्यामलूरुणाणिकादारिकाभुजंगीनामपूर्वमद्वैतदर्शनं मायाप्रपंचस्य पारि-
पंचिको निश्रेयसपथपान्थानां मनोरथमात्रास्वाद्यो दुर्गतानां द्रविणव्रतां
सदाप्यदत्तकवाटो वेशवाटः ।

किंच ।

अविस्रंभलिग्धं यचनमवलेह्यं श्रवणयोः

परिप्यंगस्संगव्यसनमपहस्त्येव मधुरः ।

क्रतेऽन्तः सद्भावात्सपरमुपचारश्च रुचिर-

स्सहैवोद्भिन्नानि स्तनमुकुलकैर्यत्र सुदृशाश्च ॥ ५ ॥

(स्पर्शरूपयित्वा) अहो वेशवीर्यविहाररसिकस्य कोप्यतिशयी
सौरभसंसारः समीरणस्य ।

अत्र हि—

प्रौढांगनारुचिरकंठधनांगरागः

कस्तूरिकापरिमलस्पृहणीयगंधः ।

सौभाग्यगर्वमरमन्थरयेव गत्या

चेतः प्रलोभयति नस्तरणो नमस्वान् ॥ ६ ॥

यावदेनं वेशवाटमतिलंघ्य राजन्यकावलोकाय राजमार्गं समासाधयामः ।
अथवा दुष्करमेनमतिलंघयितुम् ।

कुतः ।

न दृष्टां विम्बोष्ठीमलमनभिमाप्यास्मि चलितुं
बिलम्बः स्यात्तैस्तैस्तुचिरमुपचारैश्च सुदृशाम् ।
अपेक्ष्यंते चास्मान् प्रशुरमपरान्द्राश्च सुहृदः
मियाः प्रत्याम्बास्याः प्रणयघटनायै विघटिताः ॥ ७ ॥

तदंतरायः सत्वयं मार्गः कार्यान्तरस्य । अथवा शांतं श्रेयानेव मे प्रस्तु-
तकार्यतिरप्रसंगस्यात्र व्यासंगः ।

येन—

तांबूलवीटीरुपयुक्तशिष्टाः कर्पूरपारीत्सकरंदवृत्ताः ।
माल्यानि धम्मिल्लकृताधिवासान्यमुत्र लप्स्ये मुहुरंगनाम्यः ॥ ८ ॥

तदिदानीमेनमवगाहिष्ये । (परिक्रम्यावलोक्य च) कथमसौ वेशवाट-
मुखमंडपे दुर्विनीता शौण्डषर्षकंठघोषाघरितरूप्यपंटाटेष्टा । कथं नु
सत्वस्या मूर्त्यादिशरोर्तेरात्मानं रक्षेयं । दुर्लभः सत्वेमिर्दुर्दान्तदेवितृ-
मिर्दृष्टस्य ममात्रापसारः । तत् किमत्र शरणं । भवतूचरीयेणावकुण्ठितस्त्व-
रितमस्माद्देशात्पलायिष्ये । (तथा परिक्रम्यन्) दिष्ट्या निश्शल्यः कुशल्यस्मि
इन्त मोः ।

द्रविणस्यार्जनं ह्युते वेशे तस्य विसर्जनं ।

एषामायव्ययद्वारे द्वे अपि व्यसने इमे ॥ ९ ॥

(कर्णं दत्त्वा) कुतः सत्वाद्धानध्वनिः । (विभाव्य) कथं चंद्रसेनाभव-
नात् । इह सत्वभ्रांतप्रणयकेलीव्यतिकरमेकं मिथुनं प्रतिवसति । चंद्रसेनावि-
शिकचकोरश्च । व्यभिचरितं सत्वस्यामभिजातसौहार्दायां परविताच्छेदनेन

गणिकाकुलधर्मेण । यदनयोर्द्विद्वयोरिव वर्तते परस्परार्थसंक्रमः ।
अतश्चैतदेवं ।

यतः-

न बहुप्रेयसीन् पुंसः कामिन्यो बहु मन्यते ।
पुमांसो बहु मन्यते बहुपुंसीन् योपितः ॥ १० ॥

(पुनः कर्णं दत्वा) कथमिहैव भवनचंद्रशालायामपावृत्य गवाक्षं पत्या
सह वीक्षमाणा चंद्रसेनेव व्याहरति ।

इयं सल्लु-

अध्रांतकांतसुरतकृमनूतनोत्थ—
स्वेदोद्विग्नुविसरार्द्रकपोलपालिः ।
मा माद्वयत्यलसविह्वलजिह्वद्वष्टि—
निम्बासगद्गदगलत्प्रसरर्वचोभिः ॥ ११ ॥
तल्पस्थितेयमुपधानविनिप्रहस्ता
न्यस्तानना पुलकिनी प्रियमर्तुरंसे ।
आलस्यकेदारचर्चानांतरितावतंसा
धत्तेवधानमिह मत्प्रतिपालनायाम् ॥ १२ ॥

भवतु संमार्थ्यैव गच्छामि । (उपमृत्य) अजप्यमस्तु युवयोस्संगतं ।
किं ब्रूय । अपि कुशलं भावस्येति । कथममुना कुशलपरिग्रहेनोद्धटितो
मे चिरादनवलोकनातिक्रमः । सखायो मास्म मामुपालमेधा अपराध्यत्र
सुलोचनास्वयंवरयात्रा । यद्विप्रकृष्टसंनिविष्टराजांतरशिविरनिरीक्षणक्रानु-
केन परिभ्रमतां तृतीयोऽयं दिवसः । किमाहनुः । तेन हि क्षांतमिति । एष
इदानीं निष्कृतनिजातिक्रमदुष्कर्मा महाविविधबंधस्येव नित्यप्रवृत्तमुत्त-
राध्यम्याम्य मिथुनस्य सौरशायिको भवामि । किमाह भवती चंक्रमण-

चपलस्येव बालकस्यांतर्गृहं निरुध्यमानस्य कुतस्ते प्रियसुहृदः सौख्यमिति ।
अलं कथांतरव्याजेनात्मनः सौभाग्यकतया । किमाह भवती । कंप्तितास्मि
अलंक्रियतामयं शय्यार्धं इति । वासु सुलोचनास्वर्यवरयात्रां प्रत्यवेक्ष्यो-
पावर्तिष्ये । तदलमतिर्यत्रणया । किमाह भवान् । दृश्यतां भवता स्वर्यवर-
यात्रा । अहं तु पुनस्त्वन्मुखाच्छ्रोष्यामीति । (सस्मितं) अहो चापलमत्र
भवतः । यद्वा किं वदंती श्रवणदानमपि गृहस्थूणस्यैवाट्टवहिर्गृहस्य
सत्पुर्नीर्त्पायः । (सस्मितं) । अथवा प्रवर्तयतु तवापि स्वर्यवरयात्रां
चंद्रसेना । कथं हासोत्तरमसौ पत्युर्हरसि पतिता । भवतु साधयामस्ता-
वत् । (परिक्रम्यावलोक्य च) कथमसौ जरत्कूपिका वाराणस्याः प्रदी-
पच्छाया । मदनभानोरकालपलितं तरुणानां सिनीवाली सुरतचंद्रातपस्य
जंगमचंचावेशाट्टस्य संमार्जनी स्त्रेणस्य विहंबयंती विलासिनी विभ्रमाभि-
जोदवसितालिंदिवितर्दिकां वृषयंती भोगवत्या माता निषादवती ।

या खलु—

यतस्ततस्सूतविशीर्णसूत्रा पुराणकथेव शिरालदेहा ।

अमुचंती मंदनमंगनार्हं चलत्यचारु प्रचलाकिकेय ॥१३॥

अपि चास्याः—

मूले बालयवप्ररोहधवलान् लब्धस्वभावांस्ततो

मांजिप्रप्रसरच्छवीनथ चरत्कंकलिनालारुणान् ।

पश्चान्मुग्धशिरीषकेसररुचः प्रांते च काकच्छद-

च्छायान्मूर्ध्नि कचान् करोत्यपसरच्छीलीरसो भावितः ॥१४॥

हंत भोः, अनया सत्वययार्थनामा भोगवती जाता येन सा भूताविष्टेव
समयं परिहीयते । ग्रहग्रहीतेव न विश्वस्यते विषदूषितेव वापिका नास्वा-
यते । विषधराविष्ठिताचंदनलता नोपसेव्यते । किंच बहुना चंडालिका तु

सा संप्रति चंडालिकेव दूरे स्पर्शस्यानिसर्गाश्लीलमुखराया हृदय इवात्मनो
बहिर्द्वारे भवने को वावसरमेकं लगाति ।

तथाहि—

निष्कासयत्येकत एकमेवा प्रवेशयत्यन्यमथान्यतश्च ।
पार्ति सुतायाः कपटोत्कटाभिः स्वांशावतारैरिव कुट्टिनीभिः॥१५॥

इत्थं च पुनः समर्थये ।

निर्दोषा भणितिर्निसर्गमधुरा निर्मत्सरा शेषुषी
निष्पाया वृषता जगद्बहुमता गीतिश्च निर्विकृता ।
निर्दोषा चरितस्थितिर्गुणवती वेश्या च निर्मातृका
यत्सत्यं बहुनापि भाग्ययसुना लभ्येत या नैव वा ॥ १६ ॥

सर्वमेतदास्तां । इदं तु पुनरत्र धुनोति । यदवाप्यसौ तरुणीमन्या जर्जर-
रत्नजूरकमवरुद्धवती न जातूज्झति स्वयं वृषस्या । कथमाद्वयत्यपि । हंत
ध्वस्तोस्मि । भवतु (उपसृत्य) किमपि व्याजं कृत्वा गमिष्यामि । (हा-
स्यं निरुधन्) अथवा द्याजीकरणमपि नास्यां अर्थक्रियां प्रवर्तयति ।
(उपसृत्य) वासु निपादवति सुभगा भव । अथ वयस्यस्वर्जूरकोप्यत्र ।
किं ब्रवीषि । न जानीम एव त्वमिति । हंत साधुकृतं स्वर्जूरकेण किं भव-
त्या अपि जर्जरवादनमेव तस्मै स्वदत्ते एषाहमर्थचंद्रकं कृत्वा तमाने-
ष्यामि । मा कदाचिदपि मूर्निपादवती विपादवतां । किमाह भवती । कुतो मे
विपादः । यदा भाव एवैवं वर्तते इति । वासु तदयमद्यापृच्छे । किं ब्रवीषि
कदा पुनर्भावो द्रष्टव्यः । न सत्विहागत्य युक्तं मित्रदुहितरमसंभाष्य गंतु-
मिति । वासु स स्वर्जूरकमयैव मां द्रक्ष्यासि किमाह भवती । तेन हि गम्यता-
मिति । साधयामस्तावत् । (परिक्रम्यावलोक्य च) इयं सद्यः जरातिशा-
चिकादर्शनप्रायश्चित्तं लोचनाभ्यामियं हि वैजयंती मकरकेतोरवलेपस्ता-
रुण्यस्य पुण्यं लावण्यस्य भाग्यं सौभाग्यस्य माणिक्यं गाणिक्यस्य चंद्रिका

जगन्नयनचकोरकाणां चंद्रमत्या दुहिता रतिचंद्रिकानाम् मत्तकाशिनी
प्रकाशितकाशीराजपुरी यशोवैभवा स्वमवनप्रांतवर्तिनः शिक्षागृहात्संगी-
तयोग्या जनितश्रमरमणीया निर्गच्छति ।

यासौ-

आवद्धचंडातकपीड्यमान-मध्यस्फुटालक्ष्यगभीरनाभिः ।
प्रस्येदसुस्तिग्धदारिर्यष्टिर्विभाति विभ्रांतविशालदृष्टिः ॥ १७ ॥

किंच ।

मुहुर्चुत्ताभ्यासज्यतिफरचलन्मौक्तिकलता
समुन्मृष्टाच्छाच्छस्तनमलयजालेपरुचिरा ।
चिरायासश्राम्यध्वरणशियिलन्यासमधुरा
क्षणन्मंजीरेयं मदयति मनो रंजयति च ॥ १८ ॥

यावदस्याः सौवस्तिको भवामि । (उपसृत्य) स्वस्ति भवत्यै । सुंदरि
कृतं वृत्ताय ताभ्यामंजलिबंधेन ।

(सस्मितं)

उन्मार्जितेपि बहुले हरिचंदनेस्मिन्
ब्रह्मक्तमेव निविडस्तनि दृश्यमानः ।
लाक्षारसेन रचितः कुंचकुंभपीठे
धन्यस्य कस्य वदनेन विशेषकोऽयम् ॥ १९ ॥

कथमदृष्टेयस्य सत्वरपरावर्तननर्तितस्तनकलशा सविडासचिनिहितकरत-
लस्थगितस्तनतटोत्संगा सलीलचलनवाचालितमेसलाकलापा सवेकस्यसार्चा-
वृक्षाचिकुरलोचमा सविभ्रमांकुरितलज्जास्मितविकसितकपोलतलादूष्णपद्मसुसर-
नूपुरमसौ स्वभवनद्वार एवांतरिता । चिराद्वात्यभुन्मेधेन फलमीक्षणाम्यां ।
भवतु साधयामस्तावत् (पाकिम्य) कथमसावशोकतिलकायासमुता केली-

मतीवाल्पसुलभमुकुमारचापला सत्वरमागत्य मां हस्ते गृह्णाति (निर्वर्ण्य) अहो
लालनीयता वालस्य ।

तथाहि-

गतिर्लालालोलातरलतरलं चारु च वचः
स्फुरदंतज्योत्स्नां प्रसररमणीयं विहसितं ।
स्तनौ नोद्भिद्येते न च विचरतः साचि नयने
किमप्यस्या वाल्यं हरति तरुणिन्नोपि हृदयम् ॥ २० ॥

भद्रे किं ब्रवीषि । आह्वति मावमर्जुकेति । (ऊर्ध्वं विलोक्य) कथम-
शोकलतिकापि द्वितीयस्यां प्रासादभूमौ गोपानसीमध्यासीना विहंवयंती
विमानारूढा दिव्ययोपितमित एव दत्तदृष्टिर्मां प्रतिक्षते । भवतु प्रवेक्ष्यामि ।
(प्रविश्य) इयं सोपानपंक्तिः । यावदारोहामः । (नाट्येनारुह्य) वासु क-
ल्याणिनी भव । किं ब्रवीषि । संनिहितामभूँ पर्यक्किमलं करोतु भाव
इति । यथाह भवती । (उपविश्य) वासु किमिदं गवाक्षमालांतरिता
विदूरे वर्तसे । कथं सविभ्रमोन्नमितभ्रूलतमसौ स्मयमानविलोचना न किमपि
ब्रवीति । भवतु कथितमनया पुष्पवत्त्वम् । वासु कः खलु वराकः पुष्पवती-
मशोकलतिकामसंभावयति । कृतं वीदितेन । किं ब्रवीषि । इह गच्छतो
हास्तिनपुरवास्तव्यस्य नंथावर्तनाम्नः कौरवेश्वरप्रियानुचरस्य ग्रीणि दिना-
नीति । तेन हि लब्धमेव देशांतरपरिभ्रमणफलं नंथावर्तेन ।

अथ कीदृशो गुणैर्नंथावर्तः । किं ब्रवीषि । न कापि हीयते वाराणसीं
विष्टपमहत्तरादार्यमद्रिलकादिति । कथं मयेवोपमीयते । भवत्विदमुपालभ्यते ।
कथं स कामी पुरुषार्थवित्त्याद्विहाय यस्संप्रति वर्तते त्वाम् ।
अमोधमस्त्रं ननु पुष्पमृद्वि त्वं पुष्पिता पुष्पशरासनस्य ॥ २१ ॥

किं ब्रवीषि । कुतः पुनर्मावेनाप्रविश्य भवनं गंतुमुपक्रान्तमिति । वासु
समापतंति स्वयंशरयात्राये राजानस्तद्वेक्षणचापलमत्र मां चलयति । किं

ब्रवीषि । तेन हि स्वैरमिहेवास्यतां । एष हि स्पृष्टमेव निरीक्ष्यते पार्श्वतो
राजमार्गः । कियती च वेला पुनरित एव प्रतिष्ठमानानां राज्ञामिति ।
(विलोक्य) कथं प्रवृत्तमेव गंतुमितो नृपतिभिः । किं ब्रवीषि । अथ
कोयं पार्श्वचरेण चामरमाहिणानुगम्यमानो वल्गु वल्गुं महाप्रमाणमाजा-
नेयमारुह्य राजमार्गमवगाहत इति । (विमाव्य) अयं सत्त्वनित्राटेश्वरः
कुञ्जरान्नस्य पाता ।

तथाहि—

स्थगित जटारमागाः स्मधुमिर्लम्बमानै-
निक्षितधवलधारान् विभ्रतो मंडलाग्रान् ।
अनतितरलयातास्तं पतिं सूचयन्ति
प्रकृतिसरलग्नास्तेनिकाः कीदृजरात्राः ॥ २२ ॥

किं ब्रवीषि । कः पुनरयमतिरयतूर्णपदगामिनं वानायुक्प्रवेष्टमारुह्य
प्रयाति ।

(विमाव्य) कथमसावधिष्ठानस्याधिष्ठाता काश्मीरेश्वरः ।

तथाहि—

तूर्णारिणः स्थूलकठोरवेणुनिर्माणवाणासनपाणयोऽग्नी ।
गौरन्तिपः कर्कश द्रमुकेजाः काश्मीरनाथं कथयन्ति सैन्याः ॥ २३ ॥
किं ब्रवीषि ।

कः पुनरसौ विंध्यशितरोदयकायमावद्धनक्षत्रमालोज्ज्वलनेपथ्यं स्थूल-
वृष्टं विंध्यसिंधुशृष्टमपिलग्न्यायाति । (विमाव्य) कममसौ आन्ध्रदेशा-
धिपतिः विजयवाटीपतिः ।

तथा क्षमी ।

प्रांशुप्रतीकाः प्रकृतिप्रगल्भाः प्रायेणकालागरुकालवर्णाः ।

कुंतान् वहंतो गुरुद्वीर्धद्वंद्वानंधाधिराजस्य चरन्ति सैन्याः ॥ २४ ॥

किं ब्रवीषि ।

कः पुनरसौ महाप्रमाणचान्हिकनिबर्हिर्वर्ष्माणमनाकुलचरणविन्यासां
विभाव्यमानगमनजवां वेसरवधूमारुह्यातिवर्तते इति । अयं खलु कर्ना-
टकभूमेः पालयिता मान्यसेटाधिपतिः ।

तथाहि । अमुं परितः—

उत्कीर्णशंखमणिशामपरीतकण्डाः

भालंबककर्णविनिवेशितदंतपत्राः ।

कर्नाटका धिकटविस्मयनीयवेपाः

शक्त्युद्यताः प्रथितशक्तय आपतन्ति ॥ २५ ॥

किं ब्रवीषि ।

कः पुनरसौ सत्वरितचदुलगामिनं कर्कशवपुषं विकमारुढः पादचा-
रिमिरेव छत्रधारिमिरासेव्यमानः सत्वरमभ्येतीति । (विभाव्य) कथमसौ
चोलेश्वरः खरपुराधिपतिः ।

तथाहि—

कौक्षेयकान् कुंचितकुब्जपृष्ठान् धनूंषि वाक्षाणि च विभ्रतोर्मा ।
धेपैरनत्युद्भटदर्शनीयैश्चोलेश्वरं चोलभटा भ्रुवंति ॥ २६ ॥

किं ब्रवीषि । कः पुनरसौ नातिदूर्णगमनांदोलिताभोगकिंकिणीक्षणस-
णारवमुखरं कलिकलभमारुढ इति । (विभाव्य) कथमसौ दक्षिणमथुरा-
धिपतिः पाण्ड्यः ।

तथाहि—

शिखंडिवर्हाग्रपिनद्धचूडाऽप्रीढानि तालानि शरासनानि ।
यहन्ति मुक्तांचितहेमपत्र-कर्णा अमी पाण्ड्यनरेंद्रसैन्याः ॥ २७ ॥

किं ब्रवीषि । कः पुनरयमांदोलिकाधिरुद्धो निभूतमंदगामिपरिजनो
राजन्यमिति । (विभाव्य) कथं केरलपालो महोदयपुराधिपतिः ।

अमी हि—

आशुल्फदीर्घधुरिकापिनद्ध—कटीतटास्तव्यकरात्तचापाः ।

करैः परैस्तीक्ष्णमुखान् वहन्ति गिरीमुखान् केरलनाथसैन्याः २८

किं ब्रवीषि ।

कथमसावचपलसेलस्थूलोच्यमामिनीं करेणुकामारूढः कौरवेश्वरो
दृश्यते इति । (विलोक्य) वासु केनाभिज्ञानेन कौरवेश्वरमज्ञासीः ।
(विभाष्य) नूनमसावमुप्याग्रतः संमुखमासीनः स एव भवत्याः पतिर्न-
यावर्तः । यतः सोऽपि नात्र लप्तां दृष्टिं प्रत्याक्षिपति । कथममुना स्मितेनैव
ह्यनुज्ञातव्यमर्हत्येव सत्यमत्रभवतीं नंचावर्तः । तिष्ठत्वेतत् । कथय
कतमः खल्वत्र काशीराजस्य जामाता भविष्यति । किं ब्रवीषि । श्रुतं
मया नंचावर्तमुखात् द्विकिल वृत्तम् । सुलोचनामेपेश्वरयोः परस्परदर्शन-
मनुरागश्च गरीयान् तथा तथा प्रकटित इति । इति युज्यत एतत् ।
कृमुदाकरमेव हि कौमुदी संभावयति । व्यज्यते चास्योत्कण्ठतानेन
लिङ्गेन ।

अस्य हि—

तद्रालसानि सुहृदा सह भाषितानि

निद्रात्ययादिव जडानि निरीक्षितानि ।

चिताभरोपहितपाण्डिमगण्डशोभं

प्रम्लानकोकनदमंथरकात्तिवक्रम् ॥ २९ ॥

वासु गतस्सर्वो राजलोकः । यावद्रहं गत्वा स्वयंवरवृत्तान्तं जानामि ।
किमाहं भवती । तेन हि गम्यतामिति (उत्थाय) घाराणसिसारयौवने
मेघेश्वरमेव वरं स्वयं वृणीतां सुलोचनासुभगं त्वामेव नित्यसुमुखं नंचाव-
र्तोऽपि नंदयतु ।

(इति निष्कातो विटः ।)

शुद्धविष्कम्भः ।

(ततः प्रविशत्यासनस्थो राजा नंदावर्तो विदूषकश्च)

राजा—(सोत्कण्ठमात्मगतं) अहो सौकुमार्यमपि योषितां कार्कश्यमेव पुष्पाति पुष्पायुधस्य ।

तथाहि—

उद्भिन्नकौतुकरसव्यातिमिश्रलज्जा
पारिप्लवानिकृतसाध्वससंप्लवार्नि ।
धिप्रेक्षितानि मधुराणि सुलोचनाया—
स्संतापयन्ति हृदयं मृडु शीतलानि ॥ ३० ॥

मुष्पाति च विषमेषुवृषिता शेषुषी सत्त्वोन्मेषं पुरुषस्य ।

तथाहि—

सममिदमधुना सुलोचनायाः
प्रकृतिचलेन विलोचनद्वयेन ।
अनिभृतमभवद्विलुप्तसत्त्वं
हृदयमधीरमधीरलोचनायाः ॥ ३१ ॥

(विभाव्य) अहो संस्कारसंतानस्य द्रष्टीयसी प्रौढी येन प्रत्यक्षपरोक्ष-
योस्तन्वीक्षणं प्रति चक्षुषी न विशेषमीपदपि दर्शयतः । (आत्मानं प्रति)

किं च मोः ।

नेत्रद्वयं विमिषदुन्मिषदप्यदो मे
संस्कारवद्धघटनामवलोकते ताम् ।
तद्ब्रूहि मे हृदय यत्स्वदतेत्र तुभ्य—
मुन्मीलयामि यदि वा विनिमीलयामि ॥ ३२ ॥

विदूषकः—भो वज्रस किं अज्ज सो एव्व गंगार्तरुत्तंतो हिअए परिवत्तदि । जदो चिंतामरणिण्णंदसच्चंगो णिव्वादत्थिमिदो विअ सामरो णिच्छलं लच्छिसि ।

नंदावर्तः—आर्य सौधातके साधु लक्षितम् ।

तथाहि—

हृत्वा दक्षिणपादजानुशिलरे सव्येतरं कर्धुरं
हस्तेनासनहेमपीठमधुनावष्टभ्य वामेन च ।
अर्धस्त्रस्तपुटं विलोचनयुगं न्यस्यन् पुरो निश्चलं
धारंवारंमसौ विनिश्चत्तति च स्थूलायतं निस्तह ॥ ३३ ॥

राजा—(सवैलक्ष्यं) ससे नंदावर्त वयस्य सौधातके किं वृथ ।

नंदावर्तः—देव ॥ किमपि, इदं तु विज्ञाप्यते ।

स्वयमयरिष्ट परितो या त्वां नेत्रोत्पलस्त्रजं च पुरा ।
तस्याः स्वयं वरोऽयं पुनरुक्तो लोकव्यक्त्यर्थम् ॥ ३४ ॥

राजा—अथ कियद्व्यवधानमस्य स्वयं वरयात्रासमयस्य ।

विदूषकः—णं अत्तहोदीए कासीराजउत्तीए आअमणं ।

नंदावर्तः—(पुरो निर्दिश्य) नन्वियं प्रविष्टेवात्रभवती काशीराजपुत्री ।

राजा—(सोच्छ्वासमात्मगतं) कथं प्रविष्टेय । (निर्वर्ण्य)

इयं हि सा काशिपतेस्तनूजा स्वयंवरस्थानसमामुपैति ।
सुलोचना दीर्घविलोचनाभिः पुरांगनाभिस्तह निघ्ननाभिः ॥ ३५ ॥

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा सुलोचना नवमालिका प्रतीहारश्च)

प्रतीहारः—इत इतो भर्तृदारिका (सर्वे यथोचितं परिक्लामन्ति) ।

१. भो वयस्य किमय ॥ एव गंगार्तरुत्तंतो हृदये परिवर्तते यत्तचित्तामर-
निण्णंदसर्वांगो निर्वातस्तिमित इव सागरो निश्चलं लक्ष्यते । २ ननु अत्रमयस्याः
काशीराजपुत्र्या आगमने ।

अहो महाराजस्य सर्वातिशायिनी प्रज्ञा यदुपज्ञामियं प्रज्ञावतामगर्हणीया
वधूवरसमाराधनलब्धस्तोत्रा स्वयंवरयात्रा ।

पिता वा माता वा भवतु स वरस्तादृगथवा
कुमारीं तच्छृणुं निभृतमवगच्छेदिति ॥ यत् ।
तदप्येषा दत्तिर्लघयति यदस्या रमयितु-
र्गुणं वा दोषं वा स्वरुचिमनुचक्षुर्विमृशति ॥ ३६ ॥

सुलोचना—(अपवार्य) सहि संज्ञं एव तं जं तुए गंगातीरे
विलंबतस्स ब्रह्मणस्स मुहादो किपि सुदंति । .

नवमालिका—किं अर्णोहा हि तुह मए भाणिदं आसि ।

सुलोचना—सहि' विसरिदं सु तं पुणोवि एकवारं भणाहि ।

नवमालिका—(सस्मितं) विसरिदं वा होदु पुणोवि एसा भणामि ।

ऐसो जयोत्ति विदिओ कुरुराअउत्तो
विस्संमणिज्जरसिओ विणयकधामो ।
कामो सअंकवअणाण जणस्स कंतो
संतोसपूदहिअओ समरेकमहो ॥ ३७ ॥

सुलोचना—सहि तंवि सु तेण एव भाणिदं इमं चेअ कज्जं उदि-
सिअ सो जणो एत्थ आअदोत्ति ।

१ सखि सत्यमेव तत् यत्त्वया गंगातीरे विलंबतो ब्रह्मणस्य मुखात् किमपि
श्रुतमिति । २ किमन्यथा हि तव मया भणितमासीत् । ३ सखि विस्मृतं शत्रु
तत् पुनरप्येकवारं भण । ४ विस्मृतं वा भवतु पुनरप्येषा भणामि । ५ एषो अय
इति विदिनः कुरुराजपुत्रो विषमभगीयरसिको विनयैकधामा । कामो शार्ङ्गकवदना
जनस्य कातः संतोषपूतहृदयस्समेकमयः ॥ ६ सखि तदपि शत्रु तेनैव भणित-
मिदमेव कार्यमुद्दिश्य स जनोऽप्रायात इति ।

नवमालिका—जेर्णं मं पत्तिआअसि । इदएण्व दक्खसि ।
प्रतीहारः—प्रविष्टाः स्मः स्वयंवरसमां (परितोज्ज्वलोक्य)

एकत्र विद्याधरराजमुख्यै-
रन्यत्र भूपालकुलप्रकाण्टैः ।
इयं सभा संप्रति सेव्यमाना
व्यनक्ति कामप्यपरामभिख्यां ॥ ३८ ॥

अपि च मृत्ये ।

दर्शयति निजाशुद्धिं प्रतिराजमिहार्षिताम् ।
स्वयं भगवती लक्ष्मीः श्लाघते जगति ध्रुवं ॥ ३९ ॥

(निर्वर्ण्य) अये परिमितोदारपरिवारता महीपतिनामाविर्भावयति वेमव-
विमवस्य ।

पुनः ।

धारस्त्रीहस्तधूतो हसति सितरुजां चामराणां समूहो
हंसान् प्राबुद्धपयासप्रमुदितमनसः स्वैरमुद्वीयमानान् ।
लीलामालेदिमेषध्वनिजनितामर्दं वृत्त्यतो बहिष्णां च
चंचन्मायूरपिच्छव्यजनपरिकरः पार्श्वतो ध्रुवमानः ॥ ४० ॥

कथमिदानीमकंपमानसुतासंनिधानमभिद्यमानविभ्रमभंगी त्रिदंशपाति
कामिलोकं कुसुमधन्वा । भवतु प्रकांतमेवोपक्रमाग्रहे । (त्रिलोक्य)-
कथमसौ सार्द्रगंधं यावदेनं प्रथमतो दर्शयामि ।

(उपसृत्य)

फणिनामधिपेन यो वितीर्ण
विजयार्थस्य भुनक्ति दक्षिणार्ध ।

१. येन मां प्रत्यागसि । अत्रैवं द्रक्ष्यसि ।

रथनूपुरचक्रवालनामा
 प्रथिता यस्य चकास्ति राजधानी ॥ ४१ ॥
 प्रणम्रविद्याधरमौलिमालिका
 मणिप्रभाले प्रमिलन्नखाचिपः ।
 प्रियात्मजस्तस्य जगद्दृशां प्रियो
 नमेरसौ मेरुसमानगौरवः ॥ ४२ ॥

नयमालिका—कंहं एस चक्रवर्तिणो महाराजभरहस्स-अग्गमहिंसीए
 सुमद्दाए जेठभादअस्स सअलविज्जाहरचूडामणीए महाराअणमिए सविसेस-
 परक्कमतुलिदणिअजणओ तणओ ।

प्रतीहारः—(सुलोचना प्रति)

किमस्ति ते चेतसि शश्वदुच्छ्वस-
 नमेरुसौरभ्यसुगंधिसीमसु ।
 विहर्तुमिच्छा गुणिना गुणप्रिये
 सहामुना मेरुवनांतभूमिषु ॥ ४३ ॥

(विभाव्य आत्मगतम्) कथं परां वति वास्याधेतः । भवत्वपर्यनुयो-
 ज्याभित्तवृत्तयः भवत्वन्यतो दर्शयामि । (परिक्रम्य दृष्ट्वा च) कथमसा-
 धौत्तरार्धो विद्याधरकुमारः सुनमिः ।

योसौ—

विमोचयंत्यामपि धारवध्वां
 स्वयं च पर्यस्तविलोचनान्तः ।
 विमोचयत्यंगदकोटिदंष्ट्रं
 स चिभ्रमं चामरवालकाग्रं ॥ ४४ ॥

१ कथनेष चक्रवर्तिनो महाराजमरणस्याप्रमद्विध्याः सुमद्दाया ज्येष्ठभ्रातुः
 सकल्दविद्याधरचूडामणेर्महाराजनमेः सविशेषपराक्रमगुत्तिनिजजनकस्सनयः ।

(उपसृत्य)

विनमिरिपुयक्षः पक्षपाती गुणानां
विनमिरिति विन्नेता दुर्विनीताशयानाम् ।
भुजगपतिवितीर्णमुत्तरां राजताद्रे-
रवति सुकृतावान्यः श्रेणिमेणांकसीम्यः ॥ ४५ ॥

अलकामधितिप्रतः पुरीं
त्रिजगत्ख्यातविभूतिवैभवाम् ।
अयमप्रतिमेयाविक्रम-
स्तनयस्तस्य नयैककोविदः ॥ ४६ ॥

नवमालिका—कहं एस अ मार बाहुबलिणो माउलउत्तस्स महारा-
अविणमिर णिम्मलच्चरित्तो पुत्तओ ।

प्रतीहारः—

मंदमंदविहरत्ववनानि
स्वैरमुत्तरकुरूपवनानि ।
सोविहं किममुनास्ति मनस्ते
पारिजातसुमनःसुरभीणि ॥ ४७ ॥

(विभाव्य आत्मगतम्) कथमुदास्त इव । भवत्वन्यतो दर्शयामि
(परिक्रम्यावलोक्य च) कथं विद्याधरकुमारो लोहार्गलाधिपतिर्मेघप्रमः ।

योसौ—

समुत्पतत्केसरधूलिलुब्धा-
मलुब्धपातामुपरि भ्रमंतीं ।
अन्वेति दृष्ट्वा भ्रमरीं सलीलं
लीलासरोजं भ्रमयन् कराभ्यां ॥ ४८ ॥

१. कथमेव च मारः बाहुबलेर्मानुलपुत्रस्य महारात्रविन्नेर्निर्मलच्चरितः पुत्रः ।

(उपसृत्य)

यस्याग्रतः संयति संपतंतः
क्षणेन निर्वासितशौर्यसाराः ।
मेघप्रभावा रिपवो भवंति
मेघप्रभो नाम स एव धीरः ॥ ४९ ॥

नवमालिका—कहं एस विजाहरलोअसलाहणिजसोहगसंभाविदो
असंभाविदोसलेसो लोहगलेसो ।

प्रतीहारः—

अनेन सार्धं सुरलोकवात-
व्याधूतसंतानकसौरभाणि ।
कल्याणि सेवस्व सुरस्त्रयसी-
तीरांतमंदारलतागृहाणि ॥ ५० ॥

(विभाव्य आत्मगत) कयमिहापि सेव रीतिः । भवतु भूपालानि-
दानीं दर्शयामः । (परिक्रम्य विलोक्य च) कयमसौ साधुविधानकप्रव-
र्तितनयश्चक्रवर्तितनयः क्षरत्कौमुदीविशदोदकं कीर्तिरर्ककीर्तिः ।

योसौ—

दीप्यच्छलाकापरिवर्तनेन
सविभ्रमोदंचितपूर्वकायः ।
स्वस्तं प्रकोप्रात्कटकं करेण
सुष्ठिप्रमारोपयतीतरेण ॥ ५१ ॥

(उपसृत्य)

यस्मै कृतांजलिरद्वा द्विजयार्ध एव
सेनानिनाथचलितः स्वयमभ्युपेत्य ।

१ कथं एव विद्याधरलोककल्याणीयसौभाग्यमभाविनोऽसंभाविदोसलेसो लोहगलेसः ।

एकातपत्रमयते भरतं समस्तं
सिंहासनं च चमरद्वयमातपत्रम् ॥ ५२ ॥

अपि च—

येनैक एव विशिस्तश्चतसृष्वपि दिक्षु दिग्जये मुक्तः ।
एकत्र तुषाराद्रावितरत्र पपात पाथसां पत्न्यौ ॥ ५३ ॥

चक्रेण निष्प्रतियनिर्जितवैरिराज—
चक्रेण सार्धमतिमानुपविक्रमेण ।
यर्णाश्रमस्थितिगुरोर्भरतेश्वरस्य
तस्यैष स्रुनुरुदपादि पुरः प्रवीरः ॥ ५४ ॥

किंच—

हिमाचलांभोर्निलयावधेर्भुव-
स्त चक्रवर्ती शुभराज एष तु ।
समस्तदेवांचितपादपंकजः
पितामहश्चास्य पुनः पितामहः ॥ ५५ ॥

नचमालिका—कैहं एष आडज्जाडविठहस्त चक्रवर्तिणो महारा-
जमरहस्त पद्मतणओ अप्पडिहदसत्ती जुवराज अक्कत्ती ।

प्रतीहारः—

समुच्छ्वसन्मेढुरसारसालसं
क्षरीस्तरव्याः मृदुसारसारमेः ।
विगाध नीहारजडो निपेयतां
रहोविहारेषु युवां समीरणः ॥ ५६ ॥

१. कथमेव अयोध्यापुरीवद्भक्त्य महाराजभरतस्य प्रथमतनयोऽप्रतिष्ठत-
नविर्युवराजोऽर्चनीयः ।

• कथमत्राप्यनुत्सुकेव । अलक्षणो विपमेषुव्यापारः । भवत्वग्रतो दर्शयामि । (परिक्रम्यावलोक्य च) कथमसौ बलिनो बाहुबलिनः पौदनाधिपतेः कुमारो महाबली ।

योसौ—

अंगुष्ठमुद्रार्पितपद्मराग—

ज्योतिःशलाकाभिरनाकुलाक्षः ।

आरंजयत्यंगुलिसारणेन

स्मेराणि मुक्तागुणमौक्तिकानि ॥ ५७ ॥

(उपसृत्य)—

क्षोणीमा लवणोदमा हिमयतो रूप्याद्रिणा गंगया

सिंध्या चापगया पयोध्यवदिभिः पोढा विभक्तमिमां ।

यत्स्वीकृत्य निरर्गलं विजयते तत्संयुगे चोदितं

चक्रं चक्रधरस्य यकितमभूद्यस्मिन् मनाग्र द्वेपिणि ॥ ५८ ॥

रश्मि ।

तृणायेकं मत्वा सकलमपि साम्राज्यविभवं

सखीभक्तं कृत्स्नं विषयसुखमुत्सृज्य विरसम् ।

तपस्तप्त्वा कर्मान्निवमपि दहनं निर्जरयितुं

क्षणाद्वद्धं चैनः शिवपदकघाटं व्यघटयत् ॥ ५९ ॥

तस्यैव तनयो यूनां विशिष्टः पौदनेयकः ।

अनेन रममाणा च युवतीनां विशिष्यते ॥ ६० ॥

नवमालिका—कंहं एत बाहुबलिणंदणो उक्तादपडिपक्वमाण-
संकुलओ इक्ताउवंसेकभूषणं अक्तालिदणिअपरकमतुलिदबाहुवली
कुमारमहावली ।

१. कथमप्य बाहुबलिनन्दन उत्सातप्रतिपक्षमानशंकुः इत्ताकुर्वशीकभूषण-
मस्तलिनिजपराक्रमतुलितबाहुवली कुमारमहावली ।

प्रतीहारः—

सुरतश्रमांबुकणसौरभोद्भुरः

च्यजनानिलः कुमुदर्गधवंधुरः ।

मुदमातनोतु भवतोस्समीरणः

प्लुतनातरंगपरिवर्तशीतिलः ॥ ६१ ॥

(विमाध्य स्वगतं) कथमिहाप्यसौ कुंठोत्कंठैव । भवत्वन्यतो दर्शयामि (परिक्रम्यावलोक्य च) कथमसौ उज्जयिनीपतेरुग्रान्वयप्राग्रहरस्य मध्यमलोकमनोः महाराजमघोनः प्रियतनयः कुमारजयंतः ।

योसौ—

निर्विश्य किंचित्कटकामुखेन

हस्तेन तेनैव पुनः सहेलम् ।

नीतेन सूचीमुखतां निहंति

स्तंभं पुरोधतिनमर्धयीत्याः ॥ ६२ ॥

(उपसृत्य)

आज्ञाक्षराण्येव सुमुखानि पृथ्वी—

मयंति यस्योर्जितशामनस्य ।

अयंतिपु प्रातललामशोभा—

मलंकरोत्युज्जयिनीं पुरीं यः ॥ ६३ ॥

महीपतेस्तस्य महीयते गुणै—

रसौ कुमारस्तनयस्तनूदरि ।

व्रजावरागप्रगुणा गुणोत्कारा

गुणज्ञगोप्त्रीश्रवणार्धतसताम् ॥ ६४ ॥

नयमालिका—कहं एस कस्सव्वंसुत्तंसो दंसिदुद्धाममणोहरदेहकंति-
पद्मारो पटिपक्खराअचकं जअंतो कुमारजअंतो ।

१. कथमेव काश्यपर्वशोचंसः दर्शितोद्गममनोहरदेहकातिप्राग्भारः प्रतिपक्षराज-
चक्रं जयन् कुमारजयंतः ।

प्रतीहारः—(उपसृत्य)

निशीथिन्यां यूना प्रथितयशसा साकममुना

शरच्चंद्रोद्योतद्विगुणविशदं सौघशिखरं ।

रतिक्रीडास्वेदव्यपनयविदग्धोपचरणं

मुहुः सुप्रायातं भज कुमुदसंपर्कसुरभिम् ॥ ६५ ॥

(विभाव्य स्वगतं) कथमिहाप्यनीहैव । भवत्वग्रतो दर्शयामि । (परि-
क्रम्य) कथमसौ मथुरानायस्य हरिवंशप्रथमकंदर्पस्य महाराजहरिकांतस्य
प्रियसूनुः सुकेतुः ।

योसौ—

व्यापारितां दृष्टिमिहैव पूर्व—

मपांगसंचारिततारकांताम् ।

प्रत्याहरत्यव्यपवेशलक्षां

द्राग्वोचरो मन्मथमार्गणानाम् ॥ ६६ ॥

राजधिरस्ति हरिवंशमहीपतीना—

माद्यो हरित्सु हरिकांत इति प्रसीतः ।

यस्साम्यमेति हरिणा हरिणां करोचि—

न्यक्कारि कीर्तिधवलीकृतविश्वलोकः ॥ ६७ ॥

तस्य पृथ्वीपतेः सूनुः कामधेनुरूपेयुषां ।

प्रख्यातः शौरसेनोसौ सुकेतुश्शूरसैनिकः ॥ ६८ ॥

नयमालिका—कंहं एस सोरसेणीसमुम्भवमहग्वविदतरलकोमलक-
व्वबंधस्त सूरसेणमंडलस्त मंडइत्तअं महुरं अहिवसंतो महुरकंतिणिम्भत्ति-
दमअरकेट्ट सुकेट्ट ।

१. कथमेव शौरसेनीसमुद्भवमहार्पिततरलकोमलकाव्यवन्धस्य शूरसेनमंडलस्य
मंडनायिता मधुरमधिवसन् मयुरक'तिनिर्भन्निममरकेतुः सुकेतुः ।

प्रतीहारः—

अमुना यमुनातरंगभंग-
स्खलनक्लेशितशीतमावृतेषु ।
विहरस्व सुखाकरेषु वृंदा-
वनपर्यंतलताग्रहांतरेषु ॥ ६९ ॥

(विभाव्य स्वर्गतं) कथमसौ न कापि रज्यति । तथाप्यन्यतो दर्श-
यामि । (परिक्लम्य दृष्ट्वा च) कथमसौ हास्तिनापुरकः सोमान्वयककुदो
निरायासनिर्वर्तितशत्रुजयः कुमारो जयः ।

योसौ—

नास्ते विभिद्यकममद्य नैव
दिक्छ्यते विश्रमचोदितैर्वा ।
नाप्यत्र रिक्ता स्थ मुदास्त एव
यत्तु सत्त्वं विवृणोत्यपूर्वं ॥ ७० ॥

विदूषकः—(अपवार्य)—कैहं उवत्थिदा सभवरजत्तासमति ।

नद्यावर्तः—बाढं तथैव ।

प्रतीहारः—(उपसृत्य)

अभिपिच्य युगोद्यमे विधास्ता
कुरुराज्यं त्वमिति प्रबोधितो यः ।
कुरुराज इति प्रतीतनामा
कुशलादानमवर्तयत्प्रजानाम् ॥ ७१ ॥

यस्य च—

युगारभे दानक्रममनभिजानत्यपि जने
तपश्चर्याप्रादुष्करणपरवत्ताहतधिये ।

गृहानभ्येताय स्वयमदित दानं भगवते
 प्रियभ्राता श्रेयान् समुपचितनिश्रेयसरुचिः ॥ ७२ ॥
 रूपेण कांत्या सहसा महिम्ना
 शौर्येण दानेन पराक्रमेण ।
 विभ्रत्परां कीर्तिमनन्यलभ्यां
 तस्यैष पुत्रः शमितारिसत्रः ॥ ७३ ॥

यो हि—

करिकरपरिणाहस्थूलभारांधकार—
 स्थगितमग्नगर्भ मेघयक्तामरीचम् ।
 अधरितघनघोषः सिंहनादस्वरेण
 व्यजयत यत पपामुध्य मेघेश्वराख्या ॥ ७४ ॥

नयमालिका—ऐसो तु सुणिम्मलकित्तिसंभारभरिदुभुवणम्भंतरस्स
 राएसिणो महाराअसोमपहस्स पढमतणओ लोअलोअणपुण्णचंदो समरमुह-
 परम्मुहीकिद्वेरिणरिंदो णिअगुणामिअसोत्तणिव्वत्तिअसअलजणसोत्तरसा-
 अणो पवित्तचरित्तपरायणो कोरवेसरो मेहेसरो । ता इमस्सिं संचारिअंतु
 विअसिअउप्पलदलमालकोमलाइ सिणिद्धमुद्धसरलपहमराइ कोदुहलफुला-
 विदाइ तुह लोअणाइ ।

सुलोचना—(स्वगतं) कहं अईअउसो । (समदनाकृतम्)

१ एष खलु तुनिर्मलकीर्तिसंभारभरितुभुवनाभ्यंतरस्य राजर्षेर्महाराजसोमप्रभस्य
 प्रथमतनयो लोकलोचनपूर्णचंद्रः समरमुखपराङ्मुखीकृतवैरिनेन्द्रो निजगुणामृतश्रोत-
 निर्वर्तितसकलजनश्रोत्रसायनः पवित्रचरित्रपरायणः कौरवेश्वरो मेघेश्वरः ।
 तस्मादस्मिन् संचार्येताम् । विरुमितोत्पलमालाकोमले शिष्यमुग्धसरलपद्मते कौतू-
 हलकुलपिते तत्र त्येचने । २. कथमार्यपुत्रः ।

अम्हो देविसिदुं पि इमं जणं ण प्पहवन्ति ता क्कं कंठे मारुं अ मोअइस्सं ।
(इति सर्वकृव्यमास्ते) ।

प्रतीहारः—(विभाव्य) स्थान एव लयमस्याश्वेतः ।

नयमालिका—(सस्मितं) प्रियसखि किं अण्णदो गमिस्सामो ।

(सुलोचना चाम्यसूयवैलक्ष्यं मुखं नमयति)

नयमालिका—तेणे हि गह्वंजदु एसा सअंवरमाला ।

(सुलोचना सलघ्नमादत्ते)

नयमालिका—प्रियसखि इदो एहि ।

(उभे उपसर्पतः)

नयमालिका—संहि किदत्थेहि एहिं तुह मणोरहाइ ।

(इति सुलोचना हस्ताभ्यां यत्नः स्कन्धे मालामामोचयति)

चिबूषकः—(सहर्षं) जेदुं प्रियवअस्सो सोत्थि होदु ।

मंघावर्तः—विजयतां कौरवेश्वरः ।

राजा—(सहर्षमात्मगतं) संपूर्णो मे मनोरथः ।

(नेपथ्ये)

(कलकलांतरं ।)

मो भो कौरव कौरव क्षणमिमौ सौभाग्यदर्पामयो—

च्छूनौ संमरभंगुरौ तव भुजौ पश्यंतु सर्वे जनाः ।

१ अहो द्रष्टुमपीमं जने न प्रभवामि तस्मात्कथं कंठे माला च मोचयिष्ये ।

२ प्रियसखि किमन्यतो गमिष्यामः । ३ तेन हि गृह्यतामेया स्वयंवरमाला ।

४ प्रियसखि इत एहि । ५ सखि कृतार्थयेदानीं तव मनोरथान् । ६ जयतु प्रियवयस्यः स्वस्ति भवतु ।

भूपालाः प्रति पालयन्ति बहवस्त्वां युद्धबद्धसृष्टाः

कर्तुं मानविमाननां द्रुतममी हर्तुं च ते भानिनीम् ॥ ७५ ॥

(सर्वे शृण्वन्ति)

कथमन्यदुपक्रान्तमन्यदापतितम् ।

सुलोचना—(सभयं) हुं किं एत्थ सरणं । (सविधाद्रं) हं कंहं एत्थ हविस्सदि ।

विदूषकः—कहं एरिसं इमस्स णिदुरवअणं ।

राजा—(सक्रोपस्मितं) जितकाशिता क्षत्रियर्द्धिभानाम् ।

नंदायर्तः—(सक्रोपं) अहो अहो परुषिका क्षत्रियकीटानां । यदेवं देवेऽप्यवधीरणामर्भमुदीर्यते ।

(प्रविश्य संभ्रातः)

पुरुषः—आर्य महेन्द्रवत्त युवराजहेमांगदस्त्वामाशापयति । आनीयता मितस्त्वरिततरं वत्सा सुलोचनेति । तेन हि इत इतो भर्तृदारिका ।

(निष्क्रान्ता सुलोचना नवमालिका प्रनीहारः पुरयश्च ।)

नंदायर्तः—देव युद्धाय सन्नद्धव्यम् । तदुत्थीयताम् ।

(सर्वे उत्थिन्ति)

राजा—(सक्रोधं) अरे रे दुर्वीतक्षत्रियकीटाः शृणुतेमां प्रतिज्ञाम् ।

वक्ष्येऽप्रस्थात् क्षुरप्रप्रहृतिविघटितग्रन्थिवन्धस्तथास्त्र—

भोतन्मस्तिष्कशकृस्थपुहिनपिदितादुत्खननम्मानशंकुं ।

त्रासातंकाज्जिहासून् प्रथमतः रमसून् मोघसंरंभशोच्या-

नाच्छेत्स्यत्येष रोषग्रहविधृतघृणः कौरवो भैरवो वः ॥ ७६ ॥

नंदावर्तः—रेरे अस्यानोत्थितक्रोधाभिभूतविह्वलितवीररसाः पश्यतु
विश्वेपि द्युताः क्षेत्रियकुलपांसनाः ।

निर्मुचन् वाणवृष्टीर्निविडनिपतनाकांश्चन्द्रांधकाराः

स्वैरावस्कंदरुणप्रतिवृपतिशिरस्कंदसंबंधसंधीः ।

कल्पांतघ्नयूतधाराकबलितगगनाभोगसीमस्तमंता-

बन्धावर्तोऽद्य लीलां रजयति समरे पुष्कलावर्तकस्य ॥ ७६ ॥

चित्रपकः—इदो^१ इदो पिअवअस्सो ।

(परिक्रम्य निष्कांतास्सर्वे)

इति श्री हस्तिमल्लेन विरचिते सुलोचनानाटके स्वयंवरयात्रानाम्

तृतीयोऽङ्कः समाप्तः ॥ ३ ॥

चतुर्थोऽङ्कः ॥ ४ ॥

(ततः प्रविशति सरलिका)

सरलिकाः—भणिदम्हि पिअसहीए णोमालिआए । सत्ति कीरिंसी उण सअंवरकलअणाणंतं राअउत्ताणं पउत्तिचि राअउलं गदुअ समंतओ जाणिअ आअच्छेति । ता लहु गच्छेमि । (परिक्रम्यावलोक्य च) ऐसो हु परिहारमहत्तरो अज्जमहिंददत्तो इदो एव अभिवट्ठेदि । जाव एअं उवसप्पिअ पुच्छेमि । (परिक्रामति) ।

(ततः प्रविशति प्रतीहारः)

प्रतीहारः—अहो विवेकमुग्धता क्षत्रियकुमाराणां । कुतः ?

भूयांसः क्षितिपात्मजा वरयितुं वाञ्छन्ति यत्सामिमां

सर्वस्याभिमतः स्वयंवरविधिस्तद्वाढमत्रोचितः ।

इत्यस्मत्प्रभुणा प्रवर्तितमभूद्यत्कर्म निर्मत्सरं

जातं प्रत्युत वैरकारणमिदं तेषां मुधा द्वेषिणाम् ॥ १ ॥

इदं चैषामपुंयोग्यं पौरोभाग्यम् । यदुत ।

अन्यं कंचन पंचवाणविधुरादन्यं धरिप्रीश्वरं

या निर्ज्ञातगुणा स्वयं वृतवती पश्यत्सु येष्वप्रतः ।

तां संप्रत्यभिमानदुर्गंतधियो वाञ्छन्ति भूयोपि ते

यीमत्सोपहतां धिगस्तु विषयोन्मुग्धामिमां कामिताम् ॥ २ ॥

१ भणितास्मि प्रियसख्या नवमालिक्या । सत्ति कीरिंसी पुनः स्वयंवरकल-
कलान्तरे राजपुत्राणां प्रवृत्तिरिति राजकुलं गत्वा समंततो शान्वाऽऽगच्छेति ।
तस्माद्गु गच्छामि । २ एष खलु प्रतीहारमहत्तरः आर्यमहेन्द्रदत्तः । इत एवभि-
वर्तते । यावदेतमुपचृत्य पृच्छामि ।

सरलिका—(उपसृत्य) अजेअ सजंवरवेलाकलअलाणंतं राअउ-
त्ताणं पउत्तिं जाणिहुं आअच्छेमि । ता मणाहि दाव ।

प्रतीहारः—तेन हि श्रूयताम् ।

सरलिका—अवेहिदम्हि ।

प्रतीहारः—अस्ति तावत्स्वयंवरयात्रावसानविसंवादिमनोरथानामुज्ज्व-
ममाणसंभरमसगरीयानुत्थितः पार्श्विणानां कलकलः ।

सरलिका—हंति ।

प्रतीहारः—तत्र च—

युक्तोऽयं गुणिनां यधूर्गुणवर्तीत्येके प्रसङ्गाः स्थिताः

स्वच्छंदप्रसरो मनोभव इति प्राप्तोपरैर्निग्रहः ।

स्वायत्ताजनितत्रपाहतधियस्तूष्णीमभूवन् परे

केचित्तामपहतुमेव समरे प्राकंसत क्रोधनाः ॥ ३ ॥

सरलिका—तदो तदो ।

प्रतीहारः—तेषु च प्रकृत्यमर्पणाः कुलूतेश्वरदुर्मर्षणप्रभृतयो निसर्ग-
निरर्गलचेष्टितं चक्रवर्तिसुतमर्ककीर्तिमुपसृत्य सोत्साहमवोचन् ।

यथा ।

आहूय शाठ्यात्सकलाक्षरेंद्रा-

नकंपनः कौरवपक्षपाती ।

गुणित्वमारोपयितुं जयस्य

तस्यायमारोपयतिस्म भालाम् ॥ ४ ॥

सरलिका—परंगुणेषु असहणदा राजउत्तार्ण । तदो तदो ।

१ कार्यं स्वयंवरवेलाकलकलान्तं राजपुत्राणां प्रशस्तिं श्रुत्वापृच्छामि ।
तस्माद्गण तावन् । २. अवहित्तास्मि । ३. हंत । ४. ततस्ततः । ५. परंगुणेषु
असह्यता राजपुत्राणाम् । ततस्ततः ।

प्रतीहारः—पुनरस्यावोचन् ।

पितुस्तु संकेतमलंघनीयं
सुलोचना साप्यनुपालयंती ।
त्वयि स्थिते श्लाघ्यगुणाभिरामे
शोच्या कमप्यन्यमभूद्गुणाना ॥ ५ ॥

सरलिका—तदो किं पडिपणं अक्ककित्तिणा ।

प्रतीहारः—ततश्च रोपोत्कर्षकपायितेक्षणेन कथितमर्ककीर्तिना ।

सरलिका—कहं विअं ।

प्रतीहारः—

यादृतेऽथ विशीर्यिते तस्मिन्नारोपिता गुणाः ।

आरोपिते ससंरंभं चापकोट्यां मया गुणे ॥ ६ ॥

सरलिका—अहो अंसरितो माणग्गहो

प्रतीहारः—स किं नामार्ककीर्तिः ।

सरलिका—तदो तदो

प्रतीहारः—ततश्च निसर्गनिर्लिंशो दांशार्णः समाह्वन्नर्ककीर्तिमित्थम-
वोचत् ।

अनास्थापर्यस्तस्तव यदि न जंभेत सपरं

फठोरः कोपामिज्ज्वलितमुचितोस्मिन्नयसरे ।

कुरुणामुद्धामः प्रसरति मदः शौर्यकथया

स काशीनां राजा कलयति निजोर्जित्यविभवं ॥ ७ ॥ इति ।

सरलिका—तदो तदो

१ ततश्च किं प्रतिपन्नमर्ककीर्तिना । २ कथमिव । ३ शिथिलीभवति । ४ अहो
अंसरितः मानमदः ५ ततस्ततः ६ राजा । ७ औदासीन्येन नट । ८ ततस्ततः ।

प्रतीहारः—निसर्गमीषणचेष्टितः सौराष्ट्रो मीमः ससंरम्भमवोचत् । का वा
चक्रवर्तिन आस्था विशृङ्खलसंख्यसंघट्टदुर्वले कुरुकाशिवले ।

तदत्र—

आस्तामप्रतिचक्रविक्रमधनः कामं भवान् प्रेक्षकः
केमी शौर्यविपर्ययप्रलघवः क्रोर्जति ते कीरयाः
युद्धावद्धधियः पृथपृथक्गमी सज्जा ययं भूरिशः
शत्रूणां दमनाय दुर्दमभुजास्त्यङ्गूलतार्किकराः ॥ ८ ॥ इति ।

सरलिका—तदो तदो ।

प्रतीहारः—अनन्तरं चार्ककीर्तिरन्तःकोपपावकस्य विमुपे इव तत्क्षण-
प्रसमकीलितारातिकंठान् वर्णानुद्गिरन्त्यमचीकयत् । अथवा समूलकार्यं
न कर्पणीया दोषाः ।

ततश्च—

अध्यस्तशौर्योद्धतमेव मिथ्यामध्यस्थमस्थानकृतातिसंधि ।
किमन्यदन्यायपथप्रवृत्तमकंपनं संप्रति कम्ययामि ॥ ९ ॥

सरलिका—अहो अच्चाहिर्द ।

प्रतीहारः—शैलीयं मानशालिनाम् ।

सरलिका—तदो तदो ।

प्रतीहारः—अत्रांतरे पार्श्ववर्ती चक्रवर्तिर्नैवार्ककीर्तिरनुपात्रायां नियुक्तो
नीतिमार्गकृतविद्यो नाम सचिवः साधिशेषमवोचत् । यथा । युवराज
केयं पृथगजनसुलभा प्रेक्षापूर्वकारित्वप्रवृत्तिः । किं चेद्मात्मवतामनमिमत् ।
दुःशिक्षितजनवुरूपदेशेषु श्रोत्रादानन्यसनम् । कथायं प्राकृतजनप्रवर्तितः
पुरुषांतरगुणसमावर्जितचिन्तायामाग्रहो योषिति । क्व चायं परिचितः कलु-

यानुषंगेण कलुपेतरमानसोन्मथनमन्याः पंथाः । कुतश्चामून्यधीतानि परि-
हृतविवेकयंत्रणानि क्रोधोद्धतिस्वतंत्राणि वचांसि । सा खलु चक्षुष्मत्ता यदुत
परपरिग्रहगर्हितेषु जनुषांधत्वं कलत्रेषु । सैव च श्रुतिमत्ता यत् किल दुर्दा-
तजनदुःप्रलपितेषु पुरुषस्योच्चैःश्रवत्वं । स खलु विक्रामति यस्य निसर्गदु-
र्मार्गप्रसंगमलीमसैरिन्द्रियमलिम्लुचैर्न मुण्यते हृदयं । अभिजातजनहारयता
च भृशयाति मानिनो यशस्विताम् । विगीतारणचुंबिताञ्च विवृणोति पुंसा-
मचातुर्यम् ।

किं च—

अमुष्मिन् राजर्षौ प्रशमशमितस्चांतकुसृतौ
न काशीनामीशे तथ विगणनासौ गुणवती ।
पितुश्चैनं नान्यं कलयाति मनस्वी तव पिता
सुतानप्युदवृत्ताञ्च च धृपभसूनुस्त सहते ॥ १० ॥

अपि च । का चेयं संभावना कौरवेश्वरे ।

सप्ताहं सप्तसप्तिस्थगनकृततमस्तोमविस्तारमग्ने
मूर्चापारिप्लवेस्मिन् भरतप्रतिबले विह्वले प्लाव्यमाने ।
दर्पतः संततांभःप्लुतिपिहितदिशः पुष्कलावर्तकाघा
येनैकेनाक्रियत ज्वलनशरमुचा भस्मसात्कारकीर्णाः ॥ ११ ॥

अथ च—

पुरस्सरणमात्रेण श्लाघ्यं चक्रं विशां प्रभोः ।
प्रायो दुःसाध्यसंसिद्धौ श्लाघते जय एव सः ॥ १२ ॥

सरलिका-दोषिं सु सो गिरवज्जो । तदो किं पट्टिपण्णं अक्ककित्तिणा ।

प्रतीहारः—ततश्च निरवयवचःसंतर्जनचरिते क्षत्रियसभे कौरवेश्वर-
शौर्यातिशयशंसनमसहमानः किमपि सावधीरण इव निरवयमापिते रोप-

दूषितधीरर्ककीर्तिर्धीरनिष्ठुरमभाषिष्ट । अहो आर्यस्य कौरवयशस्लापने
किमप्यनर्त्नीयः कवित्वं ।

पश्य—

कथमिव जलासाराकीर्णतूलौघतुल्याः
क्षणयिसरणशीला शाम्बतभ्रांतिलोलाः ।
भ्रसन्नचलननुज्ञाः शौर्यभोगावलीना
प्रथममिह निधानं कौरवस्यांबुवाहाः ॥ १३ ॥

अथवा किमत्र चर्चया ।

रुधातः पराक्रमिषु यद्यपि कौरवोसौ
सत्यत्र युद्धनिकपेन गिरः प्रमाणं ।
आर्यस्तु पश्यतु तदस्य चिद्विस्मयमाणं
शौण्डीर्यमाशु युधि शौर्यकथासमुत्थं ॥ १४ ॥

सरलिकाः—कंहं दुर्विणिदो विज हत्यसिक्त्वांषि ण गिह्वादि । तदो तदो ।
प्रतीहारः—अमुं च वृत्तांतमुपलभ्य महाराजः कृतयथोचितकार्यपर्या-
लोचनो मम हस्ते स्वाभिप्रेतं निवेद्य मामेवार्ककर्तृनिर्मृष्टार्थतया प्रस्थापित-
वान् । गत्वा च ततोऽहं तत्प्रतीहारनिवेदितस्वागमनश्रवणवर्तिसूनोः पार्श्व-
मुपसृत्य समुचितसमुदात्तात्पुरस्सरप्रबोचम् । युवराज महाराजस्त्वामाह ।

धिनीतो वात्येपि त्वमसि पितुरेव प्रतिनिधिः
परं प्रेक्षानिघ्नः प्रकृतिमनघां मास्म विसृज ।
परेषां पैशून्यान्न हि च वचनीयान्मलिनता
कियद्वा मित्रं मे भरत इति हेमाद्रद इति ॥ १५ ॥

१ कथं दुर्विनीत इव हस्त्यदिशानपि न गृह्णाति । ततस्ततः । २ अर्कपनः ।
३ विप्रेक्षणीयः ।

किं च

कुतोपि जन्मांतररूढवासना
विवोधलब्धास्पदकौतुकेरिते ।
स्वयंवरेस्मिन्नलमन्यया धिया
परोपि मुह्यन् भवता निगृह्यताम् ॥ १६ ॥

अपि च ।

असिमपिकृपिविद्याशिल्पवाणिज्यवृत्तिः
शियपदपद्मीमप्यन्ततो दर्शयित्वा ।
अवतमासे कृतोस्मिन् विश्वधाम्ना युगेद्य
प्रतिहतनिजवृत्तिर्मा कलिञ्च भविक्षन् ॥ १७ ॥

अपि च ।

इयं तनूजा मम रत्नमाला
गुणाधिकं त्वां सदृशी गुणेन ।
अनन्यसाधारणभागधेयं
घरं धृणीतां मदनुज्ञयैव ॥ १८ ॥

सरलिका—भंडिदारिअं रअणमालं जुवराअअककित्तिणो पट्टिच्छंतेण
मुविहिदं महाराण ।

प्रतीहारः—ततश्च लब्धावसरो निरवयः पुनरवोचत् । तदिदमिदानी-
मदीनमाना दीनवमावेदितं महाराजेन यतः संप्रतिपत्तिरेव युवराजस्योत्तरमिति
सरलिका—तदो तदो ।

प्रतीहारः—ततश्च सोल्लुंठं कथितमर्ककीर्तिना । आस्तामार्यस्य प्रादु-

१. भनृदारिकां रत्नमाला युवराजार्ककीर्तेः प्रनीच्छता मुविहितं महाराजेन ।
२ तनस्तनः ।

विवाक्येति । मां चेदिदं कथितं । अरे योग्यः प्रतिभाति काशीपतिः साधु
शिक्षयितुम् ।

स्वयंघरध्यतिकरे यौष्माकीणस्य भूपतेः ।

संकेतकूटनिष्कस्य साध्वी कूटस्थतापि सा ॥ १९ ॥

किंतु संधानमतिसंधानमिति द्वे इमे न कापि संभावितेऽतिष्ठेते ।

ततश्च—

प्रयुजानो मोहात्कपटमिममस्मात्स्वमुचितं

चूपालो शुष्माकं फलमुचितमस्यानुभवतु ।

अयाथातथ्योत्थस्य गुणघटनोत्तेजितमदः

शरव्यः कौरव्यः स भवतु शराणां मम युधि ॥ २० ॥

सरलिका—कंहं पुनोवि सो एष्व सिद्धतो । -

प्रतीहारः—ततश्च निरवय इदमवोचत् । युवराज अतिक्रान्तोसि ।

शिक्षेयं किंचिच्छ्रूयताम् ।

साक्षादसि त्वं भरतस्य सनु-

राजस्य पुंसोपि तृतीय एव ।

तस्मार्हसि त्वं मनुवंशकेतोः

स्रष्टुं युगस्याविनयप्रतिग्राम् ॥ २१ ॥

किंच ।

त्वं काशिराजस्य सुतां यदिप्सुः

सुतापि तुभ्यं प्रतिपादितेका ।

मा सैनिकास्ते कुदाला युधीति

मंस्थाः प्रभूतः कुमकाशिवर्गः ॥ २२ ॥ इति ।

सरलिका—तदो' तदो ।

प्रतीहारः—ततश्चार्ककीर्तिः ससंरंभमवोचत् । यथा आर्य अस्त्येवैतत् ।
किं तु ।

नाहं सुलोचनाध्यस्मि क्षात्रो धर्मस्तु पाल्यते ।

तातस्यापि न विद्वेषो निग्रहे कूटकारिणाम् ॥ २३ ॥

अथ च ।

द्वैधीभायं भजतु सहसा संहतो राजयर्गः

कामं वासौ पततु निखिलः शात्रये पक्ष एव ।

किं नश्छिन्नं ननु रिपुशतोन्माथकीनाशदण्डौ

सन्नद्धौ मे समितिषु भुजायेव साहाय्यकाय ॥ २४ ॥

ततश्च—

जयावाप्त्युद्धतप्रमदभरसंवर्धितमर्दं

मदीयं पादांतं सपवि समरे पश्यतु भवान् ।

कुरूणां तत्सैन्यं जयविरहदैन्यप्रतिहतं

जनः स्वैरं शोचत्यविनयफलास्यावचकितम् ॥ २५ ॥

सरलिका—अहो ककसदा सहावस । तदो तदो ।

प्रतीहारः—ततश्च निरवयः सानुशयविशादमेवमवादीत् । धिक्कष्टं ।
लघुकृतोस्मि दुर्विनीते मामष्टीकुर्वता चक्रवर्तिना । यदमुना बहुधापि
शिक्षितेन जितकाशिता केवलं प्रकाशितेति । अर्ककीर्तिना पुनर्दत्तमुत्तरं
न केवल मे जितकाशितेव, कुरूनपि जितानेव विद्धि इति ।

सरलिका—हं चक्रवर्तिनणो एवं कुप्येदिति जं सच्चं अबहिदं
संकेदि मे हिअं ।

१ ततस्ततः । २ अहो कर्कशता स्वभावस्य । तनस्ततः । ३ इह चक्रवर्तिनय
एवं कुप्यतीति यत्सत्यमत्यादितं संकेते मे हृदयं ।

प्रतीहारः—अलमत्र तावत् शंकया सोऽपि मेघेश्वर एव ।

सरलिका—णै आणामि दुव्वंचिआ अत्थ संघी करोदुं ।

प्रतीहारः—इत्थं च विग्रहैककृचो प्रत्यवस्थिते चक्रवर्तिमुते निरवयः
सनिर्वदनिश्वासमुत्थाय चिंतावेगमूक एव निरगमत् ।

सरलिका—तदो^१ तदो

प्रतीहारः—अहं च तूर्ण्यक एव निर्गच्छंतं निरवयमन्वयाशिपम् ।

सरलिका—तदो^२ तदो

प्रतीहारः—निर्गत्य च निरवयेन लेखापितेनेतदृतातेन त्वरितवियल्लं-
घनजंघालं विद्याघरवृत्तद्वयं तत्क्षणमेव चक्रवर्तिनः पार्श्वं प्रस्थापितम् ।
मयाप्यागत्य यथा वृत्तं सर्वमेतन्महाराजं निवेदितम् ।

सरलिका—तदो^३ तदो ।

प्रतीहारः—श्रुत्वा च महाराजः क्षणमिव स्तिमितः स्थित्वा सनिर्वदम-
वादीत् । कष्टं भो संकटे पतिताः स्मः ।

सुतः कुरोरेकतरस्तयोर्द्वयोः

परः पुरोरेव सुतस्य नंदनः ।

द्विपद्मवेयं कतरस्य धत्तयो—

धरं तद्व्याप्रतिपत्तिरेव नः ॥ २६ ॥

सरलिका—तौरिसं तु तारिसाणं हिअअं ।

प्रतीहारः—आजापितश्चाहं महाराजेन । भो महेंद्रदत्त किं बहुना ।
दैवमेवात्र स्वमनीषितमाचरतु । तदिदानीं मद्वचनादुत्सं हेमांगदं ब्रूहि ।
निष्क्रान्तेषु संग्रामाय विग्रहव्ययेषु राजपुत्रेषु सार्वभौमं पुरमार्गेषु दुर्गरोधप्रति-
हतारिप्रपञ्चाः पांचालिकः । रक्ष्यतामारक्षिकैः स्थिरावस्थानानि गुल्मक-
स्थानानि । निखिलीक्रियंतां निखिलानि पुद्धारणि । दुर्धमेदा व्यतिकीर्य-

१ न जानामि दुर्वचिता अत्र संघीः कर्तुम् । २ ततस्ततः । ३ ततस्ततः ।

४ ततस्ततः । ५ स्रष्टव्यं यत्तु साध्यानां हृदयम् ।

न्तां सुदृढमर्गलादंढाः । प्रगुणीक्रियंतां गाढतरसंघट्टा अट्टालिकबन्धाः ।
 प्रवेश्यंतां च प्रतोलीमुखेषु विशिस्तांतरेषु च सन्नद्धयौघाधिष्ठितास्संनाह्या
 गंधहस्तिनः । प्रवर्त्यंतां च राजमार्गेषु संरब्धाश्ववाराणि दंशितगात्राप्यर्श्वीयानि ।
 स्थाप्यंतां च चत्वरेषु प्रयोग्ययुग्ययोजिताश्चतुरधीसारथीसनाथा रथाः ।
 नियोज्यंतां च परितः परिहृतविपत्तयः । पार्श्वार्यंतां च सुसंनद्धेनांतर्वाशिकज-
 नेन राजगृहवाह्याली । स्वयं च वस्तेन वाराणसीरक्षणे यावत्समराव-
 सानं सावधानेन भवितव्यमिति ।

(नेपथ्ये, कलकलः ।)

सरलिका—किं दौणिं एद् ।

प्रतीहारः—(विभाव्य) कयं प्रचलितमेव संग्रामाय राजन्यकेन ।
 संप्रति हि ।

रसति समरमेरी भैरवारावधीरं

चलितवृषतिसंख्योद्योगशंखा ध्वनन्ति ।

प्रसरति च चमूनां प्रस्तरोधोन्तरालः

कलकलमिनदोऽयं काहलध्वानगर्भः ॥ २७ ॥

सरलिका—जांव इमं उत्तर्तं पिअसहीए णोमालिआए णिवेदेमि ।

प्रतीहारः—यावद्दहमपि युवराजहेमांगदाय महाराजनियोगं निवेद-
 यामि (परितो विलोक्य) अहो महती समरयात्रा ।

तथाहि—

विदधति वृषतीनां विश्वतोप्यश्नुवाना

धरणिमनवकाशां निष्पतन्तां ध्वजिन्यः ।

विदधति रणनाट्यप्रेक्षकाणां समन्ताद्

गगनमपि विमानान्यथ वैमानिकानाम् ॥ २८ ॥

(निष्क्रान्ते)

मिश्रविष्कंभः ।

(ततः प्रविशति आकाशयानेन विमानारूढो रत्नमाली मंदारमाला पार्श्वतो मन्थरकश्च)
 रत्नमाली—प्रिये मंदारमाले चिरादुपस्थितमेतद्वतर्कितहेतुकं नः कौतुकं ।

कुतः ।

एको जयः प्रगुणविक्रमलब्धकीर्ति—

मानमहमहिलधीरपरोऽर्ककीर्तिः ।

तस्मात्फलप्यति तरामनिमेपतैषा

संप्रेक्ष्य शुद्धमिह कौरवपौरवीयम् ॥ २९ ॥

मंदारमाला—देवे कुदो सु गिरवज्जरजाणिव्वहणाणिग्गाहिदिसअल्लो-
 अविग्गाहे पलाअंतेवि भारदवरिसं अप्पट्टिहदचक्केवि. चक्कंवट्टिभरहे ईरिसाणं
 दुव्विणीआसंगसुलहाणं परक्कमो राअउत्ताणं ।

मन्थरकः—किं करोतु एतद् महाराजभरहो सहावदुर्विअत्थाणं सअं
 वा देवो भारदवरिसिंहामणिं कैलाससेलं अहिषसंतो ।

रत्नमाली—एवमेतत् ।

येयात्थं सहजं वृणां दमयितुं नैयापरैः पार्यते

भुंजन् भारतवर्षमद्य स हि किं कुर्यादिमानीश्वरः ।

पश्य स्थाणुरपि श्रुतीरुपदिशन्नास्थाय दिव्यां सभां

कैलाशाचलमौलिमत्रमगवानध्यास्त एवेश्वरः ॥ ३० ॥

१. देव कुतः खलु निरव्यराज्यानिर्बेद्वणनिष्टीतसकललोकाविमदे पलायत्यपि
 भारतवर्षमप्रतिहतचक्रेषु चक्रवर्तिभरते ईदृशान्ता दुर्किर्त्यासंगसुलभान्ता पराक्रमो राज-
 पुत्राणां । २ किं करोतुत्र महाराजभरतः स्वभावदुर्विदग्धान्ता स्वयं वा देवो भार-
 तवर्षोक्षिणामणि कैलाससेलमधिवासन् ।

मंदारमाला—किं बहुणा आरोविदा सोहगस्स अंतिमतुलं अकंपण-
सेवासिणी ।

मंथरकः—देवं दक्ख दक्ख कत्थइ णिरंघसरअसमअतुरअणिअर-
कटोरसुरधादसंहणवड्ढिदा कत्थइ समंददो सरभसचलंतविअट्ठगुडिअगंध-
सिंधुराणिवहचलणचंपडणसमुप्पइआ । कत्थइ णिरंतरचरंतपाइचक्कपअपरि-
बड्ढणसमुद्धिदा । कत्थइ अविच्छिण्णगच्छंतसंदणचक्कुक्केरकंडणविवड्ढिदा
अंधावेइ महीअलवलोट्टिदा सअलं वि दिसावलअं मज्जदूली जालोली ।

रत्नमाली—(विलोबय)

चमूचिमर्दक्षतभूतलोत्थितो

रजीकृताशेषदिनेशर्दीधितिः ।

रजःप्रतानः प्रगुणं प्रकाशयन् ॥ ३१ ॥ (१)

किंच ।

ख्यातः पूर्य जगति समरो मत्कृते भूपतीनां

कांचित् कन्यां प्रति रणमिदं तद्यशो मे प्रमाप्तिं ।

इत्युद्भूतात् प्रकृतिसुलभात् स्त्री नु सा यत्तथैरात्

क्वापि क्षोणीघनतमरजश्छद्मना गच्छतीय ॥ ३२ ॥

मंदारमाला—अहो को एत्थ अक्ककित्ति को वा कोरवेसरो ।

१ किं बहुणा । आरोपिता सौभाग्यस्यानिमतुल्यमरंपनगुणमिनी ।

२ देव पश्य पश्य कुत्रचिन्निर्घससरयसमदनुरगनिकरकटोरसुरधातसंहणवर्धिता ।

कुत्रचित्समंततः सरभसचलद्विकटपूरगंधसिंधुरानिवहचरणसमर्दसमुत्पत्तिता । कुत्रचि-

न्निर्ंतरचरत्पदातिचक्कपदपरिवर्तनसमुत्पत्तिता, कुत्रचिदविच्छिद्रप्रगच्छत्यस्यंदनचको-

त्तरकर्षणविवर्धिता अंधापयति महीतत्प्रलुट्टिता सकलमपि दिशावल्यं मध्य-

धुलीजालालिः । ३ अथ कोशाकर्धार्ति. को वा कौरवेभरः ।

रत्नमाली—नन्वयमांगतः सर्वमेतद्विदित्वा वाराणसीं प्रति प्रहितो मंदरः ।
(प्रविश्य)

मंदरः—जयतु देवः ।

रत्नमाली—अयि मंदरक किमाधिगतासिलप्रवृत्तिरसि ।

मंदरः—देव सर्वमेव विदितं मे कर्तव्यं जनस्य ।

रत्नमाली—तेन हि शृणुमः ।

मंदरः—देव किं बहूना ।

जित्वा कौरवमाह्वे वृषसुतां हर्तुं प्रतिज्ञातवान्
औद्धत्येन स पौरवः क्षमयितुं तस्योद्धतिं कौरवः ।

द्वैतेस्मिन् प्रदामी स काशिवृषतिः प्रोज्झन् द्वयोः पक्षतां
संप्रेक्ष्यात्मन औचित्तीं हुहितरं रक्षन् पुरेऽवस्थितः ॥ ३३ ॥

रत्नमाली—अहो जामातृत्वमपि कौरवेश्वरस्य नावेक्षितं माध्यस्थ्ये-
करुचिना काशीपतिना । अथ सर्वमन्यद्राजकं कथमवृत्तम् । अथवा किमत्र
प्रश्नेन । न सलु हातुं प्रमवन्ति चक्रवर्तिसूनोः पक्षतां सर्वेष्वुर्वीमृतः ।

मंदरः—एवमेतत् । किंतु एक उज्जयनीपतिर्जयंताश्चिरविरुद्धसौहार्द-
घोदितः कौरवस्य पक्षतां प्रत्यवादि ।

रत्नमाली—वटीयो हि प्रभविष्णुताया अपि सौहार्दम् ।

मन्यरकः—अथ किं पट्टिवर्णं विज्जाहरेहि ।

मंदरः—

विद्वां प्रभोरात्मजमर्ककीर्ति-

पैतृष्वसेयं सुनामिः प्रपन्नः ।

मेघप्रभोऽभूत्प्रविचिंत्य मातृ-

प्यस्त्रीयतामस्य जयस्य गृह्यः ॥ ३४ ॥

काहला तुरुतुरीहमरुअदिमिलडिदिममदलहुंदुमिकरडपटहहुंदुहुंका-
मेरीमंगपहुदि भूरिवज्जभंडतुमुलकोलाहलवहलणिग्घोसणिव्विग्घविअणडि-
अकोकहलपेहिदेहिं इहंति ढक्किअसअलगअणाभोअपेरंतो परोप्पराहि
विमुको दुवेहि बलेहि संगामणाढअणुज्वरंगकुसुमंजलिसरणिअरो ।

मंदरः—वेव पइय पइयं ।

निशितधयलधारास्तिग्मरोचिर्मरीचि—

प्रतिफलितफलांतावेगदीर्घोपलब्धाः ।

निविडमभिपतंतस्संततोल्का कराला

गगनमनवकाशं पञ्चिणञ्चित्रयंति ॥ ४० ॥

(विलोक्य) कथमधुना—

इष्टुणामन्योन्यप्रतिहतिषु लब्धप्रसूतिभिः

स्फुटज्योतिश्चकस्त्वलनयिनिकीर्णोदुरुचिभिः ।

स्फुरतीभिः प्रोपग्लपितशरपक्षाभिरमितः

स्फुर्लिङ्गामिर्व्यामस्फुटमनलवृद्धिं नदयति ॥ ४१ ॥

मंदारमाला—कंहं दाणिं सरसहस्सवारिंदसत्तिपाससंघट्टभीसणो
चलंतदोर्धदधकाकालो पमद्वंततुरगच्छटमअंकरो ओवदंतसंघणसंदोहम-
आणवो वड्ढेदि रोमहस्सणो जुद्धसंमहो ।

वाद्यमांडतुमुलकोलाहलवहलनिर्घोषनिर्विघ्नोत्पादितकौतूहलप्रेरिताभ्यां इदिति स्यगि-
तसकलगगनाभोगपर्यंतः परस्वराभ्यां विमुको द्वाभ्यां बलाभ्यां संप्रामनाटकपूर्व-
कुसुमांजलिशरानिकरः । १ कथमिदानीं शरसहस्रवारिंशकिपाशसंघट्टभीषणः
चलद्द्विपट्टाकरालः पर्यटतुरगच्छत्रभयंकरोऽवपतत्यर्धनसंदोहमयानको वर्तते
रोमहर्षणो गुदसंमर्दः ।

मंदरः—

अयमिह सुभटानां शौर्यसारोद्भटानां

रणरसरसिकानां वर्तते वर्धते च ।

शरदातविनिपातक्षुण्णसर्वाभिसारः

प्रचुरसमभिहारस्सांप्रतं संप्रहारः ॥ ४२ ॥

मंदारमाला — अम्हो भीसणाद् संपराजस्त ।

रत्नमाली—अयमुद्रमसंपेठकठोरः संग्रामः । तथाहि ।

क्षुध्याधूर्णय कुट्टय क्षिपद्दहव्यारंध संधानय

भिधि छिधि मथान ताडय जहि व्यावर्तयापातय ।

विद्धयास्फालय भंज कंधि विकर व्याकर्ष घर्षोद्धरे—

त्येवं प्रायमिहोद्धरद्वच इदं व्याजायते व्योमनि ॥ ४३ ॥

मंदरः—नन्वेव स्वयंवरकलहोपदेशप्रथमोऽध्यायः कुटूतेश्वरो दुर्मर्षणोसौ ।

ख्यातः संख्यपटीयसां मुखपटीमुत्क्षिप्य दत्त्वा प्रिय-

व्याहारानधिमस्तकं करतलास्फालेन संभावयन् ।

संग्रामायसरप्रधाननिविद्धोत्तन्मदुत्तसं

सांत्सेकोज्वलितांकुशः करदिनं प्रोत्साहयत्यादये ॥ ४४ ॥

अहोस्य पराक्रमप्रक्रमः । ययनुरूपमस्य निर्वहणमपि स्यात् ।

मोः पश्य पश्य ।

चरति युधि विलोहितानन-

त्विपमधिरुद्ध कुटूतभूपतिः ।

हरितमलघु सत्त्वमुन्नतं

पवनजयं गजमांगरेवकम् ॥ ४५ ॥

मंथरकः—कौ एष जिष्णुस्तंभदीहरपरुसमुण्डादंडसहेलाअट्टसम्मद्वि-
सैधवाणिवहं चण्णपाअपीटणमडुत्तिअपाइक्कं रहसपहं जणहत्थिदहत्थिजुहं
गंधगण्डं आरुद्धो कुलूदेसरं अभिजुज्ज्वदि ।

मंदरः—एष संलु कौरवेइवरशरीरनिविशेणो नंदावर्तो नाम प्रियसखः ॥

रत्नमाली—अहो नंदावर्तस्य कृतहस्तता ।

तथाहि ।

मूढः स्फोटयति द्विपां क्षिपणिमिलोहान् क्षिपन् गोलकान्
कुंतैः कुंतति शक्तिभिर्दिशसति प्रासैर्विपर्यस्यति ।

पथपिण करद्वयापितधनुर्विष्वक् क्षरान् वर्पति
व्यूहानेप विसास्थया विघटयन् विक्राम्य विभ्राम्यति ॥ ४६ ॥

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

ततश्चावच्छायं प्रथनचतुरं भूरि परितः

स्रयंतं स्रोतांसि प्रवलमखिलश्रांतिसहनम् ।

असी नंदावर्तस्त्वरयति कालिगोज्ज्वलमिमं

कुलूतानामीशं प्रसममभियोक्तुं प्रकुपितः ॥ ४७ ॥

मंथरकः—कंहं दूरवो एव णंदावत्तकरविमुक्केण विद्धो बाणेण कुलूदे-
सरस्स दाहिणो भुजसिअरो ।

१ क एष जिष्णुस्तंभदीपरुसमुण्डादंडसहेलापरुसमर्दितसैधवनिवहं विशालपा-
दपीठनमर्दितपादातिकं रसप्रभञ्जनमर्दितहस्तिपूर्य गंधगण्डमासृढः कुलूतेश्वर-
मभिपुण्यते २ कथं दूरत एव नंदावर्तकरविमुक्तेन विद्धो बाणेन कुलूतेश्वरस्य
दक्षिणो भुजसिखरः ।

विभ्रच्छरीरमधिकोच्छ्रितिकोप्यपूर्वः

सर्वांगसंगशललः शलली यथैव ॥ ५१ ॥

मंथरकः—अहं को एत गमनजवेण सध्वदो संगरंगणं दीसंतं
आजागअं तुरगरअणं आरुढो करालकरवालवावडकरो अक्ककित्तिवत्तं
लोलावेदि ।

मंदरः—अयमपि विशारदनामा नंदावर्तिसमः कौरवेश्वरस्य ।

रत्नमाली—किं नाम दुष्करमनयोस्तुहदा कौरव्येण ।

मंदरः—

भुजाचिमौ द्वौ कुरुनंदनस्य

सुदुर्जयौ विक्रमसूत्रधारी ।

स्वयं गृहीताहवचेष्टिताभ्या-

माभ्याममुप्याहियते युयुत्सकाः ॥ ५२ ॥

रत्नमाली—अहो श्लाघनीयं शौर्यचातुर्यकं विशारदस्य ।

अस्य हि—

छिनत्ति स्वच्छंदं सरसकदलीच्छेदमधुना

तुरंगान्मार्तगान् प्रचुरमभितोषि प्रतिभशान् ।

किरन् पेशीराशास्यभिहतिरटत्कीकसतती-

र्दशंसो निर्विशस्त्रिदशयुवतीत्रासरसदः ॥ ५३ ॥

मंथरकः—अहं को एत अप्पडिहदगइपसरं गंधवारणं पेहंतो विसारदं
अभिजुज्जादि ।

१. अयं क एत गमनजवेन सर्वतस्संगरंगणं दृश्यमानमाजानेयं तुरगरत्नमाकृतः
करालकरवालवावडकरो अर्कच्छीर्तितं लोलापयति । २. अयं क एत अत्रति-
हतगतिप्रसूरं गंधवारणं प्रेरयन् विशारदमभियुच्यते ।

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

रिपुशरमुखखंडिताद्भुजात्

समरखरस्य कुल्लूतभूपतेः ।

क्षरति रुधिरपूर्णसारणी

सृतिरिव धीररसस्य निस्तृता ॥ ४८ ॥

मंथरकः—कैहं अण्णपेक्खिद्वक्काणघादेण परोणरदंतभाटिणखट्टकारमुहरं
झडंति संपटिदो गओ णंदावत्तगण ।

रत्नमाली—हंत भोः ।

प्रहतो यो मुस्ताहंताभ्रंघावर्तस्य वंतिना ।

वंती सीदति कौल्लूतं हेषयन् खर्वितापरः ॥ ४९ ॥

मंदारमाला—हंति पाटिदो एव एसो हत्थिसामंतेण ।

मंदरः—आशंसोचितमेव लब्धं कौल्लूतेन । श्रूयतामस्य युयुत्सोः सोत्से-
कं वचः ।

अयस्यं कतंव्यं कतिचिदतिवाह्यापि दिवसा-

नलं विद्युद्देखाविलासिताविलोलैः कदसुभिः ।

प्रनूतं क्रीणंतु प्रयनविपणौ विक्रमणौ-

र्यशस्थास्तु ज्योत्स्नाशुचि रणरुचि व्यग्रमनसः ॥ ५० ॥

मंथरकः—तेण हि सुट्ठु णिउऊदं इमिणा णं उइअं ।

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

भूयिष्ठमग्निशरसंचयसंततांगः

शोते करी रदनरुग्णधरः परासुः ।

१. कयमनवोक्षितक्काणघातेन परस्परदंतोत्पीडनकट्यात्कारमुखं झटिति संपटिदो
गओ भंघावर्तगजेन । २. हंत पालित एव एव हत्थी सामंतेन । ३. तेन हि विद्यु-
निपूडनेन ननूचितम् ।

विभ्रच्छरीरमधिकोच्छ्रितिकोप्यपूर्वः

सर्वांगसंगशललः शलली ययैव ॥ ५१ ॥

मंथरकः—अहं को एष गमणजवेण सच्चदो संगरंगणं दीसंतं
आजाणअं तुरगरअणं आरुद्धो कसलकरवालवावडकरो अक्ककित्तिवलं
लोलवेदि ।

मंदरः—अयमपि विशारदनामा नंघावर्तसमः कौरवेइवरस्य ।

रत्नमाली—किं नाम दुष्करमनयोस्सुहृदा कौरव्येण ।

मंदरः—

भुजायिमौ द्वौ कुरुनंदनस्य

सुदुर्जयौ विक्रमसूत्रधारी ।

स्ययं गृहीताहवचेष्टिताभ्या—

माम्याममुप्याहियते युयुत्सकाः ॥ ५२ ॥

रत्नमाली—अहो श्लाघनीयं शौर्यचातुर्यकं विशारदस्य ।

अस्य हि—

छिनत्ति स्वच्छंदं सरसकदलीच्छेदमधुना

तुरंगान्मातंगान् प्रचुरमभितोपि प्रतिभटान् ।

किरन् पेशीराशास्यभिहितिरटत्कीकसतती—

वृंशंसो निखिंशस्त्रिदशयुवतीत्रासरसदः ॥ ५३ ॥

मंथरकः—अंघ को एष अण्णडिहदमइपसरं गंधवारणं पेहंतो विसारदं
अभिनुज्जदि ।

१. अयं क एष गमनजवेन सर्वतस्संगरंगणं दृश्यमानमाजलेयं तुरगरजमारुद्धः
कसलकरवालव्यावृत्तकरः अर्ककीर्तिवलं लोलपयति । २. अयं क एष अप्रति-
हतगतिप्रसरं गंधवारणं प्रेरयन् विशारदमभियुच्यते ।

मंदरः—एष दाशार्णः संकर्षणः । पश्यतु देवः ।

महामोदमदं युद्धसहमारुह्य पीवरम् ।

दाशार्णोऽभ्येति दाशार्णं गजं वाजिपुरोपणं ॥ ५४ ॥

मंथरकः—कहं दूरदो एव्य विसारदेण संकरिसणगअं उद्दिसिअ विमुक्को कअंतजीहादीहरो पासो ।

मंदरः—हंत मोः ।

मग्नेन निर्याणपये स दंड—

प्राप्तेन भिन्नः प्रथमः प्रभिन्नः ।

प्रयाति निर्याणमसौ विनिघ्नन्

दंती दशार्णाधिपतेर्मदांधः ॥ ५५ ॥

मंथरकः—हद्धि हद्धि ।

रत्नमाली—कथमुपेक्षित एव विशारदेन वाहनविकलो दशार्णवः । साधुविशारद साधु मानभरोद्बहनवेवधिकोसि ।

मंथरकः—अथ को एस अवरो गंधगआहिरूढो तं एव विशारदं अभिजुज्झि ।

मंदरः—एष सौराष्ट्रौ भीमः ।

मंदारमालाः—हद्धि हद्धि अजगरभोगभीमेण सुंढादंढेण वेद्धिदो विसारदतुरंगमो भीमगजदेण ।

रत्नमाली—अहो विशारदस्य वैशारदम् ।

१. कथं दूरत एव विशारदेन संकर्षणगजमुद्दिश्य विमुक्तः कृतांतजिह्वादीर्घः प्रासः । २ हा धिक् हा धिक् । ३ अथ क एषो अपरो गंधगजाधिरूढस्तमेव विशारदमभियुध्यते । ४ हा धिक् ॥ धिक्, अजगरभोगभीमेन सुंढादंढेन वंधितो विशारद-तुरंगमो भीमगजदेण ।

अनेन हि—

खट्वेन हेलोद्भामितेन पद्म—
कांठांकुरच्छेदननिर्विघ्नम् ।
आमूलमात्नसदंतहस्तो
मीमस्थ हस्ती विहतो विहस्तः ॥ ५६ ॥

मंदरः—कथं मुक्ताकंदनमसौ परिकृत्य प्रपलायते । देव पश्य पश्य ।
सौराष्ट्रस्यैष सौराष्ट्रः कस्य लघु पलायते ।
बलवानपि संग्रामे हीनः शिक्षापराङ्मुखः ॥ ५७ ॥

मंथरकः—अंध को एसो आग्रच्छदि पिव चंदणअरपरिहगुरुअदं-
तागळं असिघिलमांसलंगं पराक्रमककसं परावदसरिसं चेदिकरुसं गअं
आरुढो कोरववळं अलंकरेदुं ।

मंदरः—

असौ कुरुणामनघमहश्चरन्
निरमदो नाम पताकिनीपतिः ।
उदेति मेघेश्वर एष संमदं
दधन् विभिदन् प्रतिपक्षभूतः ॥ ५८ ॥

मंथरकः—कौ इमो पाटिहदपटिपक्खमणरहं रमसतुल्लिदपत्तरहं रहं
आरुढो इमं अभिजुज्जदि ।

मंदरः—एष सल्लु बाहुवलिसूनुर्महावली ।

१. अथ क एष आग्रच्छतीव चंदनगरपरिघगुरुदंतागंदनघिघिलमांसलंगं
पराक्रमकर्कमनैरावतमदंगं चेदिकरुसं गजमाष्टः कौतववल्लनलंकरुम् २. क एषः
प्रतिहतप्रतिपक्षमनोरथं रमसतुल्लितपत्ररथं रथमाष्ट इममभिमुष्यति ।

रत्नमाली—

विमतमथनक्रोधाविष्टं विशंकटकंकट-

स्थपुटघटितस्फीतोरस्कं गृहीतशरासनम् ।

शरधिपरिणद्धां सप्रांतं कृतांतभयंकरं

यपुरिवमहो श्लाघ्यं वक्ष्यां करोति जयश्रियम् ॥५९॥

मंदारमाला—हेद्धि हद्धि । निविडपसरणिरंतरओगाहिअउव्व-
लुद्धिअमवाउरा सारिच्छहिं संछण्णो कुमारेण कौरवसेणावइस्स वारणो
वाणधाराधोरणीहिं ।

रत्नमाली—अहो प्रागल्भ्यमस्य करिणः ।

निविडमभिपतन्तीं वाणवृष्टिं प्रतिच्छन्

सरभसमुपपद्य क्रोधनिर्वधरौद्रः ।

सरथितुरगसूतं झुंडयोत्क्षिप्य तूली—

अथमिव रथमेपः क्षिप्तवान् वारणेंद्रः ॥ ६० ॥

मंथरकः—अहो अच्चरं एसो खु सहसत्तिरहादो लहु पडिय विवत्तो
धणुंलहिं अवहव्विअ सुसंठिदो महीवट्टे कुमारे ।

मंदारमाला—दिह्दिआ अवस्वदसरीरो कुमारे ।

मंदरः—कथमिरमदद्विरदनोपि सर्वागिसंगिसायकप्रोतशरीरः प्रहारमू-
र्च्छितः प्रसार्य पूर्वकायं भूमौ निषण्णः ।

मंथरकः—कहं इमो दिण्णरत्तचंदणथासअभूसिदंगो ओदिण्णो खेदादो
सिंधुरस्स ।

१. हा धिक् हा धिक् । निविडप्रसरणिरंतरावगाहितापूर्वयष्टियमवागुरासदृक्षाभिः
संछन्नः कुमारेण कौरवसेनापतेर्वारणो वाणधोरणीभिः । २. अहो आश्चर्यमेव खलु
सह शक्तिः रथाद्बधु पतित्वा विवलयन् धनुर्यष्टिमवष्टभ्य सुसंस्थितो महीपृष्ठे कुमारः ।
३ दिष्टया अक्षतशरीरः कुमारः । ४ कथमेव उदीर्णरक्तचंदनस्थासरुभूषिता-
गोऽवतीर्णः स्कंधात् सिंधुरस्य ।

रत्नमाली—द्वयोरपि वाहनभंग इति कृतमेतत् ।

मंदरः—

सप्तच्छदामोदसखं मदांमः

शिलीमुखाः कामवपुः परासीः ।

तानद्य निर्धाट्य कटांतलग्नान्

शिलीमुखास्तीक्ष्णमुखाः पिबन्ति ॥ ६१ ॥

रत्नमाली—अयं कवेतो प्रजविवाजिष्ठाधिकृतो समरसंमर्ददुर्दमो
परस्परमयुंभाते सवयस्को राजकुमारो ।

मंदरः—देव !

अर्ककीर्त्यवरजस्तुरगस्थः

स्थैर्यशीर्यसदृशं तुरगस्थम् ।

संजयंतमजितंजय एनं

कौरयानुजमसावमियुक्ते ॥ ६२ ॥

रत्नमाली—न परस्परं हीयते रणकर्मणि कुमारौ ।

मंदरः—देव इतः पश्यतामन्यदाश्रयम् ।

अन्योन्याघातभग्नस्थिररदनमुखौ संसृजत्पूर्वकाया—

यष्टमस्तब्धवेगौ समतुलितबलौ यंतृणासक्तहस्तौ ।

मर्माविच्छेदवकक्षातिमथिततनू प्राप्य विक्रान्तिकाष्ठा—

मुक्रांतौ दंतिनौ द्वौ कथमनिपततौ विप्रतोऽमुहूर्तम् ॥ ६३ ॥

इतः पश्य ।

मर्मसु हता अपि शूराः प्रायोपगमनमनिच्छवः केचित् ।

धीराःस्वर्ग वीराः प्रापन् प्रायोपगमनेन ॥ ६४ ॥

मंदारमाला—हण्टे मंदरम् । गिरंतरूपदंस्तुरणकदण्डपसुप्यगमुत्तण-

१. सखे मंदरक गिरंतरोत्तितस्त्रप्रसूदप्रसर्पदुब्धप्रमःस्थलदुःप्रेक्षोऽप्रतिहतरः
मधिरयमधिदृग्गर्कक्षीर्तिबलं चमत्कुर्वन् किमेव कुमारजयंतः ।

मंथरकः—कहं समसंधाणमुंअंतहेदिणिवहकवलिदसअलादिसाअको विमुक्ककिलकिलासइमहुरं सतिवहरिदं विज्जाहराणं वलं हिअइअंतो णमिणं-
दणं एव्व अहिजुज्जादि मेहण्हो ।

रत्नमाली—अहो स्थैर्यं वीरव्रतचर्यायां मेघप्रमत्स्य ।

मंदरः—किमुच्यते ।

चरत्स्यमुष्मिन् बलशौर्यविक्रम-

नं राजते कथनं राजते गिरौ ।

हरौ करीन्द्रक्षतजांबुचूपण-

मधुच्छगुभायपरे यथा शृगाः ॥ ६७ ॥

मंदारमाला—हंदि हदि । अणारदाणिसरंद्रवाणधारापूरंदादिद्विपहेहि परोप्पराणिंरंपसंवडेहि महारहाहिदिदेहिं रहसहस्सेहि सब्बविसाअकं वेडिओ समं एव्व णमिणंदणो । ण आणे किं एत्थं होहिइ ।

रत्नमाली—प्रिये नैतद्वपसहस्रं मेघप्रमत्स्येवायमधारितालातचक्रप्रमत्स्य
स्पंदनस्य स्पंदः ।

मंदारमाला—अहं अछेरं जं कहिदं पि ण विस्ससंति लोअणाइ ।

मंथरकः—अरे किं एदं विअसत्तदापिच्छमुच्छसप्यहो पिकलराअजंबू-

१ कथं समसंधानमुच्यमानहेतिनिवहकवलितसुकलादिरानको विमुक्ककिलकि-
लाशब्दमधुरं इदित्यवतीर्णं विद्यापराणां बलं हिंइयन् नमिनंदनमेवाभिमुच्यति
मेघप्रमः । २ हा भिक्खु हा भिक्खु । अनारतनिस्सरद्वाणधारापूर्यमाणद्विपथैः
परस्परनीरप्रसंदैर्महाराधाधेष्टितैः रससहस्रैः सर्वदिशाचक्रं वेष्टितो सममेव नमिनंदनो
न जाने किमत्र भविष्यति । ३ अहो आश्चर्यं यत्कथितमपि न विधसतः लोचनं ।
४ अरे किमेतत् विकसत्तापिच्छमुच्छसप्रमः पङ्कजजंबूफलश्यामलः नालकंठकंठ-
प्रभाकंबुरः अकालोपस्थितबहुलपक्षदोषरुग्णः भंजनधूलीपुंजसदृशः राहुविबसद्वय-
संपातभीषणः समिस्त्रागुहातिमित्रेद्वारागभीरः सप्तमपातालोदरदुष्टलोकः प्रसर्पति
गगनांगणं अंतत एव नमिनंदनस्य ।

हस्थलदुणेयसो अप्पाडिहदूरं अहिरहं अहिरोहिअ अक्काकित्तबलं चमकरंतो
किं एस कुमारजअंतो ।

मंदरः—एवम् ।

अवेहि सैन्यं द्विषतां जयंत-

ममुं मघोनस्तनयं जयंतम् ।

न दृश्यते यस्य जयाविपूणा-

माधानसंधानयिमोक्षकालः ॥ ६५ ॥

रत्नमाली—अहो उग्रता समरकर्मणुग्रकुलकुमारस्य ।

मंधरकाः—किं एस अणिडिदअट्टाविदवाणतंसंघटलंडिदवइरिसा
सारो तिहुअणेकल्लराहिओ इमं अभिजुज्जंतो कुमारमुकेवू ।

मंदरः—

अवेहि विद्वेपिभयैकहेतु-

ममुं सुकेतुं हरिवंशकेतुम् ।

द्विषां करोत्याशु विलक्षतां यः

शरैः शितानामपि तच्छराणाम् ॥ ६६ ॥

रत्नमाली—मन्ये नामू परस्परस्य जेतुं प्रभवतः ।

मंदरः—इतो दृश्यतां छलबहुलं वैद्याधरं युद्धं । एष खलु लोहार्गला-
धिपतिरनर्गलचोद्यमानवातरमीप्रतिममहाजवतुरंगमोह्यमानमभिरुद्धस्यंदनम-
भिषेणयति विद्याधराधिराजमधिरथं सुनमिम् ।

मंदारमाला—कंह एकदो सब्बोवि विज्जाहरलोओ एकदो अ एकल्ल
मेहप्पहो । हद्धि हद्धि किं एत्थ होहिइ ।

१. किमेपोऽनिष्ठितप्रस्थपितवाणाग्रसंघट्टांडितवौशिरासारस्त्रिभुवनैकरथिकः
इममभिदुष्यन् कुमारमुकेतुः । २. कथमेकतस्सर्वोपि विद्याधरलोक एकतथैको
मेघप्रभः । हा धिक् हा धिक् किमत्र भविष्यति ।

मन्थरकः—कंहं समसंपाणमुञ्चंतहेदि णिवहक्कवल्लिदसअलादिसाअको विमुक्ककिलकिलासद्धमहुरं झत्ति वद्धिदं विजाहराणं बलं हिअडअंतो णमिणं-
वणं एव्व अहिजुज्जादि मेहण्हो ।

रत्नमाली—अहो स्थैर्यं वीरव्रतचर्यायां मेघप्रमत्स्य ।

मन्वरा—किमुच्यते ।

चरत्यमुष्मिन् बलशीर्यविकर्म-

नं राजते कञ्चन राजते गिरां ।

हरौ करीद्रक्षतजांबुचूपण-

प्रवृद्धगृभायपरे यथा शृगाः ॥ ६७ ॥

मंदारमाला—हंदि हन्दि । अणारदाणिसरंदवाणधारापूरंददिद्विपहेहि परोष्पराणिंधसंवहेहि महाराहदिद्विदेहिं रत्ताहत्तोहि सम्बदिताअकं वेडिओ समं एव्व णमिणंदणो । ण आणे किं एरय होहिइ ।

रत्नमाली—प्रिये नैतद्रथसहस्रं मेघप्रमत्स्यैवायमधरितालातचक्रभ्रमस्य स्पंदनस्य स्पंदः ।

मंदारमाला—अम्हे अच्छेर जं कहिदं पि ण विस्ससंति ठोअणाइ ।

मन्थरकः—अरे किं एदं विअसत्तदापिच्छगुच्छसप्पहो पिकळराअजंजू-

१ कर्षं समसंपाणमुच्यमानोऽतिनिवहक्कवल्लितमङ्गलादिशानको विमुक्ककिलकि-
लासद्धमधुरं झटित्यवतीर्णं विवाधराणां बलं दिंड्यन् नमिनंदनमेयाभियुच्यति
मेघप्रमः । २ हा धिक् हा धिक् । अनारतनिस्सरद्वाणधारापूर्वमाणद्यष्टिपथैः
परस्परनीरध्रसंदष्टैर्महारणाधिष्टितैः रथसहस्रेः सर्वदिगाचक्रं वेष्टितो सभमेव नमिनंदनो
॥ जाने किमत्र भविष्यति । ३ अहो आश्चर्यं यत् कथितमपि ॥ विश्वसतः लोचने ।
४ अरे किमेतत् विहसत्तापिच्छगुच्छसप्रमः पञ्चराजजंबूफलश्यामलः नालदंडकंड-
प्रभाक्बुरः अकाटोपरिष्ठतबहुल्यसुशोणहृण्यः अंजनधूलीपुंजसद्भाः राहुविवसद्व्य-
संपातभीषणः समिसागुहातिमिरोद्गारबर्भारः सप्तनशातात्मेदरदुरालोकः प्रगुर्पति
गगनांगणं अंतत एव नमिनंदनस्य ।

फलसामलो णीलकंठकंठपहाकचुरो अआलोपडिद्वहुलपक्खदोसकसणो
अंजणधूलीपुंजसच्छओ राहुविंसहस्ससंपादभांसणो तमिस्सगुहातिमि-
रुग्गारगहीरो सत्तमपाआलोदरदुरालोओ पसप्पइ गअणंअणं अंतदो
एव्व णमिणंदणस्स ।

मंदारमाला —(समयं) हेद्धि हद्धि । किं जेदं । -

मंदरः—अहो आश्चर्यम् ।

दृश्यते कवलयशियक्षणाद्
विश्वमेघ सचराचरं जगत् ।
अंधकारनिकरः समुत्पत-
न्निदनीलमणिमेचकच्छविः ॥ ६८ ॥

रत्नमाली—(विभाव्य) देवि तामसमस्त्रमासूत्रितं सुनमिना ।

अथ हि—

। १. क्षणेन मूर्च्छामिव तामसास्त्र
प्रयच्छतीदं प्रसभं जनस्य ।
तमःप्रभायस्तिमितायकाश—
माकाशमाशाविनिवेशशून्यम् ॥ ६९ ॥

मंथरकः—हुँ किं जेदं जुअंतआलजलहरणित्रहवरिसिज्जंतजलणजा-
लोलिकरालो धगधगंतघोलिरुज्जलजालाजालजडिलजंतगअणपेरंतो एकलोअं
दसदिसाअकं दंसअंतो सव्वंपि दिठिवहं ओवाहेदि साहाणाहो ।

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

१ हा धिक् हा धिक् । किं नु एतत् । २ हुंत किमेतत् युगांतकालजलधर-
निवह्वर्षमाणज्वलनज्वालावलीकरालो धगधगदूर्णतोज्वलज्ज्वालाजालजदिलितगं-
गनपर्यंतः एकलोकमिव दशदिशाचकं दर्शयन् दृष्टिपथमतिवाहयति स्वाहानाथः ।

जनस्याक्ष्णां तीक्ष्णं तिमिरमिव संरोधि तिमिरं
प्रमार्जन्मूर्जस्वी प्रभृत इव सार्जेन रजसा ।
समुत्सर्पज्ज्वालाशतकवलितव्योमपरिधि-
विना काष्ठामेदं पतति शर एतानधिरुहन् ॥ ७० ॥

रत्नमाली—निर्मुक्तमाग्नेयमस्त्रं मेघप्रमेण ।

अत्र हि ।

जनयत्यनेकपानां पाकल इव पाचकः परं वयधुम् ।
सूकल इव हुह्रहयः सर्वोस्माद्विभ्यदुद्भ्रमति ॥ ७१ ॥

मंथरकः—दैवस्य देव कत्यइ चलपडाआवलिबीजिओ हस्तिदग्ध-
जालाजालआपुविखओ कत्यइ करिकिण आलचालणुत्ताओ धोलरिफुलिंग-
आलिङ्गिओ कत्यइ चलंतजालासिहुडामरो कत्यइ बलंतधूमगमंधारिओ
करितुरजहिमणुअणिवहविदावणो दहइ दहणो इमो पोरवाणं बलं ।

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

उत्पुप्यकलकास्थिनालविगलन्मजाद्रवोद्रेचित—
ज्वालाजालजटाललोलदनलव्यासंगपीडांगकाः ।
ध्रुपोत्पिण्डितकंदराविलुठनाकांडस्फुटोत्थापिताः
संक्रासं पिशिताशिनां च बिद्धत्यद्वा कवंधा अमी ॥ ७२ ॥

रत्नमाली—अहो विश्वमश्नाति वैश्वानरः । एष हि ।

१ पश्य देव कुत्रचिचलपताकावलीबीजितः हस्तिदग्धज्वालाजालपुंजितः कुत्र-
चित् करिकणैवालनोत्थापितः धूर्णमानस्फुलिंगकालिङ्गितः कुत्रचिचलज्वालाशितो-
द्गमरः कुत्रचित् बलद्भूमौद्रमाधकारितः करितुरगरयमनुजनिवहविदावणः दहति
दहनः अयं पोरवाणां बलम् ।

धूमैः शामलयन् प्रलिप्य गगनं निष्ठापयन्नातपं
ज्वालासंततिभिर्नवान् विरचयन् धूम्याभिरंभोधरान् ।
उत्पातोपनकोपरागबहलव्यादेहसंदेहदः ।
सप्तार्चिः कवलीकरोति विलिहन् विवं सहस्राधिपः ॥७३॥

मंदारः—

मेघप्रभस्थैष जयं ब्रवीति
धूमध्वजः पौरयसैन्यधाती ।
नमैः सुतस्यापि पराजयाय
पतन् ध्वजस्योपरि धूम एषः ॥ ७४ ॥

रत्नमाली—कथमकांडवृष्ट्या विधाप्यते सहसा विभावसुः । नूनमुत्सृष्टं
भारुणमस्त्रं नमिसूनुना ।

मंदारमाला—अहो अच्छेरं ।

रत्नमाली—

प्रावृद् प्रवर्तयति चारुचलत्कलापा—
नुच्चैश्शिखानतितरां शिखिनः सुखार्द्रान् ।
निर्मूलनिर्दलितधूमशिखाकलापः
प्रावृष्ययत्विह शिखी प्रलयं प्रयातः ॥ ७५ ॥

मंथरकः—कहं एसरुप्पदंडधवलसलिललहिसहस्रसंसहदगिस्सेसजल-
णिहिणिपढणम्भुदो पज्जलंतजंबूणदधोरभासुरविज्जुलिजालजलिलो कज्जल-

१ अहो आश्चर्यं । २ कथमेष रौप्यदंडधवलसलिलयष्टिसहस्रसंशयितनिःशेषजल-
निधिनिपतनाद्भुतः प्रज्वलन्नांबूनदस्थूलभासुरवियुज्जालजटिलः कज्जलमपिकृष्णसज-
लजलधरनिवहन्नीयमाणसिद्धपथच्चातः संततोऽधरस्तनितनिर्घोषभीषणो बज्रपतनमा-
दितविकटमहीधरशिखरप्राग्मारो निर्भरोद्भ्राताभिसारिकासनोरथसंभाव्यमानसंतमसः
प्रवसनीमधुनहृदयविदारणकरपत्रः प्रवृत्तः कर्परात्रः ।

मसिकसणसजलजलहरणिवहमरिज्जंतसिद्धपहृदंतो संतदुच्चरंतथणिदणिगो-
सभीसणवज्जपढणमूढिदविअटमहीहरसिहरपटमारो णिन्महम्मंतसग्गुलीमण-
रहसंभावणिज्जसंतमसोपसंतमिहुणाहिअंविदारणकरपत्तो पउत्तो वारिसारंतो ।

रत्नमाली—

नमसोऽयं कालस्य रचयति वहलो बलाद्वक्यूहः ।

जठरगिखिकंठकालः कालिमपि करोति नम एव ॥ ७६ ॥

अपि च ।

सौवामिन्य इमा धिमांति क्षिप्तिनः पूर्वं निर्गीर्णादिशाखा

रोमंथायितुमिच्छया मुहुरथोद्गीर्णा इद्यांभोधरेः ।

किंचांतःकयलीकृतो जलधरेयंभानरो वुज्जर-

स्तत्क्रोडानि विपाट्य बाह्वमशानिच्छद्या धिनिर्गच्छति ॥ ७७ ॥

मंदरः—कथं प्रावृषमप्यतिशेते वांतरविहितसृष्टिरियं वृष्टिः ।

अथ हि-

निर्यत्कुरंगनिकुरम्बकरंबितानि

धुवंति संप्रति कदंबकदंबकानि ।

कादंबिनीनिषिद्धनिष्पतवंबुपूराः

कूलंकपोर्मिमरिताः सरितः सरंत्यः ॥ ७८ ॥

रत्नमाली—कथम् ।

रत्यादंबरसोष्मणस्सपुलकं निर्मलवक्त्रेभ्यमी

यूनः सोष्मसु कामिनीस्तनतटेभ्यासज्जयंतः सदा ।

व्योम्नः सीमसु केतकीसुमनसामच्छाः परागच्छटाः

एतयोपितर्धैर्बभूवस्मधवलाः भोजंशंति शंशानिलाः ॥ ७९ ॥

कथमसौ रभसोद्भासितसकलजलधरः समुदेजयति सैनिकान् कल्पांतपवन-
कल्पः प्रभंजनः । नूनं व्यापारितं वायव्यमस्त्रं मेघप्रभेण ।

मंदारमाली—(सभयम्) हे किं जेदं ।

मंदरः—देव पश्य पश्य

घनौघं शौलेयं क्रकच इय संते जनकदु-
र्हृदायातप्रौढो दलयति तिरश्चीनमृजु च ।

हरन् धारासारं प्रसभमय संचूर्ण्य कणशः

पुरस्तादाशानां सपादि पवनोसौ चिकिरति ॥ ८० ॥

मंदरक—कहं गिम्मूलपहुद्वमेहनूहो गित्सेसप्यमुसिदसलिलधारासारो
रहसल्लूरिद्धिअवडपेयस्तोलणपेयस्ताणिजोहेलालुसिदराअच्छतचितलिअगअ-
णपरिसरो कडिणसिलाणिठरुप्पादाणिगघणो गिग्घाद्रणिणादधधरघोरघो-
मुपिडणक्षपिदसेणकुहरो षडवडयदि संगरंगणं समीरणो ।

रत्नमाली—

जलदपटलं दूरादूरीकृतभ्रममाहृतं

पियति पवनो नूनं घात्यामुखैः प्रचिदारितैः ।

इदमपि पुनः शंके निर्मूलयन्नयमंबुदान्

घनलयमपि प्रावृद् स्यागामिनीषु न लप्स्यते ॥ ८१ ॥

(विभाव्य) कथमुपसंहृतमेव चरितार्थमनेन वायव्यमस्त्रं । साधु
लोहार्गलाधिपते साधु जाणासि निराक्रोशं पराक्रमितुम् ।

मंदरः—देव इतः कृतार्थय चक्षुषी ।

१. इत किमेतत् । २. कथं निर्मूलयन्नमृष्टमेपयूयः निःशेषप्रमुपितगलिलधारासारः
रभसोन्मूलनिधप्रपट्यंगोलनप्रेक्षणोयः हेतुवर्त्यस्तितराजछत्राधिप्रितगगनपरिसरः क-
ठिनाशीलानिष्टुरोत्पातनिर्गुणः नियांतनिनादपरधरघोरघोरोत्पीडनवधिरितिशेन्यकर्मउहरः
षडवडयति संगरंगणं समीरणः ।

अत्र हि—

तरंगैराप्तानं रथ इव पितुर्व्यतरजये
समुद्रं निर्मुद्रं जितमकरसंचाररमसः ।
क्षुरूणां निभिद्न् झटिति मकरव्यूहमधुना
रथः सम्राट्सूनोर्विघटयति येगप्रतिमयः ॥ ८२ ॥

रत्नमाली—(विलोक्य) कथमभियुक्तौ परस्परेण कौरवपौरवौ ।

मंदरः—कथं प्रतिपिब्य सैन्ययुद्धमेकतुलाघातमेतौ कर्तुं प्रवृत्तौ ।

रत्नमाली—यावदीपद्वतारितविमानाः परस्परव्याहारमनयोः

शृणुमः ।

(विमानावतारन्यटितकेन तिष्ठति)

मंदरः—कथमित्यमाह पौरवः । अपि कौरव—

स्लेच्छानां समरे कुरोः स्वजनतां तातेन संपश्यता
धीराणां प्रथमेष्वहं प्रथमिका बद्धप्रातिज्ञेष्वापि ।
यध्या वीररसानभिज्ञमवतो द्राग्वीरपट्टं कृता
कीर्तिस्तां धिततोत्थितामपहरस्यघातकीर्तिः कुधा ॥ ८३ ॥

मंदारमाला—अहो गरिष्ठा दिदि ठिआ पौरवस्स ।

मंदरः—कथमित्यमाह कौरवः । अपि पैतृकार्वाकप्रपंचनिरीक्षण-
प्रक्षीव श्रूयतामयमर्थः ।

शीतांशोरिव तीक्ष्णांशुं तव मामुपसर्पतः ।

बाणैः स्पृष्टस्य पक्षस्य प्राणाशा प्रांशु जायते ॥ ८४ ॥

रत्नमाली—अहो त्वैर्यं कुरुकुलकुमारस्य । कथं स कोपोत्सेकमाह
पौरवः । रेरे अनिवद्धप्रलापिन् ।

१ अहो गरिष्ठ दृष्टिः स्थित्य पौरवस्य ।

मंथरकः—अहो अविलंबसहो सहाजो ।

मंदरः—कथमित्यमाह कौरवः । अहो अनात्मनीन न जानास्या-
त्मानं । अविचारिताचरणनिघ्नो हि पुमानचिरेण विपदुपप्लतामास्तिघ्नते ।
तदिदानीम्—

येऽमी रथं ते परिवारयन्ते
भवत्परिज्वाणकृतोष्टचंद्राः ।
निहन्मि तानपे शरैरमोघै-
स्त्वं तावदात्यक्षसि चेद्युयुत्सताम् ॥ ८९ ॥

मंदरः—कथं निहता एव कौरवेणाष्टामिहशरैर्ककीर्तिरथराक्षिणोष्टचंद्राः॥
रत्नमाली—कथमधुना—

अष्टचंद्रविनिपातविलक्षो
नष्टचंद्रतिथिनिःप्रभ एवः ।
चक्रवर्तितनयस्य रथोद्य
कुंठिताखिलमनोरथ आस्ते ॥ ९० ॥

मंदरः—कथं पुनरप्याह कौरवः । अयि युयुत्सासमुत्सुक अव्युत्पन्नोसि
रणकर्मणि ।

ततश्च ।

इवामीमप्यस्ति त्वयि भरतसूनौ भमं घृणा
क्षमाव्युद्धृत्तेषु द्रविणमिह नः पैतृकमिदम् ।
व्रज स्वैरं युद्धात् स्वगृहमथवा भेतभयनं
गतिस्तातीर्यीकी न पुनरिह काप्यस्ति भवतः॥९१॥

रत्नमाली—अनुकरोति सोमप्रभं प्रशमेन मेघेश्वरः ।

अर्ककीर्तिरसावर्कः सोमस्त्वं सोमवंशजः ।

अमुमास्कंदतो मूढ तवैव प्रत्युत क्षयः ॥ ८५ ॥

अपि च ।

रे सन्नतद्धतया विक्रम्य संव्रस्तः किमसि विस्मृतः वाहनिकयुद्धनिपे-
धनं । ननु तूष्णीमेवास्ते ममेयममर्षिणीं सर्वाप्यशौहिणी ।

तदप्य—

शासितुं काममीशस्त्यामेकको मम सायकः ।

शोभायै दिक्परीणाहगृहिणी मम वाहिनी ॥ ८६ ॥

रत्नमाली—आहो परुषिकामसहमानः कथं सानुतापमाह कौरवः ।
अयि स्वयंवरमर्यादाविभेदज्ञस्वर्वितदुर्विनयगर्वित शोचनीय इदानीं
मवाहृशैः पुत्रैर्महाराजभरतः ।

कुतः ।

स्खलन्मरीचिश्चरितादहिसता—

त्तपांसि पाखंडकृदग्रजस्ते ।

त्यमर्ककीर्तिः पदवीमकीर्ते—

गंतोसि मिदन् गृहमेधिवृत्तिम् ॥ ८७ ॥

रत्नमाली—युक्तमाह कौरवः ।

मंदरः—कथमवधीरणाधीरमाह पौरवः । अयि मूर्ख प्रकांतमपि न स्म-
रसि न सत्त्वियमनुनयगोष्ठी । तदिदानीम्—

नमतु शरसहस्रोद्गारसंरंभभीमः

परुषपविनिपातस्फारविस्फारधीरः ।

हठविधटितशत्रुक्षत्रियव्यूहवध—

स्समरनिवृत्तिचंडः सामिकोदृढदंडः ॥ ८८ ॥

मंथरकः—अहो अविलंबसहो सहाओ ।

मंदरः—कथमित्यमाह कौरवः । अहो अनात्मनीन न जानास्या-
त्मानं । अविचारिताचरणनिघ्नो हि पुमानचिरेण विपदुपघ्नतामास्तिघ्नते ।

तदिदानीम्—

येऽमी रथं ते परिवारयन्ते

भयत्परिज्राणकृतोष्ट्रचंद्राः ।

निहन्मि तानेष शरैरमोघै-

स्त्वं तावदात्यक्षसि चेद्युयुत्सताम् ॥ ८९ ॥

मंदरः—कथं निहता एव कौरवेणाष्टाभिः शरैर्ककीर्तिरथरक्षिणोष्ट्रचंद्राः ।

रत्नमाली—कथमधुना—

अष्ट्रचंद्रविनिपातविलक्षो

नष्ट्रचंद्रतिथिनिःप्रम एषः ।

चक्रवर्तितनयस्य रथोद्य

कुंठिताखिलमनोरथ आस्ते ॥ ९० ॥

मंदरः—कथं पुनरप्याह कौरवः । अयि युयुत्सासमुत्सुक अय्युत्पन्नोसि
रणकर्मणि ।

ततश्च ।

इदानीमप्यस्ति त्वयि भरतसूनी मम घृणा

क्षमाव्युद्धृत्तेषु द्रविणमिह नः पैतृकमिदम् ।

व्रज स्वैरं युद्धात् स्वगृहमथवा प्रेतमवनं

गतिस्तार्तीयिकी न पुनरिह काप्यस्ति भवतः ॥ ९१ ॥

रत्नमाली—अनुकरोति सोमप्रभं प्रशमेन मेघेश्वरः ।

मंदरः—कथं क्रोधोद्धतिसापख्यमाख्यतौरवः ।

कथमपि रणं प्रत्याख्याय स्थिरकृतजीवितः

एक पुनरधुना कौरव्य त्वं पलायितुमीहसे ।

उरसि लुठति मे ना सौभाग्यविक्रममदायिनी

मम तु विशिखाः छिदंत्येते स्वयंवरमालिकाम् ॥ ९२ ॥

रत्नमाली—कथमुपहासोष्ठासमाह कौरवः । अहो ते दुष्करकारिता
यत्कुसुमान्यपि छेतुमातिष्ठसे ।

मंदरः—कथं क्रोधोत्सेकमाह पौरवः । किंच रे अनास्थयोपेक्षितविक्रमं
गणयसि तन्मुग्धसुकुमार समरविदग्धः ।

नायं तोयधरो स्थिरञ्चलघपुर्नैतद्वियत्कामुकं

नेयं प्रेक्षयणी तटिप्रलघवो नैतेप्यपां बिंदवः ।

जेताहं भयतोर्ककीर्तिरलघुस्थेमेदमस्मद्भु—

ज्याहानौ विमुखे यमस्य विशिखाभ्येते प्रहारोन्मुखाः ॥ ९३ ॥

रत्नमाली—अहो परगुणाभ्यसूया पौरवस्य ।

मंदरः—कथमवगणनादारुणमाह कौरवः । अयि भो भरतपुत्र साधु
शिक्षितोसि नटविभीषिकायां यद्वीररसोदारप्रयोगेष्वसमर्थस्तत्रमवानित्यमेवं
विकल्पसे ।

रत्नमाली—अहो सरसाणि वीराणां मानावष्टभसोष्ठासानि स्वश-
कोवाक्यानि ।

मंदरः—कथं क्रोधोत्सेधसंघटितभ्रुकुटिभीषणफालपीठकठोरमाह पौरवः ।
अरे दुर्मानमदनोन्मत्तनिर्मर्याददुर्वादुर्मुखकुरुकुलपांसन चाद्रमय विप-
र्यस्तप्रकृतिरसि । यत्सुगृहीतनामधेयं तातमप्युपहासविरसं विभापसे ।
तव किं बहुना ।

तातस्सेवैकवश्यः स्वजनयाति कुरुनित्युपेक्षाप्युदस्ता
ताताधिक्षेपवद्यं मुखकुहरमिदं मृष्यते नार्ककीर्तिः ।
सृक्कप्रांतावलम्बोत्तुठडुमयशिराखंडितोर्ध्वाधमूर्धा
मल्लःभद्रेपिमल्लःशमयतु तव क्षीवमौख्यमेपः ॥ ९४ ॥

मंथरकः—हंत विमुक्त एव पोरवेण कजंतदादाकरालधारापेरंतो
रमसुप्पडणमीसणसरिष्ठो मल्लो ।

मंदारमाला—कंहं अद्धपहएणकोरवेण सहसुम्मोक्खसम्मोद्धरिदेहि सर-
णिअरेहि खुण्णिदो सो मल्लो ।

मंदर—न तावन्मात्रमेव केतुर्दृढाग्रमपि संदितं पौरवस्य । साधु कौ-
रव्य साधु । इत्यमाह च कौरवः । अरे अरे पौरव पश्य पश्य ।

ललदंटाजिह्वोल्लुठनरचिताकंदयिरसं
शिरःकेतोरेतभिपतति पुरस्तात्तव भुवि ।
विमुक्तव्यालोलध्यजपटशिखाकेशनिचयं
मदीयास्त्रच्छिन्नं तव च निधनं भाव्यमुपदिशत् ॥ ९५ ॥

रत्नमाली—कथं सर्वत्राप्यतिशेते कौरवः ।

मंदरः—कथं पुनरप्याह क्रोधसंभवेवः पौरवः ।

रे रे कौरव्य संप्रति क्षणक्षणं दत्तक्षणे निर्भयः
स्वैरं विक्रमिणां वचांसि पठितान्यावर्तयावर्तय ।
निष्पर्यायविनिष्पतच्छरदातच्छिन्नांश्च पश्य क्षणा-
न्त्रां तूर्णीं कवचं गुणं धनुरिष्टं बाहान् ध्वजं सारथिम् ॥ ९६ ॥

१ हंत विमुक्त एव पोरवेण कृत्वातर्दशकरालधारापर्यंतः रमसोत्पटनमीपणश-
खान् मल्लः । २ कथमर्थपय एव कोरवेण सहस्रोन्मुक्तसमुद्धृतैः शक्तिकरैः तूर्णितः
स मल्लः ।

रत्नमाली—अहो दुर्मरः प्रतिज्ञामरः ।

मंदरः—इत्थमाह कौरवः ।

संधातुमेकतममुत्सहते वृषत्कं
याघद्भवान् धनुषि घांचितसंप्रहारः ।
अस्मत्पतन्निमुखत्वनतमुस्तवेयं
तायद्विधा भवति पश्य शरासनज्या ॥ ९८ ॥

मंथरकः—कहं छिण्ण एव पौरवधनुसिंजणी कौरवसुरूपेण ।

रत्नमाली—युगपदेव कौरवस्य प्रतिज्ञा च साधनं संपन्नं ।

मंदरः—देव—

पश्य कोदंडदंडोड्यमर्ककीर्तेर्गतीजसः ।

निर्जीयस्तिमितो जातः शत्रुणा समरे हतः ॥ ९८ ॥

मंथरकः—कहं क्षत्वि पौरवरहं आरुढेण गृहीदो कौरवेण विलम्बरतु-
ह्निको अककिति । पलाइदं च समंतदो पौरववलेण । उत्पिदो अ
कौरवस्स जअकोलाहलो पौरववाहुजुअअवट्टिणा पासेण कहं संगद्धो किं
कृणइति आसंकेमि ।

मंदरः—कथमात्मन एव मस्तके निपतितोर्ककीर्तेर्दभदंभोलिः ।

रत्नमाली—अहो कौशलं कौरवस्य ।

मंदरः—आह च कौरवः ।

१ कथं छिन्नैव पौरवधनुसिंजनी कौरवधुरूपेण । २ कथं क्षत्वि पौरवरयमा-
रुढेण गृहीतः कौरवेण विलक्षणतूष्णीकः अर्ककीर्तिः । पलायितं च समंततः
पौरववलेन । उत्पितं च कौरवस्य जयकोलाहलः । पौरववाहुयुगलवर्तिना पासेन
कथं समतः किं कृतेत्यासंके ।

अयमयमिह शुद्धावद्धमर्धोद्धतानां

भुजवलमदभारं स्वैरमघायरोप्य ।

नियमयति युजौ द्वौ भारतस्वार्ककीर्ति-

शुधि कुरूपतिसुनुर्मोचयंत्वेतदीयाः ॥ ९९ ॥

मंथरकः—सैव्येवि एण्हं दिव्वअणादिण्णसाहुकारोपहारा कौरवेसरस्स उवरि मुंचंति मंजुगुंजंतमहुअरणिअरणिब्विजंतमअरंदणिस्संदणिम्महि-
अवहलगुरूपरिमलवासि जंतमअणामोगं विसत्तसंताणमंदारहरिचंदणमेरुपरि-
जादमूइहं पुप्फविट्ठं ।

मंदरः—तेन हि वयमपि तथा कुर्मः ।

(सर्वे साधुभारमुचराः पुण्यवर्गं नाटयन्ति)

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

सुरकरविनिर्मुक्तां व्यक्तापदानविकल्थिनीं

ग्रहति सुमनोवृष्टिं सिद्धाध्वनः पतितां जयः ।

नृपतिषु बहुप्यम्यर्थ्यैव स्थितेषु जयश्रिया

विदितगुण एधान्यां न्यस्तां स्वयंदरमालिकाम् ॥ १०० ॥

रत्नमाली—

परा जयमसौ प्राप्ता कौरवस्य पताकिनी ।

पराजयमसौ प्राप्ता पौरवस्य पताकिनी ॥ १०१ ॥

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

१. सर्वेपीदानीं दिव्यजनादसद्यशुभ्रापोपहारा कौरवेसरस्वोपरि मुंचंति मंजुगुं-
जन्मपुकरनिकरनिर्विद्यमानमकरंदनिश्चंदनिर्मयितवहलगुरूपरिमलवास्यमानगमना-
भोगं विकसत्संतानमंदारहरिचंदनमेरुपरिजातश्रियैः पुण्यवृष्टिम् ।

कुरुनरपतिपाशानद्धनिष्पंदबाहु-
विघटितनिजसैन्यः शोभते नार्ककीर्तिः ।
दयमपि दिवसांतम्लानिपर्यस्तविवा
क्षपितकरसहस्रा शोभते नार्ककीर्तिः ॥ १०२ ॥

रत्नमाली—(विलोक्य) कथमधुना—

कौरव्यहेतुनिहतः प्रतिपक्षभूम-
द्वक्षः क्षरत्क्षतजपूरसमुक्षिता क्षमा ।
संध्यानुरामकपिशा वरुणस्य चाशा
धत्तः परस्परममू प्रतिर्विचशोभाम् ॥ १०३ ॥

कथं निर्व्यूढसंगरस्संगरांगणाद्विनिवृत्तः कौरवः ।

अथ च—

मदद्विपानां करयारिसिक्ता
मदांबुसिक्ता ह्यफेनसांद्राः ।
अमी रणादद्य परामतानां
समीरणाः श्रान्तिमपाहरन्ति ॥ १०४ ॥

मंदारमाला—कंह समत्ता समरजत्ता ।

मंदर-देव पश्य पश्य ।

निष्पिष्टद्विपदश्च सांद्ररुधिरव्यालेपताम्यत्कराः
प्रभुण्णप्रतिपक्षदंतियिशितप्रक्लिन्नदंतार्गलाः ।
एते श्रेणिंकृता विशन्ति नगरद्वारावकाशीक्षिणः
प्रोन्मीलन्मणितोरणां रणमुखाद्वाराणसीं वारणाः ॥ १०५ ॥

रत्नमाली—यात्रादिदानीं वयमपि—

प्रगुणरणचिमईप्रेक्षणप्रीतिवद्धं
प्रतिघटयितुमहस्सांप्रतं संप्रयामः ।
समवसरणभूमिं पूतकैलासमौलिं
प्रणिहितगणनाथोपस्थितां भूतमर्तुः ॥ १०६ ॥

मंदरकः—यदाज्ञापयति देवः । इति

(निष्क्रान्ताः सर्वे)

इति श्रीहस्तिमहोदयेन विरचिते तुलोचनानाटके
कौरवपौरवीयो नाम चतुर्थोऽङ्कः समाप्तः ॥ ४ ॥

किंतिं तेमेण पडिणिउत्तो कोरेवेसरो । सुदं च मए धेत्तूण अक्ककिंतिं प-
विडो वाराणसिं कोरेवेसरो संभावणापुरसरं वा राअउलणिअडे णिवेसिदो
कासीराएणत्ति । तदो अ उव्वेह्ववह्वफलपेलिदा आअदमि विअएण धूंतं
कोरेवेसरं ददूण ददीणं सुहं लहिदुं । इयं च अग्गदो वाराणसी ।
जाव पविसेमि । (प्रवेशनाटितकेन) अहो रमणिज्जदा रअणिमुहस्स ।

अज्ज हि—

पंडमेसु अद्धाणिम्मीलिदेसु कुमुदेसु ईसिविअसिदेसु ।

पिअइ ईसमअरंदं पयोसपवणो अ भमलआ घडिआ ॥ ३ ॥

तहहि—

ईमा वेला एत्थ विलासिणीणं ।

संत्यो चंदणकद्दमो थणअले तंबूलवासो मुखे

कप्पूरदमाहिओ अणच्छसरसा कंठं हि कत्थूरिआ ।

णेहोहे चिहुरम्मि गल्लिकुसुमाकालाअरुध्दुविण

सोरदमं तरुणीअणस्स लहदे अंगेसु सोहग्गअं ॥ ४ ॥

किंच । वैहमाणणासपच्चाअअकुसुममहावाणा मअणस्स दोण्णिअअणि-

१. अक्षो रमणीयता रमणीमुखस्य अथ हि । २. पद्मेष्वर्धनिमीलितेषु कुमुदेष्वी-
षद्विकासितेषु । पिवतीपद्मकर्दं प्रदोषपवनश्च भ्रमराथ घडिताः ३ इयं वे-
लाश्रविलासिनीनां । तथाहि । ४. शस्त्यंदनकर्दमः स्तुनतटे तांबूलवाधो मुखे,
कर्पूराम्बुषिकोअनच्छसरसाकंठे हि कत्थूरिका । स्नेहार्दे चिकुरे मल्लिकाकुसुमानि
कालागरुधूपिते, सौरभ्यं तरुणी जनस्य लभते अंगेषु सीमावक्ष्यकं ॥ ५. वधूमान-
नाशप्रत्यायककुसुममहावाणा मदनस्य दानिंचयानिस्ता एकोत्पातश्रुतिहतांधका-
रध्वनावरोहतीश्च तिमिरावरणनिर्लुप्तबाहुल्यसंकुचितं गगनागणं । आलिंगताव-
परसरं व सरदूरविघटिता आगमिष्यत्संतमसदंढदृष्टस्ताःदिशावप्यः । दृश्यंते
प्रतिक्षणवर्धमानतमोर्निवहाः तिमिरवाहिन्य इव रूपिण्यः नगरीर्वाप्यः । उन्मलति
लतापितमन्मयशरफल प्रादिल्लेहिताः महीगगनागनताराः शृङ्गे गृहे दार्पिकाः ।

पञ्चमोऽङ्कः ॥ ५ ॥

(ततः प्रविशति कंचुकी)

कंचुकी—अहो निर्जरं प्रीणाति ममांतःकरणं विजयेन वर्धमानः परनु-
पतिमानघस्मरः कुमारमेघेश्वरः ।

तथाहि—

प्रमदरभसादुघट्टघट्टयते नितरां यचो
गुणयति गुरुं गात्रस्यानंदधुर्मम वेपथुम् ।
तिरयत्तितरां वाष्पोत्पीडः प्रमोदहतोक्षिणी
स्वयमपि जरा नूनं जीर्यत्यसौ बहुलीकृता ॥ १ ॥

सर्वथा भाजनं मंगलानां सुमंगला काशीराजसुता । (परिक्रम्यात्मानं नि-
र्वर्ण्य) अहो वैरूप्यं बार्धकस्य ।

ययांसि वेपथुदूतवारवाणच्छलात्स्वयम् ।
उड्डीयेव पलायते सोद्वेगं तनुवैकृतम् ॥ २ ॥

अथवा कुरुनन्दनविजयोत्सवदर्शिनः प्रवयस्त्वमपि मे श्रेयसे । यावदह-
मिहैव स्थित्वा यथा न कोपि प्रवेश्यति तथा द्वारदेशं रक्षामि । (इति
उपविशति)

(ततः प्रविशति प्रतीहारी)

प्रतीहारी—दिदिआ सुसंविदो देव्येण कौरववंशो जज्ञे जेदुणा अक-

१ दिश्या सुसंवृतो देवेन कौरववंशो यतो जित्वार्ककीर्तिं प्रतिनिहतः कौरवेश्वरः ।
ध्रुवं च मया गृहीत्वार्ककीर्तिं प्रविष्टो वाराणसीं कौरवेश्वरस्तंभावनापुरस्सरं ता
राजकुलनिगृष्टे निवेशितो काशीराजेनेति । ततश्च उद्वेगवात्यफलप्रेरिता आगतास्मि
विजयेन वर्धनं देवं कौरवेश्वरं दृष्ट्वा दृष्टोत्सुगं लब्धुं । इयं चाप्रतो वाराणसी ।
यावद्विविशामि ।

किञ्चित् सेमेण पढिणिउत्तो कोरवेसरो । सुद्धं च मए धेतूण अक्ककिञ्चित् प-
विट्ठो वाराणसिं कोरवेसरो संमावणापुरसरं वा राअउलणिअट्ठे णिवेसिदो
कासीराएणत्ति । तदो अ उव्वेद्धवत्तफलपेलिदा आअदम्हि विअएण वडूतं
कोरवेसरं ददूण दढीणं सुहं लहिदुं । इयं च अग्गदो वाराणसी ।
जाव पविसेमि । (प्रवेशनाटितकेन) अहो रमणिज्जदा रअणिमुहस्स ।

अज्ज हि—

पंडमेसु अद्धणिम्मीलिदेसु कुमुदेसु ईसिविअसिदेसु ।

पिअइ ईसमअरवं पयोसपवणो अ भमलआ धदिआ ॥ ३ ॥

तहहि—

ईमा वेला एत्थ विलासिणीजं ।

संत्यो चंदणकद्दमो थणअले तंवूलवासो मुहे

कप्पूरव्महिओ अणच्छसरसा कंठं हि कत्थूरिआ ।

णेहोले चिहुरम्मि गल्लिकुसुमाकालाअरुद्धविष

सोरव्वं तरुणीअणस्स लहदे अंगेसु सोहग्गअं ॥ ४ ॥

किंच । वैभूमाणणासपञ्चाअकुसुममहावाणा मअणस्स दोणिचअणि-

१. अहो रमणीयता रजनीमुखस्य अथ हि । २. पद्मेध्वनिमीलितेषु कुमुदेष्वा-
पट्टिकसितेषु । पिवतीपद्मकर्दं प्रदोषपवनथ भ्रमराथ धदिताः ३ इयं वे
लाप्रविलासिनीना । तथाहि । ४. शस्त्यंदनकर्दमः स्तनतटे तंवूलवासो मुखे,
कर्पूराभ्यधिकोअनच्छसरसाकंठे हि कत्थूरिका । स्नेहादे चिकुरे मल्लिकाकुसुमानि
कालागरुद्धूपिते, सौरभ्यं तरुणी जनस्य लभते अंगेषु सौभाग्यकं ॥ ५. वयूमान-
नाशप्रत्यायककुसुममहावाणा मदनस्य दानिचयानिरस्ता एकोत्यातप्रासिहतांधका-
रव्यनावयेद्दीप तिमिरावरणनिर्लसबाहुत्यसंकुचितं गगनांगणं । आलिंगतीव
परस्परं व सरदूरविषट्ठिता आगमिश्रंतमसदंबददृष्टाः दिशावधः । दृश्यंते
प्रतिक्षणवर्धमानतमोनिवहाः तिमिरवादिन्य इव रूपिण्यः नगरीवाय्यः । उज्ज्वलंति
लतापिनमन्मयसरफलप्रविलोहिताः महीयगनांगणताराः शृङ्गे गृहे दांपिकाः ।

रथा एकोवाअपत्तिहिअअंधआरघआवरोहंतीव तिमिरावरणणिल्लुकवाहल्ल-
संकुइअं गअणंगणं । आलिंगंतीव परोप्परं वासरदूरविहाडिदाओ आअच्छ-
माणसंतमसदंडदहहत्याओ दिसावहूओ दीसंति पढिक्खणवहुंततमाप्पिवहा-
ओ तिमिरवाहिणीओब्ब रूविणीओ णअरवीहिओ उज्जलंति दट्ठताविअम्म-
हतिरिहलग्गविलोहिआओ महीगअणंगणताराओ घरे घरे दीविआओ
(पुंरोविलोक्य) एवं खु समरावसानसमुसुहणिस्सरंतसुलहपरिअणं
महाराअउलं, ता पविसेमि । (प्रविश्यावलोक्य च) एसो खु अअओ सो
मत्तादो पढिहारहाणे उवविहो चिह्वादि । जाव इमादो सअलं उत्तंतं उव-
लहेमि । (उपसृत्य) अँअअ वंदामि ।

कंचुकी—(विलोक्य) कथं मद्रसेना । स्वस्ति भवत्यै । अथ कुतस्त्वं
इयत्या वेलया स्वं देशं परित्यज्यागता ।

प्रतीहारी—हँरिसेण अ विसादेण अ ।

कंचुकी—विप्रतिपिद्धमेतत् । ध्यास्यानत एवात्र विशेषप्रतिपत्तिः ।

प्रतीहारी—हँरिसो दाव कोरवेसरस्स विजआदो

कंचुकी—नैतदुन्मंत्रणं विपादहेतुं व्याचक्ष ।

प्रतीहारी—चक्रवट्सुदस्स अक्ककित्तिणो अदिक्कमेण अच्चाहिदं
संकेदि हिअअं ।

कंचुकी—युक्तमेवैतत् । किंतु दैवेन पुनरस्मासु प्रसीदता विपादस्था-
नेपि हर्ष आदिष्टः ।

प्रतीहारी—(सहर्षं) अँज्ज किं सच्चं भण्णासि ।

१. एतत्खलु समरावसानसमुत्सुकनिस्सरत्सुलमपरिजनं महाराअउलं । तत्प्रवि-
शामि । २. एष खल्वार्यः सः मत्तातः प्रतीहारस्याने उपविष्टः निष्ठति यावदस्मा-
त्सकलं वृत्तातमुपलभामि । ३. आर्यं वंदे । ४. हर्षेण च विपादेन च । ५. हर्षस्ता-
वत्पौरवेश्वरस्य विजयात् । ६. चक्रवर्तिमुतस्यार्ककीर्तितरविक्रमेणात्माहितं शंक्ते
हृदयं । ७. आर्यं किं सत्यं भणसि ।

कंचुकी—महती सा कथा । उपविश्य श्रूयताम् ।

प्रतीहारी—तेणं हि विजएण वडुंतं कुमारं पेक्खिअ एसा आअच्छेमि ।

कंचुकी—मद्रे मद्रसेने निद्रायते इदानीं युद्धपरिश्रान्तो देवः । कथित-
आहं नंदावर्तसौधातकीमात्रपारिजनेन देवेन, दीयतामियमेका रात्रिर्मे
निद्रायितस्य । तस्माद्यु रस्यतां द्वारदेश इति ।

प्रतीहारी—तेणं हि पहोर्वं जाव देवस्स पढिवालेमि ।

कंचुकी—तेन हि स्वैरमुपविश्यताम् ।

प्रतीहारी—अं भवं आणवेदि (उपविश्य) अंज्ज वलीं अं खु मे कोऊहलं
समरायसानादो परं कीरिसो एत्थ उत्तंतोत्ति जाणिदुं । ता भणाहि ।

कंचुकी—तेन हि श्रूयताम् ।

प्रतीहारी—अवहिदमि ।

कंचुकी—युद्धे यदा तावन्निगृहीतार्ककीर्तिः कौरवेश्वरः प्राविक्षद्द्वारा-
णसीं तदैव धाराणसीपतिस्सविषादं च ससंभ्रमं चोपसृत्य वैचित्यविधु-
रोऽवोचत् ।

शोचस्ययादं चिरजीवितस्य

चिरात्तदेतत्फलमद्य लब्धम् ।

बद्धोऽर्ककीर्तिस्समरे द्विपेति

श्रुतं च दृष्टं च मया धृदय ॥ ५ ॥

प्रतीहारी—महाणुभावो कासीराजो जेण अक्ककित्तिणो परामवं
असहमाणो ण गहिज्जदि ।

१. तेन हि विजयेन वर्धमानं कुमारं प्रेक्ष्य एषा आगमिष्यामि

२. तेन हि श्रवणं यावदेवस्य प्रतिपालयामि । ३. यद्भवान्नापयति । ४. आर्यं
मलयं खलु कौतुहलं समरायसानात् परं कांक्षोत्र वृत्तान्त इति ज्ञातुं । तस्मात्
मणस्व । ५. अवदितास्मि । ६. महाणुभावः कासीराजः येनार्ककीर्तिः
परमवमसहमानो न गृह्यते ।

कंचुकी—एवमेतत् ।

न जातु जामातुरसौ जयस्य
पराक्रमः काशिपतिं धिनोति ।

धुनोति तूच्चैर्यशसोऽर्ककीर्ते-
रकीर्तिरेषा भरतात्मजस्य ॥ ६ ॥

प्रतीहारी—तदो'तदो

कंचुकी—एवमेतत् । अथ साधिक्षेपमवोचत् कौरवेश्वरं काशीराजः ।
यथा ।

वयं भवानात्मन एव वंधुं
नार्हस्यशंकं भरतस्य सनुम् ।
विमुच्यतामेष तदाशु बंधात्
स मुच्यतां मुग्ध तवापि मोहः ॥ ७ ॥

अथ च ।

सुतोऽयमाघो ननु चक्रवर्तिन—
स्तुतायमाने वमतस्स एव हि ।
इति त्वया डिग्भ न हंत चिंतितं
पितुः कुरोर्नानुकरोपि चेष्टितैः ॥ ८ ॥

प्रतीहारी—सिक्खेदेव्यं सिक्खित्तो देव्यो कासीराएण । तदो तदो ।

कंचुकी—ततश्च पुनरपि काशीराजः पौरवं कौरवं चोद्दिश्य सोपारंभ-
मवोचत् ।

अस्थानाभिनिवेशवद्धसमरोत्साहेन तावत्त्वया
प्रेक्षापूर्वविधायिनापि न कृतं क्षात्रोचितं पौरव ।
मोहादित्यमतिक्रमं विदधता संभावनीये जने
सत्यं कौरव तत्त्वयापि न कृतं यत्तद्विवेकोचितम् ॥ ९ ॥

प्रतीहारीः—साहु महाराज साहु सोहणं ते अणुसासणं । तदो तदो ।

कंचुकीः—अत्रांतरे निखद्यपेक्षितो विद्याधरदूतो चिंतामतिमनो-
गती चक्रवर्तिसकाशादागतो लेखहस्तो गगनतलादवतरिष्टाम् ।

प्रतीहारी—कंपोदे मे हिअं कीरिसी एत्थ चक्रवट्टिणो पट्टिपत्तिं ।

कंचुकी—भद्रे मा मैयीः । स खलु दिव्यमानुषः सम्पक् पश्यति ।

प्रतीहारी—(सहर्ष) अज्ज मंगाहि कीरिसो लेहत्यो ।

कंचुकी—आस्तां तावदिस्तारः । श्रूयतां पुनः कौरवेश्वराय प्रहितस्य
लेखार्यस्य सारः ।

प्रतीहारी—कहं विअ ।

कंचुकी—

यथार्ककीर्तिचिन्तयात्प्रमाद्य—

जिरस्तर्तदं मम दासनीयः ।

तथोत्पथप्रस्थित एष मोहात्

त्ययापि पथ्ये पथि वर्तनीयः ॥ १० ॥

प्रतीहारी—दंणिं सु मे उस्ससिदं हिअएण एरिसा सु महापुरिसा
गाम । अज्ज तदो तदो ।

कंचुकी—श्रूयतां च काशीराजाय प्रहितस्य लेखस्यार्थः ।

प्रतीहारी—कहं विअ ।

कंचुकी—

१. साहु महाराज साहु सोहणं ते अणुसासनं । ततस्ततः । २. कंपोदे
मे हृदये कीदृशी अत्र चक्रवर्तिनः प्रतिपत्तिरिति । ३. आर्यं मया स्व कीदृशो
लेखार्थः । ४. कथमिव । ५. इदानीं खलु मे उच्छ्वसितं हृदयेन ईदृशाः
खलु महापुरुषा नाम । आर्यं ततस्ततः । ६. कथमिव ।

यद्युष्माकमसौ वचांसि शिरसाभ्यर्थ्यानि शेषास्थया
 व्यामोहादतिलंघतेस्म तदयं पुत्रोऽर्ककीर्तिर्ननु ।
 अप्यस्मिन् भवतां न कर्तुमुचितोपेक्षा समीक्षावतां
 मंदाहो भवति प्रमाद्यति जने को वा विनेये सुधीः ॥ ११ ॥

ततश्च ।

न द्वेष्टि मेघेश्वरमर्ककीर्ति-
 मेघेश्वरो द्वेष्टि न चार्ककीर्तिम् ।
 यथा सुहृद्भूय विवांतयैरी
 तथा भवद्भिः प्रतिबोधनीयौ ॥ १२ ॥

प्रतीहारः—कंहं असाधारणो कासीराए चक्रवर्तिणो बहुमाणो ।

कंचुकी—किमुच्यते काशीराजः खल्वसौ ।

यो हि—

भक्तिं समस्तदुरितापहतिप्रगल्भां
 धत्ते सर्वेय परमेष्ठिनियोगनिष्ठः ।
 व्यामोहसंशयविपर्यययितबुद्धि-
 स्तत्त्वं विवेचयति सच्चरितैकतानः ॥ १३ ॥

प्रतिहारी—अज्ज बुद्धिगदलेहत्येण किं पडिवण्णं कासीराएण ।

कंचुकी—किमन्यत् । सबहुमानमभिदुतवान् महाराजमरतं । यथा ।

शमं दधानो हृदि योगिदुर्लभं
 गुणैः कियद्वा पितुरेव हीयते ।
 तदस्य संचित्य चरंतु साधव-
 स्सुदुष्टवं वृत्तमदुष्टवृत्तयः ॥ १४ ॥

१. कथमसाधारणः काशीराजे चक्रवर्तिनः बहुमानः । २. आर्यं बुद्धिगतलेख-
 यैर्न किं प्रतिपन्नं काशीराजेन ।

पुनरपि तमुद्दिश्यावोचत् ।

त्यय्येष नस्तार्वजनीनसूनौ
यदास्वतीहात्र न माति हर्षः ।
किमन्यदेते पितरं यथा ते
त्वामात्मशौचाय यथा स्मरामः ॥ १५ ॥

प्रतीहारी—जुचं आचक्षिदं काशीराजं । तदो तदो ।

कंचुकी—ततश्च तूष्णीमासीनमर्ककीर्ति पुनरप्यवोचत् काशीराजः ।
तथा ।

न नागैर्नाप्यभैरपरिमितनागाश्च घृतना-
स्तमाराध्या युयं ननु भरतसूनो कतिपयैः ।
धनं चेद्वास्यामस्तदपि न परं यत्र निधयो
न वाप्यस्तालस्याः सपदि सुवतेऽभीष्टमिह वः ॥ १६ ॥

किंच—

महीखंडं दद्यां यदि तदपि हास्यं यदखिला
मही युष्माकीणा हिमगिरिसरिद्धममिता ।
न सीहार्दं प्रार्थ्य शृपककुदं युष्माभिरिह नः
परं हि प्रेमाजं प्रययति पितास्मासु भवतः ॥ १७ ॥

ततश्च भुवराज श्रूयतामस्मदभीप्सितम् ।

स्वयंवरे प्राप्य सपुष्पमालां
तथा समं यातु जयः स्वदेशम् ।
त्वां रत्नमाला गुणरत्नराशि
संवाहयत्वर्घ्यमसावनर्धा ॥ १८ ॥

प्रतीहारी—सोढेवणं जप्पिदं कासीराएण । तदो तदो ।

कंचुकी—ततश्च प्रत्याख्यानेनैव कृताभ्युपगममर्ककीर्ति काशीराजः
सादरमात्मन एव रथमारोप्य स्वमवनमनैषीत् ।

प्रतीहारी—तदो तदो ।

कंचुकी—काशीराजनियोगेन हेमांगदः कौरवेश्वरं राजभवननिकटव-
र्तिन्यत्र भवने समुचितसमुदाचारपुरस्सरं न्यवीविशत् । अन्यत्तु बलं गृहीत्वा
स्कंधावारं गताविरमदविशारदौ ।

प्रतीहारी—तदो तदो ।

कंचुकी—अमुष्याश्च रात्रेस्तुर्ययामे कल्पितोर्ककीर्तिः कौतुकबंधः ।
कौरवेश्वरस्य तु श्वो भविता ।

प्रतीहारी—सैव्वं कल्लाणं एव्व ।

कंचुकी—तदेनां रात्रिं भवत्या रक्षतामायकक्षता यावद्दहमभ्यंतर-
कक्ष्यां परितः संचरन्नभिरक्षामि ।

प्रतीहारी—जं अज्ज आणवेदि ।

(इति निष्क्रांतौ)

१. शोभनं अल्पितं काशीराजेन । ततस्ततः । २. ततस्ततः । ३. ततस्ततः ।
४. सर्वं कल्याणमेव । ५. यदार्यः आश्रययति ।

मिश्रविष्कम्भः ।

(ततः प्रविशन्नुपविष्टे राज्ञा मञ्चावर्तम्)

राजा—(आत्मगतं) भोः चिरादप्य समरव्यतिकरतिरस्कारमनो
रयधूयानाग्राता सन्निपत्ते हृदये हृदयबहुमासानुरोधम् ।

तत्प्रार्थयामि घटनाय रणे प्रवृत्ते
नैयागसे विषटनापि मनोरथा यः ।
लब्धक्षणाः प्रियतमां प्रति हे भवंतः
संभूय चत्किमपि संमतिं सूत्रयन्तु ॥ १९ ॥

(चिन्तामभिनीय) अहो स्वैरचारिता वृत्तावसरणां मनोरथानाम् ।
अमी हि—

आलिङ्गत्यबलां बलादनुनयव्यापारदूरस्थितां
निर्बधादनुवर्तयन्त्यवचनामालापयन्त्युत्सुकाः ।
आजिघ्रन्ति निरुन्धतीमनिमृतं पुंभन्ति कंपोत्तरां
संपातेन मनोरथानवधति धीढावकाशानापि ॥ २० ॥

(सोत्कण्ठं) किञ्च बहुना ।

स्वैरभय युगपद्विनिस्सृतै—
स्तामकंपनसुवासिनीं प्रति ।
यद्विकल्पितममून्मनोरथै—
स्तन्ममापि वचसां न गोचरः ॥ २१ ॥

(स्मृतिमभिनीय) कथमप्यापि सेव हृदये परिवर्तते स्वयंदरपंती
काशीराजसुता । यदा सद्यु—

मनोरथैस्तत्क्षणपूर्वमाणै—
 निर्यद्भिरन्तर्निविदैरिवैतत् ।
 अंसद्वयं मे पुलकैः स्फुटद्भिः
 प्रत्युत्थितं तत्करलालनाय ॥ २२ ॥

अथवा । कथमंसयोरेवौत्सुक्यं कथयामि । येन—

दूरादहंपूर्विकयोपसृत्य
 प्रियाकरस्पर्शरसं जिहीर्षुः ।
 ममान्यमप्युत्सुकमंगमंग—
 मंसद्वये संक्रमीतं तदैषीत् ॥ २३ ॥

अंगीकरोति च न पुनरन्यानि ममाङ्गानि बहुमानः । यतः

तत्पूर्वकं मे स्रजमर्पयन्त्या
 स्रङ्गनिर्विशेषेण करद्वयेन ।
 नर्तासया स्पृष्टमिदं तु नीत—
 मुत्संसतामंसयुगं शरीरे ॥ २४ ॥

प्रियतमास्पर्श इति हि किमप्यन्यत्संपन्नं रसायनमुत्कंठमानस्यातः—
 करणस्य ।

तथाहि—

न हारयष्टौ न तुषारवृष्टौ
 न चंद्रकांति न च चंद्ररश्मौ ।
 ध्रुवं मया जातु चिदन्वभावि
 प्रियांगसंस्पर्शसुखस्य लेशः ॥ २५ ॥

किंच । तस्या अपि विसगुणवत्क्षगुणनां कुवलयगर्भदलाग्रमालिका
 कठिनयति समस्तमार्दवद्रव्यरचितेव तनुर्मृगीदृशः । किंचान्यत् ।

स्रजमुपरि कराभ्यामंसयोरर्पयंत्या
छलचलितवयस्या हस्तसंचारिताभ्याम् ।
मम किमपि रहस्यं कर्णयोरभ्युपेत्य
स्त्रलितवलयनादच्छन्ननेवाम्यदायि ॥ २६ ॥

अथदा किमन्यदिह कथ्यते ।

आदाय दामं मयि कौस्तुभमर्पयंत्या
किंचिद्विकुंचनचलाच्छिथिलोत्तरीयम् ।
आक्रम्य पक्ष्मलदशा कुसुमायुधस्य
घाणैरिव स्फुटमहं परिवेष्टितोस्मि ॥ २७ ॥

(सविज्ञेयौलुब्धं) किं च तस्याः—

स्विघ्रदंगुलिगुरुप्रपाजवं
हस्तपुग्ममवर्दा मदंसयोः ।
स्रस्तमुक्तमधुमा स्मृतिं भर्तं
सस्मितप्रियसखीकरोद्भूतम् ॥ २८ ॥

यदा तलु मे ।

उच्छ्रयसोद्यतशिलरे
प्रस्विघत्पुलककृतपुरःसरणे ।
अनुसरणमिवाधर्त्ता
तस्याः कुचयोरिमे अंसे ॥ २९ ॥

नंदावर्तः—(विभाव्य । आत्मगतां) कथमविच्छिन्नश्रितासंतानो
देवस्य । अहो अदीर्घसूत्रता मदनस्य । यतः सन्निकृष्यमाणोऽपि प्रणयिनी-
समागमसमयो नालममुष्यात्मनोपस्थापनाय । भवंतु वृच्छामि । (प्रकाशं)
देव केदानीं मनः परिभ्राम्यति । यत्तूष्णमिवास्म्यते ।

राजा—ससे नंदावर्त कथं कथयामि ।

मनोरथैस्तत्क्षणपूर्यमाणै—
 निर्यद्भिरन्तर्निविदैरिवैतत् ।
 अंसद्वयं मे पुलकैः स्फुटद्भिः
 प्रत्युत्थितं तत्करलालनाय ॥ २२ ॥

अथवा । कथमंसयोरेषौत्सुक्यं कथयामि । येन—

दूरादहंपूर्धिकयोपसृत्य
 प्रियाकरस्पर्शरसं जिह्वीर्षुः ।
 ममान्यमप्युत्सुकमंगमंग—
 मंसद्वये संक्रमीतं तद्वैषीत् ॥ २३ ॥

अंगीकरोति च न पुनरन्यानि ममाङ्गानि बहुमानः । यतः

तत्पूर्वकं मे स्रजमर्पयन्त्या
 स्रव्निर्विशेषेण करद्वयेन ।
 नतांसया स्मृष्टमिव तु नीत—
 मुत्तंसतामंसयुगं शरीरे ॥ २४ ॥

प्रियतमास्पर्श इति हि किमप्यन्यत्संपन्नं रसायनमुत्कंठमानस्यातः—
 करणस्य ।

तथाहि—

न हारयष्टौ न तुषारवृष्टौ
 न चंद्रकांते न च चंद्ररश्मौ ।
 ध्रुवं मया जातु चिदन्वभावि
 प्रियांगसंस्पर्शसुखस्य लेशः ॥ २५ ॥

किंच । तस्या अपि विसगुणकृतगुणानां कुवलयगर्भदलाग्रमालिकां
 कठिनयति समस्तमार्दवद्रव्यरचितेव तनुर्मृगीदृशः । किंचान्यत् ।

पक्ष्माग्रप्रथितास्त्रविंदुविसरापर्यंतपातोन्मुखी
प्राप्ता मां मनसाकुलेन न पुनर्भावानुगैत्रेष्टितैः ।

प्रेमव्रीहिततापसाध्वसतमः सपातकंपोत्तरं

दृष्टी दृष्टविनष्टसाचि चलना यांत्याः कथं कथ्यते ॥३३॥

आस्तामेतत् । इदं तु कथं वृत्तम् ।

निर्वर्त्य चक्रान्मम मंथरे दृशौ

विघर्तयंती चलितत्रिकं मुसम्-।

स्वयं धृणाना यददर्शदन्य—

स्तदप्यहो लग्नमिहेव मे हृदि ॥ ३४ ॥

कथं विरायते वयस्यसौधातकिः ।

(प्रविश्य)

विदूषकः—एसो म्हि जाअदो ।

राजा—वयस्य अपि सुसूत्रं संविधानकम् ।

विदूषकः—वैअस्स जस्स एसो सोदाअइ सइवो तस्सवित्ते दुक्करं णाम् ।

राजा—वयस्य कथय कथं गतं संकेतं संगतम् ।

विदूषकः—अंत्यि दाव णोमाण्णिआए सह अहं इदो गदो ।

राजा—अस्ति तत् ।

विदूषकः—तदो इमस्स भवणस्स परोहिदमग्गेण पविट्ठं पमदवणं ।

तहिं च पुट्ठसंकेदिदा पमदवण्णालिआ गंधमालिणी णाम्भ दारं पालअंती
ठिदा ।

१ एयोस्मि आगतः । २. वयस्य यस्येयः सौधातकिः सचिवः तस्यापि ते
दुक्करं नाम अस्ति तावन्नवमालिकया सह अर्द्ध इत्ये गतः । ३. ततश्चास्य भवनस्य
पश्चान्मार्गेण प्रविष्टं प्रमदवनम् ४ तर्हिअथ पूर्वसंकेतिता प्रमदः नपालिका गंधमालिनी
नाम द्वारं पालयंती स्थिता ।

कराभ्यामुत्सृज्य स्रजमुपरि संमोहजननीं
बलादंतर्धीरं मम निभृतमाच्छिद्य च मनः ।
पुरो धैर्यालेपः स च सपदि धौतोदयितया
न विद्वस्तधीतं पुनरथ कियद्दूरमनया ॥ ३० ॥

मंघायतः—देव किमत्र स्थिते ? । ननु गतैव स्वयंवरकलहात्
प्रभृतिदूयमानया परिसमापितसमरव्यापारं देवमवेक्षितुं कुतूहलिन्या तत्र
भवत्या काशीराजपुत्र्या देवपादमूलं प्रति प्रेषिता संकेतस्थानप्रदर्शनाय
सौधातर्किं गृहीत्वा नवमालिका ।

राजा—अस्त्येतत् । गरीयान् खलु कातरतया समरकर्मण्यत्याहित-
मस्मान्मृ शंकमानायाः काशीराजदुहितुः परितापः ।

सा हि—

स्थपतिस्वयंवरसमुत्थसंभ्रम-
ग्लपितत्रपाविवृतभूरिसाध्यसा ।
कथमप्यभूत् प्रियतमा न मूर्च्छिता
नवमालिकाकुसुमदामकोमला ॥ ३१ ॥

मंघायतः—देवेनैतच्छंकास्थानं किं तु देव इति केवलमभूत्कल्याणः
परिणामः ।

राजा—सखे अद्यापि तस्याः ।

भंतर्निपीतनयनानुपरिष्ठुतानि
व्रीडाविशेषविधुरव्यपवर्तनानि ।
चेतस्तुष्ट्यविदितोपनतप्रमोद-
प्रारंभयिघ्नचकितानि यिलोकनानि ॥ ३२ ॥

अपि च तस्याः ।

पक्षमाग्रप्रथितास्त्रिभुविसरापर्यतपातोन्मुखी
प्राप्ता मां मनसाकुलेन न पुनर्भावानुगैश्चेष्टितैः ।

प्रेमव्रीहिततापसाध्वसतमः सपातकंपोत्तरं

दृष्टी दृष्टविनष्टसाचि चलना यांत्याः कथं कथ्यते ॥३३॥

आस्तामेतत् । इदं तु कथं वृत्तम् ।

निर्वर्त्य यज्ञान्मम मंथरे दृशी

विवर्तयंती यलितत्रिकं मुखम् ।

स्वयं वृणाना यददर्शदन्य—

स्तदन्यहो लग्नमिहैव मे हृदि ॥ ३४ ॥

कथं चिरायते वयस्यसौधातकिः ।

(प्रविश्य)

विदूषकः—एंसो म्हि आजदो ।

राजा—वयस्य अपि सुसूत्रं संविधानकम् ।

विदूषकः—वंअस्स जस्स एसो सोदाअइ सइवो तस्सवि ते दुक्करं णाम ।

राजा—वयस्य कथय कथं गतं संकेतं संगतम् ।

विदूषकः—अंत्थि दाव णोमार्णिआए सह अहं इदो गदो ।

राजा—अस्ति तत् ।

विदूषकः—तदो इमस्स भवणस्स पुरोहिदमग्गेण पविडं पमद्वणं ।
तहिं च पुब्बसंकेदिदा पमद्वणपालिआ गंधमालिणी णाम्हा दारं पालअंती
ठिदा ।

१ एयोस्मि आगतः । २. वयस्य यस्यैषः सौधातकिः सचिवः तस्यापि ते
दुक्करं नाम अस्ति तावन्नवनालिकया सह अहं इतो गतः । ३. ततश्चास्य भवनस्य
पथान्मार्गेण प्रविष्टं प्रमदवन्मया ४ तस्मिन् पूर्वसंकेतिता प्रमदः नपालिभ्य गंधमालिनी
नाम द्वारं पारुष्यं स्थिता ।

राजा—ततस्ततः ।

विदूषकः—तदो अ दाए सह पमदवणमग्गेण णिहुदणिहुदं सुदूरं गदं । जहिं अहं वि बहुलमहीरुहसाहासहससं वड्ढिदादो अंघआरादो मीद-
मीदो अंघो विअ णोमालिआकरं ओलंविअ सलंतचरणजुअलो कहं कहं
पि गदो ।

राजा—ततस्ततः ।

विदूषकः—पविंठं च तदो पच्छाअवउलसहआरपाटलचंपअवेडिअस्स
बालुजाणस्स मज्जे उम्मिसंतचंदमणिबद्धपाअफलअं णाम । तं च दंसा-
विअ आअदणं गंधमालिणीए सह आअच्छदेत्ति मणिअ पमदवणपालिआए
सह इदो पढाविऊण सअंवि तदो गदा तहिं एव्व तत्तहोदिं कासीअउत्ति
आणेदुं णोमालिआ ।

राजा—साधु वयस्य साधु । कासौ प्रमदवनपालिका ।

विदूषकः—प्रमदवनपम्सदुवारे एव्व डिदा पढिपालेदि ।

नंदायतः—सर्वं समंजसं । तदुत्थीयताम् ।

राजा—यथाह वयस्यः ।

(अतिथिं)

नंदायतः—आर्य सौधातके आदेशय प्रमदवनमार्गम् ।

१. ततश्च तथा सह प्रमदवनमार्गेण निवृत्तं सुदूरं गतं । यस्मिन्महमपि
बहुलमहीरुहसाहासहससं वधितादंघकायज्झीतमीत अंघ नवमालिकापरमव-
लेन्य स्सलत्तचरणयुगलः कथं कथमपि गतः । २. प्रविष्टं च ततः प्रच्छायवकुलसह-
कारपाटलचंपकेवीटितस्य बालोद्यानस्य मध्ये उम्मियच्छंदमणिबद्धपादफलकं कौमुदी-
गृहं नाम । तत्र दर्शयित्वा आपन्नं गंधमालिन्या सह आगच्छतेति मणित्वा प्रम-
दवनपालिकया सह इतः प्रस्थापयित्वा स्वयमपि ततो गत्वा तस्मिन्नेव तत्र भवती
कासीयजुभीमानेन नवमालिका । ३. प्रमदवन पश्चाद्द्वारे एव स्थिता इति गलयति ।

चिदूपकः—देदो देदो ।

(सर्वे परिक्रमन्ति)

राजा—(सोत्कण्ठं आत्मगतं)

अङ्गकैरमृतसेकसोदरैः—

मन्मथाग्निमथितस्य ताम्यतः ।

खेलगामिनिविना विलंबिना

देहि देहि परिरंभणं प्रिये ॥ ३५ ॥

(सोच्छ्वासं) अये द्रष्टव्या स्वैरमय मे काशीराजसुता । अथैते
असङ्कदनुभूतसुलोचनादर्शनसुखे इदमन्यदक्षिणी प्रार्थये (सप्तात्वनं)

हे लोचने पीतमभूद्युवाभ्यां

चिरं प्रियाया यवनारविन्दम् ।

पिपास्यमानस्य मयाधरस्य

क्षणं तिरोधानमपि क्षमेताम् ॥ ३६ ॥

• यद्वा । प्रियतमासंभाषनायामपराद्धे इमे चक्षुषी नूनं पार्त्रं बहुमानस्य ।
तथाहि—

ब्रूया क्रोधो धैर्यं विनयमिति वा सैव शरणं

न यांती सा कान्ता पदमपि युवाभ्यामनुसृतो ।

दृशी तां चेदुप्तये दृढमय परिष्वज्य न चिरं

युवाभ्यां दास्यामि स्तनतटपरीणाहविह्वलिम् ॥ ३७ ॥

अथवा सुदुर्जये इमे मया लोचने । कुतः ।

कुर्या यद्युपगृहणं मृगदृशोऽनुच्छासमग्नस्तनं

नन्यस्ति स्फुरिताधरे मम दृशोः स्वेच्छाविहारो मुखे ।

राजा—ततस्ततः ।

विदूषकः—तदो' अ दाए सह पमदवणमग्गेण णिहुदणिहुदं सुदूरं गदं । जहिं अहं वि बहुलमहीरुहसाहासहस्ससंवद्धिदादो अंधआरादो भीद-
मीदो अंधो विअ णोमालिआकरं ओलंविअ सलंतचरणजुअलो कहं कहं
पि गदो ।

राजा—ततस्ततः ।

विदूषकः—पवि'दं च तदो पच्छाअवउलसहआरपाढलचंपअवेडिअस्स
वालुज्जाणस्स मज्जे उम्मिसंतचंदमणिचद्धपाअफलअं णाम । तं च दंसा-
विअ आअदणं गंधमालिणीए सह आअच्छदेत्ति मणिअ पमदवणपालिआए
सह इदो पढाविऊण सअंवि तदो गदा तहिं एव्व तत्तहोदिं कासीअउत्तिं
आणेदुं णोमालिआ ।

राजा—साधु वयस्य साधु । कासौ प्रमदवनपालिका ।

विदूषकः—प्रमदवनपयखदुवारे एव्व ठिदा पढिपालेदि ।

नंदाधर्तः—सर्वं समंजसं । तदुत्पीयताम् ।

राजा—यथाह वयस्यः ।

(जतिष्ठति)

नंदाधर्तः—आर्य सौघातके आदेशाय प्रमदवनमार्गम् ।

१. ततश्च तया सह प्रमदवनमार्गेण निभृतं सुदूरं गतं । यस्मिन्नहमपि
बहुलमहीरुहशाखासहस्रसंविधितार्दधकाराद्भूतमीत अंध एव नवमालिकाकरमव-
लम्ब्य स्तालचरणयुगलः कथं कथमपि गतः । २. प्रविष्टं च ततः प्रच्छाद्यवकुलसह-
कारपाटलचंपकेवीटतस्य बालोद्यानस्य मध्ये उन्मियचंदमणिचद्धपादफलकं कौमुदी-
गृहं नाम । तत्र दर्शयित्वा आपतनं गंधमालिन्या सह आगच्छनेति भणित्वा प्रम-
दवनपालिकया सह इतः प्रस्थापयित्वा स्वयमपि ततो गत्वा तस्मिन्नेव तत्र भवती
कासीराजपुत्रीमानेन नवमालिका । ३. प्रमदवन पथाद्वारे एव स्थिता इति गतयति ।

विद्रूपकः—देदो देदो ।

(सर्वे परित्कमंति)

राजा—(सोत्कंठं आत्मगतं)

अंगकैरमृतसेकसोदरै-

मन्मथाग्निमथितस्य ताम्ब्यतः ।

खेलगामिनिधिना विलंबिनां

देहि देहि परिरंभणं प्रिये ॥ ३५ ॥

(सोच्छ्वासं) अये द्रष्टव्या स्वैरमय मे काशिराजसुता । अयवेते
असकृदनुभूतसुलोचनादर्शनसुखे इदमन्यदक्षिणी प्रार्थये (सप्तात्वनं) ।

हे लोचने पीतमभृद्युवाभ्यां

चिरं प्रियाया वदनारविन्दम् ।

पिपास्यमानस्य मयाधरस्य

क्षणं तिरोधानमपि क्षमेताम् ॥ ३६ ॥

• यदा । प्रियतमासंभाषनायामपराधे इमे चक्षुषी नूनं पात्रं बहुमानस्य ।
तथाहि—

अपा क्रोधो धैर्यं विनयमिति वा सैव शरणं

न यांती सा कांता पदमपि युवाभ्यामनुसृतो ।

दृशौ तां चेहृत्स्ये दृढमय परिप्यज्य न चिरं

युवाभ्यां दास्यामि स्तनतटपरीणाहविहतिम् ॥ ३७ ॥

अथवा सुदुर्जये इमे मया लोचने । कुतः ।

कुर्या यद्युपग्रहणं मृगदृशोऽनुच्छ्वासमसस्तनं

नन्वस्ति स्फुरिताधरे मम दृशोः स्वेच्छाविहारो मुखे ।

राजा—ततस्ततः ।

चिदूपकः—तदो' अ दाए सह पमदवणमग्गेण णिहुदणिहुदं सुदूरं गदं । जहिं अहं वि बहुलमहीरुहसाहासहस्ससंवड्ढिदादो अंधआरादो भीद-
मादो अंधो विअ णोमालिआकरं ओलंविअ सलंतचरणजुअलो कहं कहं
पि गवो ।

राजा—ततस्ततः ।

चिदूपकः—पवि'ठं च तदो पच्छाअवउलसहआरपाडलचंपअवेडिअस्स
बालुज्जाणस्स मज्जे उम्मिसंतचंदमणिबद्धपाअफलअं णाम । तं च वंसा-
विअ आअवणं गंधमालिणीए सह आअच्छदेत्ति भणिअ पमदवणपालिआए
सह इदो पढाविऊण सअंवि सद्रो गव्वा तहिं एव्व तत्तहोविं कासीअउत्तिं
आणेवुं णोमालिआ ।

राजा—साधु वयस्य साधु । कासौ प्रमदवनपालिका ।

चिदूपकः—पमदवणपयसवुवारे एव्व ठिदा पढिपालेदि ।

नंद्याचरतः—सर्वं समंजसं । तदुत्थीयताम् ।

राजा—यथाह वयस्यः ।

(उत्तिष्ठति)

नंद्याचरतः—आर्य सौधातके आदेशाय प्रमदवनमार्गम् ।

१. ततश्च तया सह प्रमदवनमार्गेण निश्चतं सुदूरं गतं । यस्मिन्नहमपि
बहुलमहीरुहसाहासहस्ससंवधितादंधकाराद्भीतभीत अंध इव नवमालिकाकरमव-
लंब्य स्खलचरणयुगलः कथं कथमपि गतः । २. प्रविष्टं च ततः प्रच्छायवकुलसह-
कारपाटलचंपकेवीरितस्य बालोद्यानस्य मध्ये उन्मिषच्छंदमणिबद्धपादफलकं कौमुदी-
गृहं नाम । तच्च दर्शयित्वा आपतने गंधमालिन्या सह आगच्छनेति भणित्वा प्रम-
दवनपालिकया सह इतः प्रस्थापयित्वा स्वयमपि सतो गता तस्मिन्नेव तत्र भयती
काशीराजपुत्रीमानेन नवमालिका । ३. प्रमदवन पञ्चाद्वारे एव स्थिता इति गलपयति ।

तस्याश्चेदधरं पिबेयमदं तत्रस्त एवायते

नेत्रे नेत्रविलोभनाय विलुठत्पाठीनपारिप्लवे ॥ ३८ ॥

(स्पर्श रूपयित्वा) कथं प्रवृत्ताः एव प्रोषितजनधैर्यभंजननिर्दाक्षिण्या
दाक्षिणात्याः प्रभंजनाः । (सोद्वेगं) ।

इतश्चोलीचूडाविषाकिलघनामोदसुहृदः

सगंधाः कर्नाटीकुचकलशकाश्मीररजसाम् ।

मुहुर्माहाराष्ट्रीयवदनमकिराघ्राणसरसा

नभस्यंतः स्वांतं न हि विरहादाहं विदधति ॥ ३९ ॥

विवूपकः—(पुरो निर्विश्य) एदं पमदवणनुवारअं एसा अ गंधमालिणी ।

(प्रविश्य)

प्रमदवनपालिका—जेदुं कोरवेसरो ।

राजा—भद्रे गंधमालिनि आदेशय मार्ग बालोचानस्य ।

गंधमालिनी—इदो' इदो ।

(सर्वे परिक्रमन्ति)

नद्यावर्तः—(ऊर्ध्वं विलोक्य निर्वर्ण्य च) कथमधुना गगनांगणरंगं
प्रविविक्षोः शशांकशैलूपस्य स्वच्छसुस्निग्धकौशेययवनिकास्तरणाभ्रियमुद्बहति
श्वेतमानः प्राचीमुखे चंद्रिकास्तवकः ।

तथाहि ।

हरिकरिकरनिर्यच्छीकरासारगौराः

पवनविधुतदूर्वाभ्योधिफेनायमानाः ।

अक्षरणपरिधायद्ध्यांतदत्तावकाशाः

शशधरकरकंदाः सांद्रयन्तींद्रिकाग्राम् ॥ ४० ॥

राजा—(विलोक्य) कथमिदानीमाखंडलदिग्बधूमुरमंडनस्य संहि-
तजनमानखंडनस्य वर्तते वर्धितमङ्गरध्वजाभ्युदयः शीतदीधितेरुदयः ।

तथाहि ।

यच्चन्द्रिकासहचरी प्रथमं प्रविष्टा ।

वद्वांधकारहननं गगनैकभागम् ।

रक्तः शनैः प्रविशति स्वयमद्य शंके

संकेतकेलिसदनं तदसौ शशांकः ॥ ४१ ॥

गंधमालिनी—कहं समुगद्गो एष णिस्संरतचंद्राववसंदोहसबलि-
ददसदिसाभित्तिओ । अणपरसलितिविरमसाचिकणणिम्मोदसबलदिसद-
णस्सत्तकरिखपेरंतो तुवरंतवेचआमणरहविद्धंसणणिससासो संसदद-
विरहिजणजीविदासंतो सम्मोसिद्धमाणिणीमाणणाससम्माणिददुध्विणीद्रपण-
इजणो जणिदजणणअणाणंदो चदो ।

अज्ज हि—

णिंसहणिअडरत्तं रत्तिणाहस्स विंव

अणुकुणइ थणाण तुंगवेडालआणं ।

१ कथं समुद्रन एष निस्सम्बद्धातपसदोहसबलितदक्षदिसाभित्तिरु । अनास्त-
लितप्रक्षालिततिमिरमयीपंकनिर्मोक्षबलक्षितनक्षत्ररुक्षिकापर्यंत । स्वरमाणाभिसारि-
कामनोरधविध्वंसननिश्चास । सशयितविरहिजनजीविताशंस, समोपितमानिनीमान-
नाशसमानितदुर्विनीतश्रणविजन जनितजननयनानंदध्वज । अथ हि ।

२, निपयभिन्टरक शत्रिनायस्य विंव

अत्रुक्रोति स्तनानां तुंगवीडालयानाम् ।

अतिमदलहस्तिदालेपरज्यता

मदनरसनिधीनां चोलिनातङ्गीजनस्य ॥

अथ च ।

नमोमडपिनाविलम्बतारका मौफेका धृतिं दधति ।

विस्तारितचंद्रातपचंद्रोपम्यद्रप्रगमार. ॥

अद्यहलहलद्दीलेवरज्वंतआणं
मअणरसणिहीणं चोलिअज्झाजणस्स ॥ ४२ ॥

अह अ ।

णहमंडविआविलसं-
ततारआ मोत्तिआ दिहं व्हइ ।
वित्थारियच्चंदावह-
चंदोयअवद्धपव्वारा ॥ ४३ ॥

विकूपकः—कहं ण्हिं अदिवाहिदंधआरपाउससमओ । सरिसा-
वहंतगहगणकुहुंवपरिवारो उद्धद्धपेच्छंतलोअलोअणमुहवइत्तओ । विअसं-
ततारआतामरअकुसुमणिअरं ओगाहेदि गअणसरं सिसिरंसुराअहंसो ।

राजा—अहो निरंकुशता शशांकरोचिषाम् ।

तथाहि-

रमस्तकृतयिकाशः काममुक्तावृहासः
सुरपथपटवासोऽनल्पकर्पूरभूलिः ।
विशवयति दिगंतानिदुपादप्रसारः
कलुपयति तु चिंतां केवलं प्रोपितानाम् ॥ ४४ ॥

अथवा पृष्टव्यमेतत् ।

तमन्समस्तं ग्लपयन्नभीषुभि-
र्विभावरीवल्लभ विश्वतोमुखैः ।
तमः किमेतत्स भवानुपेक्षते
प्रवासिनामांतरमात्मनोपि च ॥ ४५ ॥

१. कयमिदानीमतिवाहितांधकारप्रावृत्समयः सदृशपतद्प्रहगणकुहुंवपरिवारः
ऊर्ध्वोर्ध्वपश्यल्लोकलोचनमुखायितुकः विकसतारकातामरसकुसुमनिकरमवगाहते गय-
नसरः शिशिराशुराजहंसः ।

यदि वा तिष्ठंतु वराकाः प्रवासिनः स्वशरीरे तु दत्तप्रवेशं तमः किमस्य
शोभायै कल्पते । अथवा भवतु विज्ञातं ।

सजलजलदनीलात्त्रिपि पिंपन्मयूखै-
रुडुपातिरमृतांभःपूरगौरैस्तमांसि ।

स्ववपुषि तम एतल्लभमुन्माष्टिं नासौ
शरणमुपगतानां हिंसिताको दृशंसः ॥ ४६ ॥

नंधायतः—(विलोक्य)

अयमरालमरालशिष्टच्छद-
च्छविरपाकुरुते परितो नमः ।

दाशिकरप्रकरः प्रसरन् जगत्
भवलफण्डकलालमिदं तमः ॥ ४७ ॥

(निर्वण्य) अहो सांद्रता चंद्रातपस्य । संप्रति—

रजनिस्तुरभिभूरिक्षीरनिष्यंदशुभ्रः
किरणपरिकरोसौ रोहिणीयल्लभस्य ।
प्रच्युत इयं विभाति स्पर्शमात्रेण विघ्नन्
विधुरविरहिदेहान् पारदासारपूरः ॥ ४८ ॥

राजा—

प्रतिफलनमहार्थाः कामिनीनां कुचेषु
प्रतिनवधनसारहोदसंदोहसांद्राः ।
किमपि हृदि चिकारं कुर्वते सर्वतोऽभी
तरललुहिनविदुस्थंदिनश्चंद्रपादाः ॥ ४९ ॥

कथं प्रत्यासन्ने प्रियादर्शने मुहूर्तमात्रमपि विरहमसहमानस्तपस्येव नः
शिशिरांशुः । अयि भोः ।

दुस्संहोपचितमन्मथव्यथा-
नर्थशून्यशिशिरांशुशब्दनः ।

चंद्रपादपतितान् प्रवासिनः
हेपयस्यकरुणः खरैः करैः ॥ ५० ॥

किंच रे—

तपन्ममांगानि शशांक शंके
नाचाप्स्यसि त्वं न पुराप्ययापः ।
सुलोचनाया वदनस्यै साम्यं
विलोचनैकांतविलोभनस्य ॥ ५१ ॥

अहो कठोरता चंद्रातपस्य ।

तपसि मम किमंगान्यंग चंद्रातप त्वं
प्रकृतितपन यद्वा का कथा मद्विधेषु ।
ननु वहति कलंकाशंकमंतः शशांकः
स्ययमपि भवतैव प्रत्यर्हं तप्तविंबः ॥ ५२ ॥

नद्यावर्तः—देव पश्य पश्य ।

तुलयति सुदृशामसौ शशी
कुचकलर्शं धनचंदनार्चितम् ।
प्रियविरहविनिर्यद्वंजन—
व्रतकलपाश्रनिपातकर्बरम् ॥ ५३ ॥

राजा—हेत मोः रोहिणीजीवितेश्वर ।

प्रियाविश्लेषार्ते स्मरविशिखसंपातविधुरे
न नाम त्वं कामं मयि कुरु घृणां मन्मथसख ।
घिना हेतोरक्तान्यथ किमिति चकाहामिथुना—
नुदस्यन् विलंसाद् झटिति विधट्य व्यथयसि ॥ ५५ ॥

(अन्यतो विलोक्य)

निष्ठापदतराजतद्वयखरांश्चंद्रातपाक्षीरसान्
किं यूयं पिबथ प्रसारितगलाः स्वैरं चकोरार्मकाः ।
यद्वा तापितरूप्यपिण्डपरुषं विषं गिलसंद्वं
'धुम्माकं सपरं नितर्गकठिनः स्वर्भानुरेवोपमः ॥ ५६ ॥

यद्वा रूप्यद्रव इत्यपि न पर्याप्तिस्तापस्य । कुतः ।

रूप्यद्रवो भवति नायमितः प्रसर्प—
न्धूमायते स पतितः कियतो मुहूर्तात् ।
इंदुर्विलीनतनुरात्मन एव तापात्
ज्योत्स्नी भवत्यपरथा कृत ईदृगौषधम् ॥ ५७ ॥

मंघाचर्तः—देव पश्य पश्य । परिभ्रश्यद्वयमायलेशमयितःपल्लवा-
ग्रस्य संकुष्ठमल्लिकावलीवेदितकंकेलिस्कंधस्य केलिद्रोहलविलासिनीविभ्रमप-
रिभरससमुज्ज्वंममाणकुरवकस्तवकदंबकस्य लंबमानसरसतहकाराकिसल-
पविडंवितवनिताललितकरतलसौकुमार्यस्य विक्रीयमाणबहलसौरभसंभावित-
समीरणस्य रणरणकविवृद्धिकदर्थ्यमानमानिनीसंतानस्य वसंतवासमवनस्य
निरालस्यवर्धितमन्मथप्रमदस्य प्रमदवनस्य परा लक्ष्मीः ।

अत्र हि—

ज्योत्स्नावगाहशिशिरः सहकारगांधि—
निप्यंदमानवकुलासववासितोसौ ।

वायुर्वदाति विरहन् कमपि प्रमोद-
मामोदमानकुमुदाकरसौरमार्द्रः ॥ ५८ ॥

राजा—

द्योतन्मधुलयनिकरा
निकारसहकारिणोश्च सहकाराः ।
प्रमदाविरहार्तानां
प्रमदवनमिदं प्रमादाय ॥ ५९ ॥

(स्पर्श रूपयित्वा) कथमसावपि परितापहेतुरपर एव चंद्रातपो मात-
रिश्वा । अथवा ।

अंगानि काशिदुहितुनंचचंद्रकांत-
निष्यंदष्टृष्टहरिचंदनशीतलानि ।
स्पृष्टानि नैव भवता पवमान नूनं
नोचेदसौ तय कथं परितापभारः ॥ ६० ॥

इत्थं च मे विकल्पयति चेतः ।

इयं तु तता विनिपत्यचंद्रिका
बर्हत्यमुष्मिन् पवने धनोष्मणि ।
अयं तु ततः सहसावगाहना-
दिहैव चंद्रातपमुर्मुरानले ॥ ६१ ॥

अयं च मे तर्कः ।

केवलं लोकविख्यातां वायोरग्निरिति श्रुतिम् ।

वायुरुष्णो वमन्नाग्निं सत्यं सत्यापयत्यसौ ॥ ६२ ॥

अथवा साधु वेदितम् ।

असौ वहन्नेव सुदुस्तहं दह—
च देहिनां आंतिहरः समीरणः ।

स नूनमूर्ध्वज्वलनं विभावसु—

विहाय तिर्यग्वलनेन वर्तते ॥ ६३ ॥

अथ किमद्यापि दूरस्थेव प्रिया ।

विदूषकः—गेऽं इदं णिअइएव्वालुज्जाणं। एसु सु तस्स णिअइहि-
दो विहरणणिम्माणविअडाणिअंओ तुहिणअराकिरणसंभेदपवसरंतचंदम-
णिसलिललच्छिणिज्झरदुब्बंतसिसिरसीअरधूलीधूसरिअपेरंतपन्नो पल्लविद-
फोमलदूब्बंकुरं विव मरगअत्थलेसु पलितं विव पोमाराअमाणिकुट्टि-
मेसु, उम्मिसिदं विव वेलुरिअपत्थरेसु किसलइदं विव पवालत्तडेसु दिण्णं
विव फलिहप्पलहेसु गुच्छं विव मत्तिअतलेसु णिअलच्छणपहाकरंविदं
विव महाणीलभूमिसु चंदाअवं दंसअंतो केलिरोहणो णाम कीलापव्वदओ।

नंघार्थः—(निर्वर्ण्य) देव पश्य ।

केलिरोहणमणिस्थलेष्विमा ।

रोहिणीपतिमरीचिपंकयः ।

वर्तयन्ति परियर्तचित्रिताः

पाकशासनशरासनं भुवि ॥ ६४ ॥

राजा—(निर्वर्ण्य सार्शकं)

अत्रसत्रपमर्कपनात्मजा

केलिकौतुकहृता किमद्य हि ।

केलिरोहणतटाधिरोहणं

मत्करार्पितकरा करिष्यति ॥ ६५ ॥

१. नन्विदं निकट एव बालोद्यानं । एष खलु तस्य निकटस्थितो विहरण-
निर्माणनिकटनित्यो तुहिनकरकिरणसंभेदप्रसरचंदमणिसलिललक्ष्मीनिर्भरदूग्धमानशि-
शिरसीकरधूलिधूसरितपर्यन्तपवनः पल्लवित्कोमलदूर्वाकुरमिव मरकतरथलेषु प्रदीप्य-
दिवपन्नरामणिकुट्टिमेसु उन्मिषितमिव चैदूर्यप्रस्तरेषु किसलयितमिव प्रवालतटेषु दीर्घ-
मिव स्फटिकफलकेषु गुच्छमिव मौक्तिकतलेषु निबलशृणुप्रभाकरंवितामिव
महानीलभूमिषु चंद्रातपं दर्शयन् केन्नीरोहणो नाम कीलापर्वतरः ।

राजा—(सस्मितं) इदं वर्ण्यते ।

कथं पनसकेवलं सुमधुराणि पुष्पैर्विना
फलानि फलता त्वया फलविपाकमूकस्समः ।

चरच्चतुलचंचरीकचरणाहतोच्चावच—

प्रकीर्णसुमनोरजः पटलपाटलः पाटलः ॥ ७१ ॥

नंदावर्तः—शोभनं सुभाषितम् ।

गंधमालिनी—इदं सु अगगदो कोमुदीघरअं ।

नंदावर्तः—आर्य सौधातके अग्रतो भव देवस्य । यावद्धमन्नैव प्रति-

पालयन् तिष्ठामि ।

विदूषकः—तेह करीअदु ।

गंधमालिनी—अहंपि अ इदो.सहीणिओए वट्टेमि ।

विदूषकः—तेण हि तुमं अज्जणंदावत्तस्य सहाआ होहि ।

(गंधमालिनी सस्मितं नंदावर्तेन सह निष्कृत्य)

विदूषकः—इदो इदो पिअवअस्सो ।

(परिक्रामतः)

(ततः प्रविशति सुलोचना नवमालिका च)

सुलोचना—संहि णोमालिए सच्चं एव्व तुए विट्ठो अक्खवदसरीरो
अज्जउत्तो ।

नवमालिका—संहि कीस संकेसि ण सु सो तारिसो तदो एव्व सअं-
रकलहमीदाए मइ हत्थे तुह दिण्णो भट्ठिणा संदेसो । जह । (संस्कृतम-
वलंब्य) ।

अलंतणोमालिआवासिददसदिसं । जन्माअंतपुण्णाअमहुरंसतराणाअमारुअं ।
अविरलदलंतकुमुअवणपच्छदसंछण्णसरोवरं बालुज्जाणं ।

मंघावर्तः—अहो रमणीयता बालोद्यानस्य । अत्र हि—

आसचैरनिलमार्द्रयत्यमुं
चारु मासुरयतीह केंसरः ।
सौरमेण सुरभीकरोत्यसौ
कौमुदीषु सरसीषु कौमुदी ॥ ६८ ॥

राजा—

बकुलतरवः सांद्रमोत्सर्पकीसुमसौरभाः
किमपि सुरभीकुर्वत्येते भ्रमद्भ्रमरं नमः ।
अथ च कथयाम्येतेर्नक्तं दिवं प्रविकस्वरैः
चिरसुरभिभिर्बाह्विं कालोप्यसौ सुरभीकृतः ॥ ६९ ॥

(अन्यतो विलोक्य) इतोपि च ।

पाटलीजरठकुङ्कुमलरंध—
प्रस्तलद्वहलसौरभलुब्धाः ।
निर्भरं मधुलिहो लिहतेऽमी
भूनिताननममूनि मभूनि ॥ ७० ॥

चिदूषकः—भो वयस्य कुत्रो एदाइ णिअलकुसुमिदाइ पाटलाइ
वणाअंते । णिअमूलपलंवपरिपसस्सल्लिदेहि दीहरवाहुजुअलपरिंभाणिज्ज-
परिणाहेहि एसरेतसुरभिगंधघुराधुराइद्वीहेहिं फलसहस्सेहिं दंसणिज्जो
उववणालंकारो तुमे पणसो ण वणिज्जादि ।

१. भो वयस्य कुतः एतानि निर्भरकुसुमितानि पाटलानि वन्द्यते । निज-
मूलप्रलंबपरिपसस्त्रलितैः दीर्घबाहुयुगलपरिरंमणीयपरिणहैः प्रसरत्सुरभिगंध-
फलसहस्रैः दर्शनीयः उपवनालंकारः त्वया पणसो न वन्द्यते ।

गंधमालिनी—इदोवि एसा बालुज्जाणपरिसरवाहिणी अमृततरंगिणी
णाम लीलादिधिआ दक्स देव दिण्णदाणपुण्णपवाहमअक्कपहुज्जला चंद-
अंतफलअपवहंतणिज्जरपरिमिलिअउम्मिआ उम्मिसंतकुमुदव्व पढिच्छाआं-
तरिअलोआणइ उपगह्णइ अमअतरंगिणी ।

नंदायतः—इतोपि दीयतां दीर्घिकापरिसरे दृष्टिः । अत्र हि—

चंचुदंष्ट्रवरटाः कलहंसाः

सैफतांततलिमे च शयानाः ।

ज्योत्स्नयैष शनकैर्निजशाखा-

शायिताः पुलकयन्ति मनांसि ॥ ६६ ॥

राजा—(निर्वर्ण्य) ।

अमृततरंगिणीनिजतरंगसितासिशतेः

शिशिरमरीचिदीधितिनिर्मीलितपद्मयदना ।

सरसीरुहां द्विपक्षिति विदारयति शकटं

निपतितविद्यमंभसि निशाधिपतिं शतशः ॥ ६७ ॥

विदूषकः—एसो इमादा ।

(सर्वे परिक्रामन्ति)

गंधमालिनी—एदं सु महमहिअवहलवडलपरिमलवलइदसअलपमव-
वणं । विआसुंमुहकहोरपाटलामअरंदणिम्महिअसरसगंधवंधुरं । णिम्मरवि-

१. इतोपि एसा बालोद्यानपरिसरवाहिनी अमृततरंगिणी नाम लीलादीर्घिका ।
परस्य देव दत्तदानपुष्पप्रवाहमयैकप्रभोज्यस्य चंद्रकांतफलकप्रहृष्टिर्भरपरिमिलितो-
र्मिका उन्मिपलुमुदेव प्रतिच्छायांतरितलोचनानि उपगृह्णाति अमृततरंगिणी ।

२. एष... ३. एतस्त्वल्लु सुगंधिवहलवकुलपरिमलवलयितसकलप्रमदवनं, विद्या-
सौन्मुखकटोरपाटलामकरंदनिर्मयितसरसगंधवंधुरं, निर्भरविक्रमप्रमालिकावायितद-
शादिनी जृम्भमानुप्रागमधुरसार्दितमार्गं, अविरलदलल्लुमुदवनप्रच्छदसंलभ्यरो-
वरं बालोद्यानं ।

अलंतणोमालिआवासिददसदिंसं । जन्माअंतपुण्णाअमहुरंसतराणाअमारुअं ।
अविरलदलंतकुमुअवणपच्छदसंछण्णसरोवरं वालुज्जाणं ।

नंद्यावर्तः—अहो रमणीयता गलोधानस्य । अत्र हि—

आसवैरनिलमार्द्रयत्यमुं
चारु भासुरयतीह केसरः ।
सौरभेण सुरभीकरोत्यसौ
कौमुदीषु सरसीषु कौमुदी ॥ ६८ ॥

राजा—

ब्रकुलतरयः सांद्रप्रोत्सर्पकौसुमसौरभाः
किमपि सुरभीकुर्वत्येते भ्रमद्भ्रमरं नभः ।
अथ च कथयाम्येतैर्नक्तं दिवं प्रविकस्यरैः
चिरसुरभिमिवाहं कालोप्यसौ सुरभीकृतः ॥ ६९ ॥

(अन्यतो विलोक्य) इतोपि च ।

पाटलीजरठकुङ्कुमलरंध-
प्रस्त्रलद्वहलसौरभलुब्धाः ।
निर्भरं मधुलिहो लिहतेऽमी
धूनिताननममूनि मधूनि ॥ ७० ॥

चिदूपकः—मो' वअस्स कुदो एदाइ णिम्मलकुसुमिदाइ पाटलाइ
वणाअंते । णिअमूलपलंवपरिपक्खसालिदेहि दीहरबाहुजुअलपरिंभाणिज्ज-
परिणाहेहि पसरंतसुरभिगंधपुरापुराअद्दनीलेहिं फलराहस्तेहिं वंसणिन्नो
उववणालंकारो तुमे पणसो ण वणिज्जदि ।

१. मो वयस्य कुतः एतानि निर्मलकुसुमितानि पाटलानि वर्ण्यते । निज-
मूलप्रलंबपरिपक्वस्सलितैः दीर्घबाहुयुबलपरिंभणीयपरिणादैः प्रसरत्सुरभिगंध-
पुरपुरायितजिह्वैः फलसहस्रैः दर्शनीयः उपवनालंकारः तत्रा पनसो न वर्ण्यते ।

राजा—(सस्मितं) इदं वर्ण्यते ।

कथं पनसकेवलं सुमधुराणि पुष्पैर्विना
फलानि फलता त्वया फलविपाकमूकस्समः ।

चरच्चदुलचंचरीकचरणाहतोच्चावच-

प्रकीर्णसुमनोरजः पटलपाटलः पाटलः ॥ ७१ ॥

नंदावर्तः—शोभनं सुभाषितम् ।

गंधमालिनी—इदं सु अगगदो कोमुदीघरअं ।

नंदावर्तः—आर्य सौधातके अग्रतो भव देवस्य । यावद्दहमत्रैव प्रति-

पालयन् तिष्ठामि ।

विदूषकः—तंह करीअनु ।

गंधमालिनी—अहंपि अ इदो सर्हाणिओए वड्ढेमि ।

विदूषकः—तेण हि तुमं अज्जणंदावत्तस्य सहाआ होहि ।

(गंधमालिनी सस्मितं नंदावर्तेन सह निष्क्रान्ता)

विदूषकः—इदो इदो पिअवअस्सो ।

(परिश्रमतः)

(ततः प्रविशति मुल्लोचना नवनालिका च)

मुल्लोचना—संहि णोमालिए सच्चं एव्व तुए दिट्ठो अक्खदसरीरो
अज्जउत्तो ।

नवनालिका—संहि कीस संकेसि ण सु सो तारिसो तदो एव्व सअंव-
रकलहर्भादाए मइ हत्थे तुह दिण्णो मट्ठिणा संदेसो । जह । (संस्कृतम-
वर्तव्य) ।

१. एतत्सल्ल अग्रतः कौमुदीघरम् । २. तथा करोतु । ३. अहमपि च इतः
सखीनियोगे वर्ते । ४. तेन हि त्वं आर्यनंदावर्तस्य सहाया भव । ५. इत इतः
प्रियवयस्यः । ६. सखि नवनालिके सत्यमेव त्वया दृष्टः अज्ञानचरीरः आर्यपुत्रः ।
७. सखि कस्मान् शङ्कसे न खलु स तादृशः तत एव स्वयंवरकलहनीताया मन
हस्ते तव दत्तो मर्त्रो संदेशः । यथा ।

द्वित्रा घटीर्गमय मां प्रतिपालयन्ती
 कः कौरवं युधि पुमानभियोक्तुमीष्टे ।
 तच्चारु हासिनि मनागपि नाम शंका
 मा भूदकंपनसुवासिनि मत्कृते ते ॥ ७२ ॥

सुलोचना—कंहिदं एव तु ए किंतु समस्तासमेतकंति म ए ण
 विस्ससिदं ।

नवमालिका—जंइ ण विस्ससिसि एण्हि एव सअं दक्षुण तं विस्ससेहि ।

सुलोचना—संहि णोमालिए जइ सच्चं एव अज्जउत्तो इद आअमि-
 स्सदि कंहं किर अगदो तस्स चिडेमि ।

नवमालिका—अंविउज्जुए किं इमाए ण कव्वाइ अवसाणं लज्जाए ।

सुलोचना—तेणं हि एसा परितेजेमि लज्जं तुमं पुण तस्सि आअदे
 अगदो भविअ मं अंतरेहि ।

नवमालिका—(सस्मितं) अंतरेमि जइ तुमं णिगलं देसि ।

सुलोचना—संहि कीस उवहसेसि । एसा अहं तुल्लिका ण देमि
 तुह उत्तरं ।

नवमालिका—जंइ ण मए जणसि तेण एव वाहिता भणाहि ।

१. कथितं एव त्वया । किं तु समाश्वासमात्रकमिति मया न विश्वसितम् ।
 २. यदि न विश्वसिसि इदानीं स्वमेव दद्या तं विश्वस । ३. सखि नवमालिके
 यदि सत्यमेवार्थपुत्र इव आगमिष्यति । कथं किल अप्रतः तस्य तिष्ठामि ।
 ४. अत्युत्सुके किमस्याः न कदाविदवसानं लज्जायाः । ५. तेन हि एसा परित्य-
 जामि लज्जां त्वं पुनः तस्मिन् आगते अप्रतो भूत्वा मां अंतरय । ६. अंतरयामि
 यदि त्वं निगलं ददासि । ७. सखि कस्मादुपहससि एसा अहं तुल्लिका न
 ददामि तवोत्तरम् । ८. यदि न मया जल्पसि तेनैव व्याहृता भणस्व ।

सुलोचना—हलो किं मए तस्स अग्गदो जप्पिद्वंषि ।

नयमालिका—णहि णहि जहागदं वाहट्ठिअ मंतव्वं ।

सुलोचना—तेणे हि एहि गच्छामि ।

नयमालिका—हिअएण मणाहि ।

सुलोचना—(सेर्य) संहि मएमि तुए सह खणंपि अत्थिदुं ।

नयमालिका—मां मआहि सो एव्व दे सहाओ भविस्सदि ।

चिदूपकः—एदं कोमुदीचरअं । एसा अ तहिं पविट्ठा णोमालिआए सह कासीराअउत्ति ।

राजा—(दृष्ट्वा सोत्कंठं) ।

उत्कंठानां धीजं—

मनोरथानां परिम्रमस्थानम् ।

हृदयस्य समुच्छ्रसितं

तदिदं मम सपदि सन्निहितम् ॥ ७३ ॥

वयस्य यावदस्यामेव वकुलपादपच्छायायां वर्तमानाः स्वैरालापमस्याः शृणुमः ।

चिदूपकः—अं वअस्सस्स रोअदि ।

(ततः कुलः)

सुलोचना—अंसमं जसभासिणी एसा अहं तुह पासदो गच्छामि ।
(कतिचित्पदानि गच्छति)

१. गति किं मया तस्याग्रतः जल्पितव्यमपि । २. नहि नहि यथागतं ध्या-
तव्यं गन्तव्यम् । ३. तेन हि एहि गच्छामि । ४. हृदयेन मग्नस्य । ५. गति
विभेमि तस्या सह खणमपि आसितुं । ६. मा विन्यस्त स एव ते सहायो भवि-
ष्यति । ७. एतच्चोन्मुदीचरं एसा च सारिनन् श्रवित्य नयनानिहया गह कासी-
राश्रुपुत्रौ । ८. यद्वयस्यस्य रोचते । ९. अममं जगभाषिणि एसा अहं तत्र पा-
रंभ्ये गच्छामि ।

नवमालिका—एसा उण अहं ण णिवारेमि सो एव्व आअदुअ तुमं
णिवारदु ।

राजा—सत्ते अयमवसरः यावदुपसर्पावः ।

(उपसर्पतः)

नवमालिका—(हृष्टा) भंइ एसा खु पिअसही चिराइदं तुम्हे-
हिंति डुविदा णिगच्छेदि । ता णिवारीअदु ।

सुलोचना—(सलज्जं सहर्षं च) अहो अज्जउत्तो ।

राजा—सरले कृतं कुपितेन । (हस्ते गृह्णाति)

(सुलोचना सलज्जं मोचयितुमिच्छति)

विदूषकः—कंहं वअस्सेण गहिदं वि हत्थं मोएदुं इच्छसि । इमस्स
उण बाहुसारं तुम्हाणं विअ तुए जामातुणो अक्काकित्तिणो हत्था
पुच्छिअंतु ।

राजा—अयि मुग्धे कुतो हस्तमाक्षिपसि । कृतं व्रीहितेन ।

इयं परिभ्लानमृणालकोमला

तथांगयष्टिर्भृशमथ ताम्पति ।

तदेव लज्जाव्यसनं विमुच्यती

ममावलम्बस्य करं नितंविनि ॥ ७४ ॥

विदूषकः—एहं मणोरहाणं फलं वअस्सेण अ अत्तहोदीए अ मए
उण एक्केण एत्तिअंमि भूइमिदफले वणे एकंवि फलं ण लद्धं ।

१ एसा पुनरहं न निवारयामि स एवामत्य त्वां निवारयतु । २ भर्तः एसा
खलु प्रियसखा चिरायितं युष्माभिरिति कुपिता निर्यच्छति ॥ ३ अहो आर्यपुत्रः ।
४ कथं वयस्येन गृहीतमपि इत्तं मोचयितुमिच्छसि अस्य पुनर्बाहुसारं युष्माक-
मिव त्वया जामातुः अर्ककर्तैः हस्तौ पृच्छेताम् । ५ लब्धं मनोरथानां फलं
वयस्येन च अत्रमवत्या न मया पुनरेकेन एतावन्मात्रे भूयिष्ठमृष्टफले उपवने
एकमपि फलं न लब्धं ।

नवमालिका—(सस्मितं) अरे बह्वबंधुअ किंसि तुवं फललालस-
चवलो मकडजाई ।

विदूषकः—(सरोपम्) दांसीए दूए किं मं अदिक्खिवासि खल-
कुट्टिणी एस गच्छेमि तुज्झ पासोदो (इति सत्वरं गच्छति)

नवमालिका—(सत्वरमनुगच्छती) अज मा कुप्पा एसा तुमं
पणवेमि ।

(निष्क्रान्ताः)

सुलोचना—पिअसहि भएमि अहं इह एकाइणी अत्थिनुं ।

राजा—अपि कातरे किमियमेव ते सस्ती ।

अधिरतमहं सेवे रंभोरु विद्यत एव मे
तव चरणयोः आंतौ संवाहनेषु विदग्धता ।

सपदि क्षिरसा श्लाघ्यामाज्ञां वहामि नियोज्यतां
प्रियसखि ममाप्यार्द्रं सख्यं प्रतीच्छ कृतांजलिः ॥ ७५ ॥

(सुलोचना राज्ञां नाट्यति)

राजा—प्रिये किमिदानीमपि लज्जितव्यं । (चिबुकमस्याः उन्नमयन्)

समुच्छ्वसत्कर्करयकोमलत्विषो—

वृंदातु मोदं तव चंद्रिकामृतम् ।

इदं दृशोरघ चकोरलोचने

चकोरयूथप्रियकापिशायनम् ॥ ७६ ॥

(सुलोचना सख्यं मुखं नमयति)

१. अरे बह्वबंधुक किमपि त्वं फललालसचवलो मर्ह्येति वातिः । २. दास्याः
इति किं मामपिक्षिपसि खलकुट्टिणी एष गच्छामि तव पार्श्वतः । ३. आर्य मा
कुपः एषा त्वां प्रणमामि । ४. प्रियसखि बिभेमि अहं इह एकाकिनी आसितुम् ।

राजा—

लब्धं किल प्रियसखी तव दुर्विभोच—
मिष्टं मया त्वमपि मुंच मुहूर्तमेनाम् ।
रंभोरु देहि परिरंभसुखं सकृन्मे
तिष्ठंतु तावदपरे तु मनोरथा नः ॥ ७७ ॥

(नेपथ्ये)

संहि णोमालिए णोमालिए समासणो सु मड्डिदारिआए रदणमालाए
कोदुअबंधमुहुत्तो । ता सिग्धं मड्डिदारिअं-आणेहि ।

(प्रविश्य विदूषकेण सह नवमालिका)

नवमालिका—संहि एसा हु सरलिआ रदणमालाकोदुअबंधदंसणत्थं
अम्हे सद्देवि ।

सुलोचना—वैच्छाए रदणमालाए कोदुअबंधो खड्डिदिसि आपीदं
कण्णरसाअणं ।

नवमालिका—अण्णेसदि अ तुवं महादेवी पहावदी । ता इदो
सिगं एहि ।

सुलोचना—(आत्मगतं) कहं गंतव्वं ।

नवमालिका—भट्टे दाणिं गंतव्वं पिअसहीए अज्ज मुंचेहि कट्ठं
एव्व णं तुम्हाणं कोदुअबंधो ।

१. सखि नवमालिके नवमालिके समासणः खलु भर्तृदारिकायाः रत्नमालायाः
कौतुकबंधमुहूर्तः तस्माच्छीघ्रं भर्तृदारिकामानय । २. सखि एषा खलु सरलिका
रत्नमालाकौतुकबंधदर्शनार्थं अस्मान् शब्दापयति । ३. कृत्याया रत्नमालायाः
कौतुकबंधो वर्तते इति आणीतं कर्णरसायनं । ४. अन्वेषयति च त्वां महादेवी प्रभा-
चती । तस्मादितः शीघ्रमेहि । ५. कथं गंतव्यं । ६. सर्वतः इदानीं गंतव्यं प्रिय-
सख्या अद्य मुंच काल्य एव ननु युवयोः कौतुकबंधः ।

नवमालिका—(सस्मितं) अरे बह्मबंधुअ किंसि तुवं फललालस-
चवलो मक्कडजाई ।

विदूषकः—(सरोषम्) दांसीए दूए किं मं अदिवित्वासि खल-
कुट्टिणी एस गच्छेमि तुज्झ पासोदो (इति सत्वरं गच्छति)

नवमालिका—(सत्वरमनुगच्छती) अज्ज मा कुप्पा एसा तुमं
पणवेमि ।

(निष्क्रान्ताः)

सुलोचना—पिअसहि मएमि अहं इह एकाइणी अत्थिदुं ।

राजा—अयि कातरे किमियमेव ते सखी ।

अधिरत्तमहं सेवे रंभोरु विद्यत एव मे
तव चरणयोः आंती संयाहनेषु विदग्धता ।

सपदि शिरसा श्लाघ्यामाहां वहामि नियोज्यतां
प्रियसखि भमाप्यार्द्र सख्यं प्रतीच्छ कृतौजलिः ॥ ७५ ॥

(सुलोचना लज्जां नाट्यति)

राजा—प्रिये किमिदानीमपि लज्जितव्यं । (चिबुकमस्याः उन्नमयन्)

समुच्छ्वसत्कीरयकोमलत्विषो—

वैदातु मोदं तव चंद्रिकाभृतम् ।

इदं हृदोरघ चकोरलोचने

चकोरयूथप्रियकापिशायनम् ॥ ७६ ॥

(सुलोचना सलज्जं मुखं नमयति)

१. अरे बह्मबंधुक किंमसि त्वं फललालमचवलो मक्कडजातिः । २. दास्याः
दूति किं मामधिक्षिपसि खलकुट्टिनी एष गच्छामि तव पार्श्वतः । ३. आर्य मा
कुपः एषा त्वां प्रणमामि । ४. प्रियसखि विभेमि अहं इह एकाकिनी आसिनुम् ।

राजा—

लब्धं किल प्रियसखी तव हृदिमोच—
मिश्रं मया त्वमपि मुंच मुहूर्तमेनाम् ।
रंभोरु देहि परिरंभसुखं सकृन्मे
तिष्ठंतु तावदपरे तु मनोरथा नः ॥ ७७ ॥

(नेपथ्ये)

संहि णोमालिए णोमालिए समासणो सु भट्टिदारिआए रदणमालाए
कोदुअबंधमुहुत्तो । ता सिग्धं भट्टिदारिअं आणेहि ।

(प्रविश्य विदूषकेण सह नवमालिका)

नवमालिका—संहि एसा हु सरलिजा रदणमालाकोदुअबंधदसणत्थं
अम्हे सद्दावेदि ।

सुलोचना—वैच्छाए रदणमालाए कोदुअबंधो वट्टिदित्ति आपीदं
कण्णरसाभणं ।

नवमालिका—अण्णेसादि अ तुवं महादेवी पहावदी । ता इदो
सिगं एहि ।

सुलोचना—(आत्मगतं) कंहं गंतव्वं ।

नवमालिका—मई दाणिं गंतव्वं पिअसहीए अज्ज मुंचेहि कण्ठं
एव्व णं तुम्हाणं कोदुअबंधो ।

१. सखि नवमालिके नवमालिके समासणः खलु भर्तृदारिकायाः रत्नमालायाः
कौतुकबंधमुहूर्तः तस्माच्छीघ्रं भर्तृदारिकामानय । २. सखि एषा खलु सरलिका
रत्नमालाकौतुकबंधदर्शनार्थं अस्मान् शब्दापयति । ३. वंत्साया रत्नमालायाः
कौतुकबंधो वर्तते इति व्यापृतं कर्णरसायनं । ४. अन्येष्वपि च सा महादेवी प्रमा-
चती । तस्मादितः शीघ्रमेदि । ५. कथं गंतव्यं । ६. मर्तः इदानीं गंतव्यं प्रिय-
सख्या अथ मुंच कात्य एव ननु युवयोः कौतुकबंधः ।

विदूषकः—(सहर्षं तुहं परिमृज्य) केहं कलं एव महवि सत्थि-
वाअणअं भविस्सदि ।

राजा—भद्रे कान्या गतिः । तथास्तु ।

(निष्क्रान्ता सुलोचना नवमालिका च)

राजा—(सविषादं) अहो असहनना देवस्य ।

न वाग्भिः भ्राव्यामिः श्रवणयुगमाराधितमिदं

न वक्ष्याम्रेपौर्निविद्धितकुचैः प्रीणितमभूत् ।

न सौहित्यं चाञ्छाप्यधरमधुपानेन गमिता

गता चासौ तूष्णीमदह सहसा हंसगमना ॥ ७८ ॥

विदूषकः—भो^१ वअस्स कलं एव तुह्माणंपि कोदुअवंधो । ता
किंति दाणिं अत्ताणं दूमेसि ।

राजा—अहो कातरता हृदयस्य । तथाहि—

अथ एव नः कौतुकबंध इत्यमुं

निशम्य वृत्तांतमिदं तु मे मनः ।

प्रियावियोगव्यथमानमंतरे

दृढं पुनः कौतुकबंधमृच्छति ॥ ७९ ॥

(संतापमभिनीय) कथं प्रियाविघटनलब्धप्रसरः प्रतनोत्येव यथापुरं
रजनीचरतिग्मांशुं निशीथिनीनाथः । अथवा किमत्र दाक्षिण्येन ।

त्वमासि शिशिरराशिः सल्लिधौ शीतलांग्या

यदि तदपगमे त्वं दर्शयेरद्य दैत्यं ।

अयि दशधर सत्यं दर्शयिष्यामी तीक्ष्णौ

शिरासे तव दशस्य द्वौ विषाणौ विशंकम् ॥ ८० ॥

१. यथं काल्य एव ममापि स्वस्तिप्रवचनकं भविष्यति । २. भो वयस्य काल्य-
मेव युवयोरपि कौतुकबंधः । तस्मान् किंनिदानीं आत्मानं धूनयामि ।

विदूषकः—(आत्मगतं) अहो दुष्पारपसराइ कामुअजणस्त
आआसपरिवेविआइ ।

राजा—अये प्रचुरप्रतिपक्षसंक्षुण्णा प्रवासिनां प्रवृत्तिः ।
कुतः ।

क्षपानाथः सत्त्वं क्षपयति करैरुल्मुकखरै-
र्घसंत संतापं प्रगुणयति संतर्ज्यं शिशिरम् ।

घनामोदाल्लुब्धिभ्रमसितमयनैव भ्रमसततः

स्मरः प्रत्याख्यातो विरहिमनसां घस्मर इति ॥ ८१ ॥

विदूषकः—(विलोक्य) वैअस्स समासणो पच्छूसो । ता इदो
गच्छेमो ।

राजा—(विभाव्य) कथं विमातृप्राप्या विभावरी ।

तथाहि—

चकोरैर्ज्योत्स्नांभः कियदपि निपीतं परिपतत्
पुटेर्ध्वंभोजानां कियदपि निरुद्धं निमिषदाम् ।

वियोगार्तः कोकैः कियदपि गतं पक्षविधुतं
विशुष्कं संतप्तास्वयतनुषु शिष्टं विरहिणाम् ॥ ८२ ॥

सस्ते केदानीं नंदावर्तः ।

(नेपथ्ये)

इतो इतो देवः ।

राजा—(परिक्रमन् विलोक्य)

अयं च किञ्चित्प्रविसार्य पक्षं
क्षपांतवातक्षणलब्धबोधः ।

१ अदो दुष्पारपसराणि कामुअजणस्त आआसपरिवेवितानि । २ वयस
समासन्नः प्रत्यूषः । तस्माद्वितः गच्छावः ।

सरोजनीसैकततल्पशायी
हंसीं समान्निष्ठप्यति राजहंसः ॥ ८३ ॥

(अन्यतोऽवलोक्य)

इयं च रात्रौ विरहव्यथार्ता
कथंचिदासाद्य पतिं निशांते ।
तं सव्यलीकं किल मन्यमाना
मुग्धा मुग्धा रुप्यति चक्रवाकी ॥ ८४ ॥

इतश्च ।

तिमिरनिकरशत्रोस्त्रलयः पद्मबंधो-
द्गारणमिव समेतास्सद्य पद्मोदराणि ।
भ्रमरतिमिरकंदाः प्रोन्मिषद्भ्रुवोऽम्बुजेभ्यः ।
सकरुणमिव मुक्ताः सांप्रतं निःपतन्ति ॥ ८५ ॥

(निष्काताः सर्वे)

इति श्री हस्तिमहोदयेन विरचिते मुल्लोचनानाटके
संकेतशृङ्गं नाम पंचमोऽङ्कः समाप्तः ॥ ५ ॥

षष्ठोऽङ्कः ॥ ६ ॥

(ततः प्रविशति प्रतीहारः ।)

प्रतीहारः—सुविहितं भोः प्रतिभावता काशीपतिना । येन-

तैस्तैश्च समुदाचारैः सुसत्कारपुरस्सरैः ।

न परं मेचितो वधात् पौरयो दुर्ग्रहादपि ॥ १ ॥

किंच ।

अनुपमगुणपूर्वा रत्नमालां प्रदाय

प्रथमतरममुष्मै सत्कृतिप्रीणिताय ।

भरतपतिरनेन स्वैरमाराधितोऽभूत्

स्थकुलमपि गरिम्नायोजि संबंधसारात् ॥ २ ॥

अपि च ।

जयश्रियो वीक्षणविभ्रमांजनं

द्विषां च कृष्णीकरणं यशःश्रियः ।

मदांबु भूयः क्षरतां महीपतिः

सहस्रमस्मै करिणामदान्मुदा ॥ ३ ॥

किंच ।

अत्याजितत्यरितयानजितश्रमाणां

दत्तानि पंचशतकानि करेणुकानाम् ।

अग्री दातानि कलभाः शुभलक्षणादृचा-

श्चत्वारि सत्वरसलीलगताश्च विक्राः ॥ ४ ॥

अपि च ।

श्लाघ्यावर्ताः पंचधाराभियुक्ताः

सख्योद्विक्ताः काशिराजेन दत्ताः ।

प्रांशूच्छ्रायाः पोटशास्मै सहस्रा-
प्याजानेया वाजिनश्चाभिजाताः ॥ ५ ॥

ततश्च ।

हृदयंगमामनर्घा
स रत्नमालामवाप्य चारुगुणाम् ।
अमनुस भरताच्चतुर्वश-
रत्नेशादधिकमात्मानम् ॥ ६ ॥

प्रवृत्तं चेदं जगते हिताय रत्नमालाप्रदानं काशीराजस्य ।
अत्र हि-

वत्वा किमिच्छकमनेन चिरप्रदानं
दौर्गत्यजातमखिलं जगतो निरस्तम् ।
दौर्गत्यमीदृशमभूत् सुहिते तु लोके
यत्नार्थिनः क्वचिदपि द्रविणेन लब्धाः ॥ ७ ॥

इत्थं च निष्कांताभिभूतायां कार्यपदव्यामय पुनः काशीराजः सुलो-
चनां प्रदत्तति कौरवेश्वराय । आज्ञप्तं च युवराजहेमांगदेन, आर्यं महें-
द्रदत्त अयं रत्नं वत्सायाः परिणयनं । तदिदानीं प्रवर्त्यतां सिद्धायतनेषु
महामहः । प्रगुणीक्रियतां च सकलमन्यत् संविधानकमिति । मया च
यथाज्ञप्तिं सर्वमनुष्ठितं यावदिदानीं युवराजाय निवेदयामि ।

(ततः प्रविसति हेमांगदः ।)

हेमांगदः—अहो कीर्त्यनुरूपं चेष्टितमपि मेपेश्वरस्य । वादमिहास्ति
न सदृशो हास्तिनपतिना पराक्रमी लोके । येनापवाहितोसौ मरतसुतो
दर्पगुरुभरतः । मेपेश्वराय सुलोचनाप्रदानादपि श्लाघ्यं चक्रवर्तिमुताय
रत्नमालाप्रदानम् ।

तस्या हि—

चक्रीकृतं येन जये सुराणां
चापं न पृथ्व्याः श्वशुरस्स चक्री ।
भद्रागुणैः श्लाघ्यतमैः सुमद्रा
श्वश्रूश्च विद्याधरलोकसारा ॥ ८ ॥

प्रतीहारः—(उपसृत्य) जयतु युवराजः ।

हेमांगदः—अपि वर्तितमनुष्ठितम् ।

प्रतीहारः—सर्वं यथानियोगमनुष्ठितम् ।

हेमांगदः—किंच किंच ।

प्रतीहारः—

पंचोपचारचतुराः परमेश्वरस्य
कुर्वन्ति सूर्यजगदभ्युदयाय पूजाम् ।
सूत्राणि कल्मषहराणि पठन्ति भूयः
संभूय च स्तुतिविशेषविकोऽद्य भव्याः ॥ ९ ॥

हेमांगदः—सर्वं शुभोदकं भगवदभ्यर्हणपुरःसरतया ।

प्रतीहारः—इदं चेदानीम्—

प्रलम्बलक्ष्मपविभूषितांते—
सुंदापितानैरवदातशोभम् ।
हिरण्यस्तम्भविटंकनद्ध—
प्रकीर्णकं राजति राजवेश्म ॥ १० ॥

इतश्च समंततः संचरत्पर्युत्सुकपुरजनसंकुलमंकुरयति कोतुकं राजकुलं ।

अत्र हि—

सरसवकुलमाला केसराक्लिष्टदष्टेः
कुचकलशविलेपैर्घ्राणमुन्मादयति ।

मदनमदवदान्या मारुता कामिनीनां
विगलदलकचूर्णोदीर्णरोमांचरम्याः ॥ ११ ॥

इतश्च पुनरासामावर्तमानानि स्वदंते ।
विकसितहसितांशुशीतलानि
प्रतिहसितोच्छ्वसितस्तनांचितानि ।
कलमधुरवचांसि चेष्टितानि
प्रमदसलीलकृतोपगूहनानि ॥ १२ ॥

इतश्च दीयतां चक्षुः ।
स्वस्तोत्तरीयसि चयोन्मिषितस्तनश्रीः
पश्य स्तनांशुकधिया परिभुग्नपक्षा ।
मूर्छाभिखांशुचयसंवलितां करेण
हारप्रभामसकृदाक्षिपतीह मुग्धा ॥ १३ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) तदिदमलंक्रियते वीडितं विभ्रमेण ।
प्रतीहारः—इतोपि—

पश्य प्रयांती मणिकुट्टिमेस्मि—
अपश्यत्यसौ केसरदाममृद्वी ।
पुष्पोपहारस्खलनासहानि
सीत्कारसिक्तानि शनैः पदानि ॥ १४ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) अहो श्लाघ्यता सौकुमार्यस्य ।
प्रतीहारः—इतोपि पश्य ।

विलोक्य नीलाश्मटले विलोचने
विनम्रगात्रा प्रतिविवते पुरः ।
विवर्तपाठीनयुगाभिर्शंकया
नियतयत्यन्यत आकुलं पदम् ॥ १५ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) कमनीयेयं कातरा ।

प्रतीहारः—इतोपि दृश्यताम् ।

आमोदलोलुपमसौ भ्रमरं पतंतं
व्याधुन्वति प्रियसखी कवरीनिवेशात् ।
भग्नेष्वथैनमलकेष्वसमीक्ष्य लीन-
माकाश एव दृशमाकुलयत्यलक्षाम् ॥ १६ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) अहो चाप्ता विभ्रमस्य ।

प्रतीहारः—इतोपि पश्य ।

सुनिर्मलस्फाटिकभित्तिलभां
छायां निजां यक्ष्य सखीति बुध्वा ।
मुग्धा परिष्वज्य मुदा विलक्ष-
स्मितेन सिंचत्यधरोष्ठमेका ॥ १७ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) सेयं सीमा मौग्धस्य ।

प्रतीहारः—इदं च विलोक्यताम् ।

सख्याः कपोलफलके मुकुरायवाते
संयीक्ष्य कापि निजमाननमायताक्षी ।
चूर्णालका प्रगुणयत्यपकीर्णचूर्णान्
कर्णावतंसकुसुमं च यिदोपकं च ॥ १८ ॥
(नेषध्वे, कलकलानतरं)

दैतालिकी—विजयतां हास्तिनाधिपतिः ।

प्रथमः—

क्षरद्धारापूरक्षपितसुरवीथीपरिरया
रयापातभ्रश्यद्भरतपृतनानादरमसाः ।
हुता येनामोदाः शिखिनि विशिखांतोन्यतशिखे
शिखारत्नं पुंसां स जयति जयः कौरवपतिः ॥ १९ ॥

द्वितीयः—

हताः कौतूताद्याः खरसमरसंमर्दमृदिताः
स्थिरारूढग्रंथिर्भरतसुतमानोप्यपहृतः ।
यशो येन स्वच्छं मुहुरपहृतं सीम सुदिशां
सुदुर्वारो धीरः कुरुकुलकुमारो विजयते ॥ २० ॥

(उभाषाकर्णयतः)

हेमांगदः—किमेतत् ।

प्रतीहारः—युवराज सोयमाकल्लतकौतुकस्य प्रवेशः कौत्सेश्वरस्य ।
(अप्रतो निर्दिश्य) युवराज इतः समाराधय चक्षुषी ।

लक्ष्मी विलासमणिदर्पणसंनिभेन
राकामृगांकशुचिनातपदारणेन ।
आभाति सातिदायमात्मयशःप्रतान-
शुभ्रेण चामरयुगेन च कौरवेन्द्रः ॥ २१ ॥

यश्च—

आनामिलंबितरत्नप्रतिबंधशोभी
प्रत्युत्तमौक्तिकहिरण्मयकर्णपत्रः ।
अच्छिन्नचंदनसमालभनावभासी
देहप्रभाकवलिताभरणप्रभो यः ॥ २२ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) अहो औदार्यमाहार्यस्य । आर्यं गच्छा-
मस्तातपादांतिकं ।

प्रतीहारः—इत इतो युवराजः ।

(परिक्रम्य निष्क्रान्तौ)

शुद्धविष्कंभः ।

(ततः प्रविशति ययान्विद्वेष्टे यया सह नंदावर्तविशारदाभ्याम्)

राजा—(सौत्सुक्यं आत्मगतं) अहो रमणीयविषमता नव-
वधूविभ्रमस्य ।

यत्र हि—

करस्पर्शोद्भिन्नैः पुलकमुकुलैः स्वेदसरसैः
परिव्यक्तिः प्रेम्णः प्रणयपरिणामाद्विकसिताः ।
न दृष्टैस्तिर्यग्भिन्नं खलु परिरंभैरमुद्भिः
न संजल्पैः स्निग्धैर्न च चकनचन्द्रैरुपहतैः ॥ २३ ॥

इदं च तत्र मोहनमुत्सुकायमानस्य मनसः । यदुत ।
यद्यः किञ्चिद्भ्रकादभिलपति निर्गुतुमस्तकुव
स्फुरज्जंतर्लभस्थितितदधरोष्ठः स्फुटयति ।
यतेते रज्यंती न खलु न दृशी द्रष्टुमपि न-
खपाते कंधाना चलयति कुतोपि त्वसहना ॥ २४ ॥

किं च तत्र वर्ण्यते ।

प्रत्यालिंगनतोपि यत्र सुखदा अस्तायमुक्तौ करौ
यक्त्रेदोरपहार एव सरसो यत्रोपहारादपि ।
यत्र स्वादुरुदंचतोपि वचसो निश्वास एवाकुलः
सोऽयं प्राणसमासमागमरसः प्राथम्यरम्यकमः ॥ २५ ॥

नंदावर्तः—इत इतो देवः ।

(परिक्रामति)

विशारदः—सखे नंदावर्त पश्य देवदर्शनलालसस्य पर्युत्सुकतां विला-
सिनीलोकस्य ।

अत्र हि—

अन्योन्यस्य स्थातुकामा पुरस्ताद्
दृष्ट्वा देवमात्मन्यतृप्ताः ।
सख्यै सख्यै सादरं दर्शयन्त्यः
स्वैरं रुन्ध्य द्वाररंधं पुरन्ध्यः ॥ २५ ॥

अपि चासाम् ।

चिकस्मरस्मेरकपोलपाली—
न्यमूनि यूनां नयनामृतानि ।
विभाति विस्फारितवीक्षितानि
मुखानि मुग्धायतलोचनानि ॥ २७ ॥

मंघावर्तः—(विलोक्य) अहो अतिशयिता दर्शनौत्सुक्यस्य ।
न भृष्टं कर्णपूरं न चलनपतितं हेमताटकपत्रं
न रुस्तं केद्राहस्तं न गलितकलनं रत्नकांचीकलापं ।
न वृद्धपतं च हारं गणयति सुरतव्यत्ययोन्मादितेव
स्त्रीसंसत्संपतंती सपदि कुरुपतिं व्रष्टुकुत्कंठमाना ॥ २८ ॥

विशारदः—सरो इतोपि पश्य ।

मंजीरादिजितरसानुगतैरियं च
संसज्यमानचरणा गृहकेलिहंसैः ।
देवावलोकनसमुत्सुकचित्तवृत्तिः
स्थातुं न पारयति न त्वरयाभियातुम् ॥ २९ ॥

मंघावर्तः—(विलोक्य) कथमायासिता तुलाकोटिभ्यां हंसगामिनी ।

विशारदः—सरो इतः पश्यापरं प्रेक्षणीयम् ।

अनया हि—

त्यज्यते सपदि साम्यसूयया
पीवरस्तनमरावभुभया ।
कौतुकत्वखितयानुपातिता
मेखला पदयुगस्य शृङ्खला ॥ ३० ॥

नंदावर्तः—(विलोक्य) कथं विमनस्का वराकी ।

विशारदः—सखे इतोपि दृश्यताम् ।

असायंसलस्ते चिह्नुरनिचये ध्याष्टकरा
विमूढैवाक्षेप्तुं विगतमय संव्यानवसनम् ।
विनिश्वासायस्तस्तनतडलुठन् भीकिकसरा
जवाद्भ्यायाता जनयति दृशोः कामपि धृतिम् ॥ ३१ ॥

नंदावर्तः—(विलोक्य) अहो चारुता चेष्टितस्य ।

विशारदः— इतोप्येताः—

ध्यामिश्रान् कलमाक्षैरविकलैर्व्याविद्धसिद्धार्थका-
नाशीर्ष्यादृतिपेशलाः कलगिरः प्रोद्यस्तंशूज्यलम् ।
लोलझिर्नयनांचलैः शयलितान् पत्युः कुरुणां तनी
लाजानां विकिरंति कोमलहरिद्वूर्वाचितानंजलीन् ॥ ३२ ॥

(अग्रतो निर्दिश्य) देव पश्य पश्य ।

अवनिपतिपरीतामास्थितो भद्रपीठौ
मनुनिगादितपद्मोपासकस्थाननिष्ठः ।
प्रमुदितपरिवारस्त्वां प्रतीक्ष्यायमास्ते
प्रणयिजनसनाथः सादरं काशिनाथः ॥ ३३ ॥

राजा—(विलोक्य)

गांभीर्यस्यांभसां राशिं प्रश्रयस्य प्रतिश्रयम् ।
महानुभावमेनं मे तातवत्पश्यतो दृशौ ॥ ३४ ॥

विशारदः—अहो महानुभावता महाराजस्य ।

क्षत्राङ्कुरेण कुरुणा हरिणा मघोना-

प्येनं पुरा सह निवेपितमभ्यर्षिचत् ।

प्रीतो युगादिपुरुषः स्वकरांबुजाभ्या-

माद्यार्जितैः कनककुम्भभृतैः पयोभिः ॥ ३५ ॥

नंदावर्तः—एष रत्नमंडपस्य पादफलकमार्गः । तद्व्यधाय दीयतामितः
पादो देवेन ।

(राजा उभाभ्या दत्तहस्तो यथोचितं परिक्रामति)

विशारदः—अहो नु खलु भास्वरकार्तस्वरघनस्वचितमसृणकुट्टि-
मस्य समीचीनचीनपट्टसंछन्नजांबूनदस्तंमसहस्रसंभृतस्य समुल्लसदुल्लोचप-
ल्लवितरुचिरचंद्रोपलकस्य मंदमारुतविधूयमानचंदनमालालंकृतमणितोरण-
कनककिंकिणीमुखरितमुखस्य मुखविनिहितविकचनालिकेरकुसुमगुच्छभरि-
तशातकुंभशतोपशोमितस्य नातिप्रौढविरूढमंगलधान्याङ्कुरनिकरमंजरितर-
स्नपालिकापालिकंदलितस्य सुविभक्तमुक्तागुणपत्रभंगभंगितरंगितपताकिक्वार्प-
किपरिष्कृतस्य सविशेषदर्शनीयता रत्नमंडपस्य ।

नंदावर्तः—(निर्वर्ण्य) अपि चात्र ।

हैयंगवीनाहुतिगंधपूतः

कालागुरुणां गुरुरेष धूपः ।

चासेन नासैकरसायनेन

व्यालिपतीवाद्य निर्लिपमार्गम् ॥ ३६ ॥

(तत् प्रविशति उपविष्टः सर्पतिवारो महाराजः प्रतीहारश्च)

राजा—

सकलमखिलतत्त्वोद्बोधनं तत्त्वमाद्यं

हृत्तनिखिलविकल्पं निष्कलं तत्त्वमंत्यम् ।

२३ महाबोधिजातकम् ।

असत्कृतानामपि सत्पुरुषाणां पूर्वोपकारिष्वनुकम्पां न शिथिलीभवति
सात्म्याच्च । तद्यथानुश्रूयते—

पष्ठोऽङ्कः ।

राजा—(आत्मगतं) कथं प्राप्तैव प्रिया । (सापदेशं विलोक्य
सौत्सुक्यमात्मगतं) ।

यावन्नैष विशोपमेति परितः कण्ठं प्रादिग्धच्छटः
कर्पूरव्यतिपङ्गभूरिसुराभि कस्तूरिकाकर्दमः ।

यावन्न स्तनयोरयं मलयजक्षोदस्त्यजत्पार्द्रतां
तावत्कौतुकि यद्यदिच्छति मनस्तत्तत्कथं ब्रूमहे ॥ ४४ ॥

इदं च पुनरपरमपत्रपाये धैर्यस्य । यत्किञ्च—

आमुक्तकंकणमधीरद्वशः प्रकोष्ठ—

मेघ गृहीतुमिममद्य कुतूहली नः ।

आमुञ्चती स्थगितसत्त्वबलावलेपो

रोमाञ्चसञ्चयमनुस्मरणेन हस्तः ॥ ४५ ॥

नवमालिका—पिअसहि एस महाराओ । जाव पणमेहि ।

(सुखेचना प्रणमति)

महाराजः—(परिष्वज्य) वत्से कल्याणमाग्निनी भव (उत्थाय)

प्रत्यासीदति कल्याणि घेला दैवज्ञचोदिता ।

प्रसीदति मनश्चैतत्प्रथमं शुभसचनम् ॥ ४६ ॥

पठन्ति सूक्तानि सदर्भसंस्तर-
 प्रणीतहव्याशननव्यवेदयः ।
 अमी यथासूत्रहुतानलत्रया-
 स्त्रयीविशुद्धाः प्रथमे द्विजन्मनाम् ॥ ४० ॥

अपिच—

शुभ्रमहाधिष्ठितकेन्द्रशोभितं
 तृतीयपष्ठायगतेतरगृहम् ।
 वदन्ति जामित्रयिशुद्धमत्तनुं
 मुहूर्तमह्नायमुहूर्तकोविदाः ॥ ४१ ॥

अमी च ।

समुच्चरत्तूर्यनिनादसां व्रं
 प्रासादकुंचप्रतिशब्दमंत्रम् ।
 शब्दांतराण्यंतरयत्यमीषा-
 मुद्धोषणं मंगलपाठकानाम् ॥ ४२ ॥

इतोपि ।

गृहीतमांगल्यमनोह्रमंडना-
 मिहानयत्यानमिताननांबुजाम् ।
 प्रमोदपारिप्लवमंजुजल्पितः
 सखीजनः संप्रति भर्तृदारिकाम् ॥ ४३ ॥

(ततः प्रविशति यथानिर्विष्टा सुलोचना नवमालिका च)
 नवमालिका—इदो इदो पिअसही ।

(यथोचितं परिक्रामतः)

राजा—(आत्मगतं) कथं प्राप्तैव प्रिया । (सापदेशं विलोक्य-
सौत्सुक्यमात्मगतं) ।

यावन्नैष विशोपमेति परितः कंठं प्रदिग्धच्छटः
कर्पूरव्यतिपङ्गभूरसुराभि कस्तूरिकाकर्दमः ।

यावन्न स्तनयोरयं मलयजक्षोदस्त्यजत्यार्द्रतां
तावत्कौतुकि यद्यदिच्छति मनस्तत्तत्कथं ब्रूमहे ॥ ४४ ॥

इदं च पुनरपरमपत्रपाथे वैपस्य । यत्किञ्च—

आमुक्तकंकणमर्धारदृशः प्रकोष्ठ-
मेव गृहीतुमिममद्य कुतूहली नः ।
आमुञ्चती स्यगितसत्त्वबलावलेपो
रोमाञ्चसञ्चयमनुस्मरणेन हस्तः ॥ ४५ ॥

नवमालिका—पिअसहि एस महाराओ । जाव पणमेहि ।

(मुञ्जेचना प्रणति)

महाराजः—(परिष्वज्य) वत्से कल्याणमामिनी भव (उत्थाय)

प्रत्यासीदति कल्याणि वेला देवज्ञचोदिता ।

प्रसीदति मनश्चेतत्प्रथमं शुभसूचनम् ॥ ४६ ॥

तद्विदानीम् । भृङ्गारस्तावत् ।

प्रतीहारः—एष रत्नभृङ्गारः । (उपनमयति)

महाराजः—(गृहीत्वा)

इयं मया कारवकैरयेन्दो

तुभ्यं वितीर्णा गुणरत्नपूर्णा

सुलोचना स्वीक्रियतां च तस्याः
स्वयं वृतेन प्रथमं वरेण ॥ ४७ ॥

तदिदानीम्—

वसुधारावर्षिते प्र-
तीच्छतु करप्रदानजलधारम् ।
गृह्णातु च करमस्या
विगणितपृथ्वीकरादानः ॥ ४८ ॥

(राज्ञो हस्ते सलिलधारमावर्ज्य हस्तमस्या भर्षयति)

राजा—(गृहीत्वा । स्वगतं)

चिरेण विस्मारितविप्रलम्भः
संभोगशृंगारविशृङ्खलोऽद्य ।
संकल्पकांट्या निविडीकृतात्मा
संकल्पजन्मा त्वदि मायतीव ॥ ४९ ॥

महाराजः—

मूर्तित्रयोद्भूतिविशेषभूता
रत्नत्रयात्मान इमेग्नयो वः ।
छत्राणि चक्राणि च संतु सिद्धयै ।
सिद्धार्चयापादितसंनिधीनि ॥ ५० ॥

अपि च—

यस्य स्वयंभुवो नाभेर्ब्रह्मणो विदुरुद्भवम्
विद्योत्पादलयधौव्यसाक्षी चास्तु शिवाय वः ॥ ५१ ॥

प्रतीहारः—

आकाश मूर्त्यभावादघकुलदहनादग्निरुर्वी क्षमातो
नैस्संग्याद्वायुरापः प्रगुणशमतया स्वात्मनिन्देः सुयज्वा ।

सोमः सौम्यत्वयोगाद्रविरिति च विदुस्तेजसां सन्निधाना-
द्विष्यात्मातीतविश्वः स भवतु भवतां भूतये भूतनाथः ॥ ५२ ॥

महाराजः—इयं च ते वत्स निसर्गसिद्धेष्वर्थेषु क्षत्रियोचितमाचरिं
पुनरुक्तमाशास्महे ।

चतुर्न्यायी वृत्तः कुलमनघमव्याकुलमव—
क्षिहामुन्नापायादमलगुणमात्मानमव च ।

प्रजाः स्वास्त्रायस्व स्वमिव कुमतादूपितमतिः
परं सामंजस्यं भज सदसतां रत्यरतिदम् ॥ ५३ ॥

राजा—एष गृह्णामि पूज्यपादस्य शिक्षाम् ।

नन्दावर्तः—राजर्षे इयमस्माकं विशतिः ।

मनुः प्राजापत्यः प्रथमतरमेतद्युगमुखे
चरित्रं क्षत्रार्हं यद्वद्वदधीति श्रुतिशक्ते
अमुष्मिन् निस्तंद्रः कुरुपतिरसौ साधु चरितं
तथाप्येषा शिक्षा स्थिरयति परं प्रीणयति च ॥ ५४ ॥

विशारदः—राजर्षे साधु विशतममुना । किं च ।

पुष्पंति कामितविशेषमनीषितार्थ-
मापादयन्ति दुरितापगमं जनस्य ।
गुप्तादृशां प्रशमपूतसमाधिभाजा-
माक्षाक्षराणि शिरसा पठितानि तानि ॥ ५५ ॥

महाराजः—महाभाग किं ते भूयः प्रियमुपहरामि ।

राजा—

संबंधमीदृशमपास्य नवीकृतोसा-
वस्मास्वनल्पशुभपंक्तिरनुग्रहो यः ।

प्राप्तो मनोरथपदाम्यधिकः प्रमोदो

भूयं प्रियं मम किमस्ति गवेपणीयम् ॥ ५६ ॥

तथाप्येतद्भवतु ।

भूयाद्भूतेषु धर्मप्रकृतिरसुवतां निष्पकंपानुकंपा

धर्म्य पात्रे विसृष्ट्यै व्ययनियतिवशादार्जयन्त्वर्थमार्याः ।

संतानस्थापनायै विदधतु गृहिणः कामखेदापनोदं

षेष्टां चात्मनीना निरुपधिषुचये मोक्षसौख्योदयाय ॥ ५७ ॥

महाराजः—एवमस्तु ।

वर्य च—

संचित्प्रकाशकौटस्थ्यमयीं मायातिलंघिनीम् ।

अपवर्गस्य पदवीं प्रयीमाराधयामहे ॥ ५८ ॥

(निष्काताः सर्वे)

इति श्रीगोविंदभट्टस्वामिनः सूनुना श्रीकुमारसत्यवाक्यदेवरवल्लभोदय-
भूषणानामार्यमिश्राणामनुजेन कवेर्वर्द्धमानस्याग्रजेन कविना हस्तिमल्लेन
विरचितः कौतुकवर्धो नाम षष्ठोऽङ्कः समाप्तः ॥ ६ ॥

ग्रंथकारस्य प्रशस्तिः ।

श्रीमूलसंघव्योमैन्दुभारते भावितीर्थकृत् ।
देशे समंतभद्राख्यो मुनिर्जीयात्पदार्धिकः ॥ १ ॥
तत्त्वार्थसूत्रव्याख्यानगंधहस्तिप्रवर्तकः ।
स्वामी समंतभद्रोऽभूद्देवागमनिवेशकः ॥ २ ॥

अवदुतदमदति क्षदिति
स्फुटपदुघाचादधूर्जटेर्जिह्वा ।
वादिनि समंतभद्रे
स्थितवति सति का कथान्येषाम् ॥ ३ ॥
शिष्यी तदीयी शिष्यकोटिनामा
शिष्यायनः शास्त्रविदां वरेण्यौ ।
कृत्स्नश्रुतं श्रीगुणपादमूले
ह्यधीतवन्तौ भवतः कृतार्थौ ॥ ४ ॥
तदन्ययेऽभूद्विदुषां वरिष्ठः
स्याद्वादनिष्ठः सकलागमज्ञः ।
श्रीवीरसेनोऽजनि तार्किकश्रीः
प्रध्वस्तरागादिसमस्तदोषः ॥ ५ ॥

यस्य वाचां प्रसादेन ह्यमेयं भुवनत्रयम् ।
तच्छिष्यप्रवरो जातो जिनसेनमुनीश्वरः ॥ ६ ॥
यद्वाङ्मयं पुरोरासीत्पुराणं प्रथमं भुवि ।
तदीयप्रियशिष्योऽभूद्गुणभद्रमुनीश्वरः ॥ ७ ॥
शलाकाः पुरुषा यस्य सूक्तिभिर्भूषिताः सदा ।
गुणभद्रगुरोस्तस्य माहात्म्यं केन वर्ण्यते ॥ ८ ॥

यस्य वाक्सुधया भूमावभिषिक्ता जिनेश्वराः ।
 तच्छिष्यानुक्रमायाते संख्येयो विश्रुतो भुवि ॥ ९ ॥
 गोविन्दभट्ट इत्यासीद्विद्वान्मिथ्यात्ववर्जितः ।
 देवागमनसूत्रस्य श्रुत्या सदृशानान्वितः ॥ १० ॥
 अनेकांतमतं तत्त्वं बहु मेने विदांवरः ।
 नंदनास्तस्य संजाता वर्द्धिताखिलकोविदाः ॥ ११ ॥
 दक्षिणात्या जयंत्यत्र स्वर्णयक्षीप्रसादतः ।
 श्रीकुमारकविः सत्यवाक्यो देवरवल्लभः ॥ १२ ॥
 उद्यद्भूषणनामा च हस्तिमैल्लाभिधानकः ।
 वर्धमानकविश्चेति पटुभूवन् कवीश्वराः ॥ १३ ॥
 श्रीमद्विपंगुडीशः कुशलवरचितः स्थानपूज्यो वृषेशः
 स्याद्वादन्यायचक्रेश्वरगजवशकृच्छस्तिमल्लाह्वयेन ।
 गद्यैः पद्यैः प्रवर्धैर्नवरत्नभरितैरादृतोऽयं जिनेशः
 पायाक्षः पादपीठस्थलविकटलसत्पांड्यमौलिप्रभीधः ॥ १४ ॥
 इति प्रशस्तिः ।

5504

 समाप्तमिदं नाटकम् ।

पूर्वप्रकाशित ग्रन्थ ।

१ लघीयत्त्वयादिसंग्रह—इसमें महाकलंकदेवकृत लघीयत्रय सटीक, आचार्य अनन्तकीर्तिकृत लघु सर्वज्ञासिद्धि और बृहत्सर्वज्ञासिद्धि, तथा अकलंकदेवकृत स्वरूपसम्बोधन इन चार ग्रन्थोंका संग्रह प्रकाशित हुआ है । मूल्य १=)

२ सागारधर्मामृत सटीक—पण्डित प्रवर आशाधरका यह प्रसिद्ध ग्रन्थ उनकी भव्यकुमुदचन्द्रिका टीका सहित छपा है । मूल्य १=)

प्रकाशित होनेवाले ग्रन्थ ।

४ पार्श्वनाथ चरित—महाकवि वादिराज सूरिकृत मू० १=)

५ मैथिलीकल्याण नाटक—कवि श्रीहस्तिमल्लकृत मू० ३=)

नोट—ग्रन्थमालाके सब ग्रन्थ बम्बईके सब जैन बुकसेलरोंके पास शोलापुर जैन बुकडिपोमें और दिगम्बर जैन पुस्तकालय सूरतमें मिल सकेंगे ।

निवेदक—

नाथूराम प्रेमी, मंत्री

हीराबाग बम्बई ।

माणकचन्द दिगम्बर-जनग्रन्थमालाकी नियमावली ।

१-इस ग्रन्थमालामें केवल दिगम्बर जैन सम्प्रदायके संस्कृत और प्राकृतिक भाषाके प्राचीन ग्रन्थ प्रकाशित होंगे । यदि कमेटी उचित समझेगी तो कभी कोई देशभाषाका महत्त्वपूर्ण ग्रन्थ भी प्रकाशित कर सकेगी ।

२-इसमें नितने ग्रन्थ प्रकाशित होंगे उनका मूल्य लागत मात्र रक्खा जायगा । लागतमें ग्रन्थ सम्पादन कराई, संशोधन कराई, छपाई, बंधाई आदिके सिवाय आफिस खर्च, व्याज और कमीशन भी शामिल समझा जायगा ।

३-यदि कोई धर्मात्मा किसी ग्रन्थकी तैयार कराईमें जो खर्च पड़ा है वह, अथवा उसका तीन चतुर्थीश, सहायतामें देंगे तो उनके नामका स्मरणपत्र और यदि वे चाहेंगे तो उनका फोटू भी उस ग्रन्थकी तमाम प्रतियोंमें लगा दिया जायगा । जो महात्मा इससे कम सहायता करेंगे उनका भी नाम आदि यथायोग्य छपवा दिया जायगा ।

४-यदि सहायता करनेवाले महाशय चाहेंगे तो उनकी इच्छा-नुसार कुछ प्रतियाँ जिनकी संख्या सहायताके मूल्यसे अधिक न होगी मुफ्तमें वितरण करनेके लिये देदी जायंगी ।

५-इस ग्रन्थमालाकी कमेटी द्वारा चुने हुए ग्रन्थ ही प्रकाशित होंगे ।

पत्रव्यवहार करनेका पता—

नाधुराम प्रेमी,

हीराबाग, पो. गिरगांव, बम्बई ।

माणिकचन्द-दिगम्बरजैनग्रन्थमालासमिति ।

(प्रबन्धकारिणी समाके सम्य)

- १ राय बहादुर सेठ स्वरूपचन्द हुकुमचन्द ।
- २ " " " तिलोकचन्द कल्याणमल ।
- ३ " " " ओंकारजी कस्तूरचन्द ।
- ४ सेठ गुरुमुखरायजी सुखानन्द ।
- ५ हीराचन्द नेमिचन्द आ० मजिस्ट्रेट ।
- ६ मि. लछूभाई प्रेमानन्द परीख एल्. सी. ई. ।
- ७ सेठ ठाकुरदास भगवानदास जौहरी ।
- ८ ब्रह्मचारी शीतलप्रसादजी ।
- ९ पं. धन्नालालजी काशलीवाल ।
- १० पं. खूबचन्दजी शास्त्री ।
- ११ नाधूराम प्रेमी (मंत्री)

माणिकचन्द-दिगम्बरजैनग्रन्थमालासमिति ।

(प्रबन्धकारिणी समाके सम्य)

- १ राय बहादुर सेठ स्वरूपचन्द हुकुमचन्द ।
- २ " " " तिलोकचन्द कल्याणमल ।
- ३ " " " ओंकारजी कस्तूरचन्द ।
- ४ सेठ गुरुमुखरायजी सुखानन्द ।
- ५ हीराचन्द नेमिचन्द आ० मजिस्ट्रेट ।
- ६ मि. लछूभाई प्रेमानन्द परीख एल्. सी. ई. ।
- ७ सेठ ठाकुरदास भगवानदास जौहरी ।
- ८ ब्रह्मचारी शीतलप्रसादजी ।
- ९ पं. धन्नालालजी काशलीवाल ।
- १० पं. स्वचन्दजी शास्त्री ।
- ११ नाधूराम प्रेमी (मंत्री)